

КОНСТАНТИН

у Христу Богу вечном цар РOMEЈА

ЗА СВОГА СИНА РОМАНА

БОГОМ ВЕНЧАНОГ И У ПОРФИРИ РОЂЕНОГ ЦАРА

БИБЛИОТЕКА ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Популарно некритичко издање

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Рецензенти

Проф. Др. Милан Брдар

Проф. Др. Шехерзада Џафић

Графичка опрема

Горан Димић

© Архив Војводине 2025.

КОНСТАНТИН

у Христу Богу вечном цар РOMEЈА

За свога сина Романа
Богом венчаног и у порфири
рођеног цара

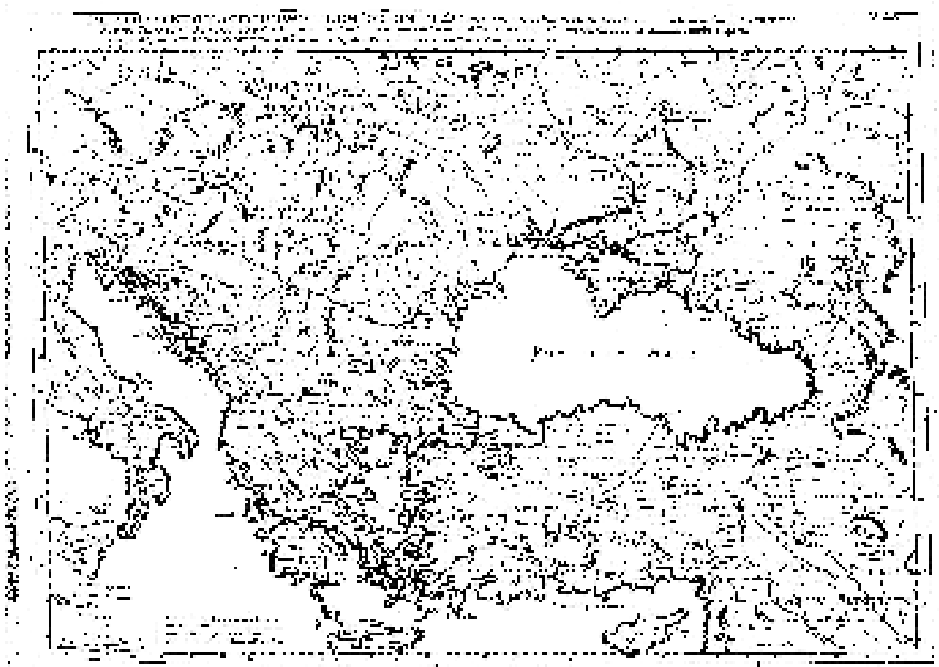
Нови Сад – 2025.

Наслов оригинала
Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος
Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν
(DE ADMINISTRANDO IMPERIO)

Превод Николе пл. Томашића
редиговао и приредио за српско издање
Ђорђе Савић

Порфирогенитова књига постања северних народа

Под насловом „За свога сина Романа” пред српским читаоцем је у целини спис о управљању царством који се приписује Константину VII Порфирогениту, данас најактуелнијем и, свакако, најоспораванијем византијском цару. Историчари су подељени око његове улоге у повести управо из разлога што је дело преостало за њим основни и најстарији извор историје многих савремених народа: „Књига постања северних народа,” – као што је добро приметио француски византолог Алфред Рамбое¹ за спис о управљању царством – „Библија, Херодот, Цезар и Тацит њихов”. Свет који је окруживао Константина VII Порфирогенита је цар уредно описао и забележио остављајући свом вољеном, такође у порфири рођеном, сину Роману II упутство како да што мудрије влада царством.

Карта источног царства направљена према Порфирогениту познатом свету преузета из издања Анселма Бандурија од 1711. године

---

¹ Rambaud, Alfred „L'Empire grec au Xe siècle Constantin Porphyrogénète”, Librairie A. Franck, Paris 1870, p. 174

Данас се Константин VII Порфирогенит сматра аутором, тачније приписује му се ауторство четири историјска дела: „О управљању царством” или „Списа о народима”, како га зову неки историчари верујући да почива на изгубљеном спису где даје податке о земљама и народима са којима је Византија долазила у додир, „Списа о церемонијама”, „Списа о темама” и „Живота Василијевог”. Доба Константина Порфирогенита уноси у византијску историографије енциклопедијску тенденцију и изразито компилаторски метод. Остаје отворено питање колика је улога самога Константина VII у настанку оних дела која се наводе под његовим именом. Најчешће је он иницијатор и организатор појединих књижевних састава, заправо настављач рада који су нешто раније започели Никола Мистик и пре њега Лав Математичар, цариградски патријарх Фотије и цезар Варда са обновом универзитета у Константинопољу. Широки круг царевог интересовања обухватао је не само историју, реторику, граматику, дијалектику као вештину расправљања и саму филозофију као њихову свеобухватну целину већ и науку почев од математике, наравно под њом подразумевано су аритметика и геометрија, астрономије, па до осталих природних наука, закључно са медицином, али и многе гране уметности (музика, архитектура, живописање, резбарење...). Делови таквих списа данас расути по разним библиотекама и архивама су умногоме утицали на развој модерних наука и медицине тако што су представљали основе ренесансним мислиоцима и научницима за њихова даља стварања. Модерна медицина је незамислива без списа и приручника попут *De curatore morborum* илити чувања од болести или оног са називом на латинском *De diaeta*, као и савремена ветерина без *Hippiatrics* – а уџбеника о лечењу коња у чијим се насловима данас налази да их је написао Константин VII У Порфири Рођен. Цар је, заправо, око себе окупио групу способних и образованих људи, који су са њим сарађивали на припремању материјала за писање различитих дела енциклопедијског карактера из историје и других наука. Међутим, сва дела која чине резултате њиховог рада представљају или збирке фрагмената из старијих извора, или исписе из византијских архива.

Збирка ексцерпата, подељена на 53 стручне области, како је то учинио Константин VII Порфирогенит, углавном је изгубљена: постоје још само одломци из списка *О изасланствима*, *О врлинама и пороцима*, *О сентенцијама*, *О ратној вештини* и *О јавним говорима*... Константин VII Порфирогенит је најчешће називан „потомком пурпурних, највише православних и најхришћанскијих царева свих времена”², па зато у уводу једног другог дела, једне врсте енциклопедије пољопривреде састављеном под патронатом У Порфири Рођеног, приређивач са задовољством истиче да је управо Порфирогенит значајно повећао ниво филозофије и реторике две дисциплине које су почеле да бледе и бивају заборављене и најзаслужнији је за оживљавање које се догодила у различитим уметностима и наукама³. Дело таквог увода назива се „Геопоника”. Не чуди да се осим свеобухватности у свим сферама јавног живота поновном превредњавању целокупне дотадашње историје, науке, уметности, културе, пољопривреде десило и поновно писање и исправљање дотадашњих житија светаца. Порфирогениту се стога приписују и извесни црквени и богословски текстови. У том смислу он је већ преко православља, црквене литературе и обрађених житија светаца одавно присутан у српској култури. Један такав спис *Чудо о убрису* је веома рано преведен на српски и био је радо читан и у средњовековној Србији. Стојан Новаковић га је штампао међу црквеним рукописима из XVI столећа у *Starinama XVI*, а Миливоје Башић⁴ је на Видовдан лета 1911. у оквиру едиције из старе српске књижевности у издању Српске књижевне задруге објавио савремени превод.

За нас најзначајније Порфирогенитово дело је оно познато под називом *De administrando imperio* или *О управљању царством* и његова поглавља од 29. до 36. о Далмацији, Хрватима, Србима и

---

² „Excerpta de legationibus”, pars. 1 ed. Carolus de Boor, Weidmannos, Berolini 1903, 1. 21 – 27, „Excerpta de virtutibus et vitiis” pars. 1, ed. Theodor Büttner-Wobst, Weidmannos, Berolini 1906, 1. 20 – 2. 4

³ „Geoponica” ed H. Bech 1895. Prooem 4 – 5, 1, 20 – 2, 5

⁴ Види Башић, Миливоје „Из старе српске књижевности”, Српска књижевна задруга књига 167, Београд 1911, стране 57 – 58

земљама које су населили. Тешко је наћи било које друго дело међу византијским средњовековним писаним записима, које би имало тако широк ауторски печат и обиље прича различитих жанрова какво је оно које се приписује цару Константину Порфирогениту. Ипак оно није било познато његовим савременицима. Написано као поверљиви водич за управљање царством младог наследника на престолу, будућег Романа II, Константиново дело није намењено чак ни образованим елитама византијског друштва. Превише је у књигама садржано поверљивих савета и смерница из дипломатије и руковођења унутар државним пословима, чак и личног односа према неким члановима царске породице да би расправа била доступна широј јавности. Ми данас чак и не знамо да ли и у којој мери је дело Константина VII Порфирогенита практичног значаја. Најмање вероватно је, како Литаврин каже у предговору руског издања, да је дело користио и онај за кога је оно било намењено – царевић Роман, Константинов син.⁵

Само дело *О управљању царством* има васпитни карактер пошто је намењено царевом сину, каснијем цару Роману II. сматра се да је писано и настало између 948. и 952. године⁶. Време настанка списка може се одредити на основу извесних хронолошких података који се у њему налазе. У три поглавља⁷ се Порфирогенитов савладар и таст Роман Лакапен спомиње као мртав са епитетом блажени, што упућује на време писања након његове смрти 15. јуна 948. године. Поред тога, у 29. поглављу постоји податак⁸ да је писано седмог индикта 6457. године од постанка света што хронолошки одговара датумима између 1. септембра 948. и 31. августа 949. године. Цон

---

⁵ „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министарство Наука СССР, Москва, 1991. Введение Г. Г. Литаврина, страна 14

⁶ „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, New Revised Edition Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University Washington, District of Columbia, 1967. Second Impression, 1985, p. 11 и Божидар Ферјанчић, „Константин VII Порфирогенит”, „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САНУ, Београд 1959, стр. 2

⁷ DAI 43. 89, 118, 131; 45. 101 – 102 и 46. 49

⁸ DAI 29. 234 – 235

Бјури⁹ у својој расправи претпоставља да је цела група поглавља која нас највише интересују од 29 – 36 настала у том времену, с изузетком XXX главе¹⁰, која је написана касније. Тибор Живковић исправно сматра да су извештаји из тих поглавља делом почивали на изгубљеном извору из друге половине IX века и да је због пречесте употребе термина *насељени градови* тај извор високи црквени великодостојник са Запада, али не негира да је рукопис цар позајмио из дворске архиве и убацио у спис намењен сину.¹¹ Неки сматрају да су читави делови написани од непознатог аутора накнадно унешени након смрти Порфириогенита, па чак и у XI веку када је дело преписивано¹². Поглавље XXX о теми Далмација недостаје спису о темама, али је зато неједнаке структуре и садржине у склопу управљања царством, а да посебно не помињемо у истом поглављу споменутог Отона I франачког чија владавина долази након земаљских дана Константина VII У Порфири Рођеног. Сличне примере налазимо у *De caerimoniis*, где се у опису царских гробова у цркви светих Апостола у Цариграду наводи гроб

---

⁹ Bury, John Bagnell „The treatise “De administrando imperio”, Bizantinische Zeitschrift 15, Leipzig 1906. p. 524

¹⁰ види примедбу 71 Божидача Ферјанчића на страни 27 и 2. и 3. страну уводне студије „Константин VII Порфириогенит”, „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САНУ, Београд 1959.

¹¹ „Constantine Porphyrogenitus “kastra oikoumena” in the South Slavs Principalities”, Историјски часопис 58, Београд 2008 стране 7 – 26, „Sources de Constantin VII Porphyrogénète concernant le passé le plus éloigné des Serbes et des Croates”, Byzantina Symmeikta 20, Athena 2010, p. 11 – 37, „An Unknown source of Constantine Porphyrogenitus“, Byzantinoslavica 68, Prag 2010, p. 129 – 143, „Constantine Porphyrogenitus’ Source on the Earliest History of the Croats and Serbs”, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 42, Zagreb 2010, strane 117 – 131, „О такозваној „Хроници српских владара” из списка De administrando Imperio цара Константина VII Порфириогенита”, Зборник радова на конференцији Византијски свет на Балкану, Књ. 2, Византолошки институт САНУ, Београд 2012, стране 313 – 332, „De conversione Croatorum et Serborum: A Lost Source”, Institute of History Monographs Volume 62, Belgrade 2012

¹² Dušan S. Popović „Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina”, ауторско издање штампао Београдски графички завод 1957, стране 1015 – 1019, тврди да су главе 31 — 36 унете у ДAI крајем XI века приликом настанка тзв. Париског рукописа.

Константина Порфирогенита, али и описује крунисање за цара Нићифора II Фоке¹³.

Спис *De administrando imperio* садржи савете о владању царством у империји где живе различити народи, као и начине борбе против спољних непријатеља. Како је спис цар наменио свом сину Роману II, по свему судећи, није му дао неки посебан наслов. Познат је као „Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν” односно „За свог сина Романа” како на грчком гласе почетне речи дела. У историјској науци спис се обично назива „О управљању царством” или на латинском језику *De administrando imperio* (скраћено DAI) што је наслов који му је 1611. године дао први приређивач штампаног издања холандски класичар Јохан ван Меурс. Тај наслов, иако не одговара садржају дела, одржао се до данас. Унутрашњом анализом дела установљено је да делу *О управљању царством* претходио спис који се у науци обично назива *О народима* грчки *Περὶ Ἑθνῶν*¹⁴. Док се у спису *О темама* говори о настанку тема, византијских административно – војних јединица, односно о историјској географији самог царства, дотле је дело *О народима* посвећено народима који су постепено освојили византијске територије Арапима, Лангобардима, Угрима Словенима.... Књига садржи описе Печенег, Руса, Мађара, Бугара, Кримских Татара и Хазара на северу, Арапа на истоку, југу и на територији Шпаније, а Немаца, Лангобарда, Венецијанаца, Хрвата, Срба и Мораваца на Западу. Поред историјских и географских информација о појединим народима и земљама, Константин VII

---

¹³ У вези са контраверзама види Dušan S. Popović „Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina”, ауторско издање, Београд 1957, стране 580 – 582 и даље, уз назнаку да је Душан С. Поповић био познати адвокат и политичар.

¹⁴ Назив Спис о народима је вероватно исправна претпоставка, али Шевченко је у праву кад сматра да та претпоставка колико год исправна ипак остаје само претпоставка која још није доказана. Види Ševčenko, Ihor „Re-reading Constantine Porphyrogenitis”, *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies*, Cambridge, March 1990 (edited by Jonathan Shepard and Simon Franklin), Society for the Promotion of Byzantine Studies 1, Aldershot Hampshire 1993. p. 167 – 195 // Шевченко, Игорь „Перечитывая Константина Багрянородного”, *Византийский временник*, том 54 (79), Российской Академии Наук, Москва 1993, стране 6 – 38

Порфиронит даје свом сину савете о томе како манипулисати тим народима и могу ли се они окренути једни против других, без директног учешћа Византије у нападима, ратовима, војнама и сукобима. Спис о управљању царством такође садржи информације о догађајима из дипломатске историје у провинцијама као што су Јерменија и Иберија те дешавањима на Кипру и Пелопонезу, кога су преузела словенска племена. Како R. J. H. Jenkins¹⁵ сматра део DAI о народима, написан највероватније током пете деценије X века, чине поглавља од 14. до 42. Остале главе углавном представљају савете и политичке смернице илустроване савременим или тада недавним примерима из дипломатске историје Византије. Поглавља 1 – 8, 10 – 12. баве се политиком према Печенезима и Турцима, глава 9 Русима, поглавља 43 – 46 актуелним питањима везаним за Грузију и Јерменију, док поглавља 49 – 52 доносе савете о успостављању администрације и пореског система у новонасталим провинцијама. Најдуже 53. поглавље говори о Херсону, некадашњој луци и грчкој колонији поред данашњег Севастопоља на Криму, источном ромејском царству једном од најважнијих подручја за трговину са северним земљама, али и природном налазишту сировина од којих се прави тзв. грчка ватра, најмодерније оружје тога доба. Укратко сам спис *О управљању царством* се састоји од два неједнака дела, првог, старијег по настанку, који се бави историјом Византији суседних народа, и другог, које доноси политичке и дипломатске директиве. *De administrando imperio* је вероватно компилација две раније расправе Константина VII Порфирогенита, прве „О управљању државом и разним народима” („Περὶ Διοικήσεως τοῦ Κρατοῦς βιβλίον καὶ τῶν διαφορῶν Ἐθνῶν”), која је била написана о историји и обичајима народа суседних земаља и „О Темама Истока и Запада” („Περὶ θεμάτων Ανατολῆς καὶ Δυσεως”), у вези са недавним догађајима у царским провинцијама. Овој комбинацији је цар

---

¹⁵ Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, New Revised Edition Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University Washington 1967, Second Impression, 1985, p. 12

додао сопствене политичке инструкције сину Роману. Садржај књиге, бар према њеном предговору, је подељен у четири дела:

- 1) кључ спољне политике у најопаснијим и најсложенијим областима савремене политичке сцене, политика према северним народима,
- 2) лекција о дипломатији да се настави у одржавању мира са земљама на истом подручју,
- 3) свеобухватан географски и историјски опис већине околних земаља и
- 4) резимеи недавне историје, унутрашње политике и организације царства.

Водичи за оснивање и опорезивање нових царских провинција, као и неки делови цивилне и поморске управе, у поглављима 49 – 52 и поглавље 53. су састављени да дају практична упутства будућем цару Роману II и вероватно су додата током 951 – 952. године у циљу обележавања Романовог четрнаестог рођендана, који је био марта 952, јер отац је од сина очекивао не само да преузме жезло и скиптар царства већ да настави владање достојно државника каквим је себе сматрао.

Гавро Манојловић¹⁶ нешто другачије од Џенкинса и Бјурија дели цараво дело на скупове и чини се да је његова подела прецизнија:

„I скуп чине поглавља 14. О родословљу Мухумета; 15. О роду (γένος) Фатимитâ, 16. Из канона, који је тематизирао (хороскопирао) математик Стефан о изласку Саракинâ, у коју ли се годину створења света догодио и тко је био тада цар римски; 17. Из љетописа блаженога Теофана; 18. Други вођ арапски Абубахар; 19. Трећи вођ арапски Умар; 20. Четврти вођ арапски Утман; 21. Из љетописа Теофанова; година од оснотка света 6171; 22. Из љетописа блаженога Теофана о истим стварима и о Мавији и о лози (γενεά) његовој, како је прешла преко у Хиспанију. Римски цар Јустин Ринотмет; 25. Из повијести [ιστορία] светога [όσιος] Теофана [манастира] Сингријанскога). Првом скупу додаје и Appendix поглавља 47. О пресеоби Кипрана има ово казивање(ιστορία); 48. Глава 39. светога

---

¹⁶ Manojlović, Gavro “Studije o spisu “De administrando imperio” cara Konstantina VII Porfirogenita”, Rad jugoslavenske akademske knjige 182, Zagreb, 1910. књига I, стране 4 – 8

шестога сабору(σύννοδος), који се држао у Трулу Великога Палатија. **II скуп** чине поглавља 43. О земљи Тарону; 44. О земљи Апахуни и о градовима Манчкикерту, Перкрију, Хлијату, Халијату, Арзесу, Тивѐју, Херту, Саламасу и Чермачуу, 45. О Ибѐрима; 46. О родословљу Ибѐрӑ и о граду Адранучјуу. **III скуп** под а) 1. О Пачинацима и колико је корисно, кад су у миру с царем римским; 2. О Пачинацима и Росима; 3. О Пачинацима и Турцима [Мађарима]; 4. О Пачинацима, Росима и Турцима [Мађарима]; 5. О Пачинацима и Булгарима; 6. О Пачинацима и Херсоњанима; 7. О царевницима, који се из Херсона шаљу у Пачинакију; 8. О царевницима, који се из богохранога града [Цариграда] шаљу с хеландијама Дунавом, Дњепром и Дњестром у Пачинакију; 9. п 79 1. 23[једна белешчица]; 37. О народу (ἔθνος) пачиначком. — б) 9. (осим последњег реда п. 79 1. 23). О Росима, који из Росије долазе на једнодрвкама (αονόξυλον) у Цариград; цф. и ц. 2., ц. 4. — ц) 10. О Хазарији, како и тко је може завојштивати; 12. О црној Булгарији и Хазарији; цф. и ц. 39, с 42 п. 177 1. 14 – 17. — д) 39. О народу каварском; цф. и с. 40. — е) 40. О лозама (γενεά) Каварӑ и Туракӑ [Мађара]; 38. О родословљу народа турскога [мађарскога] и одакле производи; 13 ад 1. 15. О народима, који су сусједи Турцима (Мађарима); цф. и ц. 39, ц. 3, ц. 4, ц. 8 п. 741. 3 — 1 3 ; 41. О земљи Моравској; — ф) 11. О граду Херсону и о граду Боспору; цф. и ц. 6, ц. 7, ц. 53 п. 269 1. 20 ад финем. Appendix III скупу: 13 п. 81 1. 16 ад финем. **IV скуп**. а) 50. п. 228 1. 24 – п. 231 1. 13: (Белешка о неким мардаитским катепанима и кивиреотским стратезима); — б) 50 п. 224 1. 18 – п. 228 1. 23 (белешке о неким источним тематима и о стварању нових; ширење царства на јерменско – арапској крајини). **V скуп**. а) 42. Опис земаља од Тесалонике до реке Дунава и грађа Белеграђа, Туркије [Мађарске] и Пачинакије до хазарског града Саркела, Росије и до Некропилâ (Гробних врата), које су на Понтскоме мору близу реке Дњепра, до Херсона и Боспора, где су градови климатски, затим до језера Меотскога, које се за ради величине зове и морем, и до града с именом Матарха, а к томе и до Зихије, Папагије, Кахазије, Аланије и Абазгије, и до града Сотеријупола; — б) 53 п. 268 1. 2 2 – п. 269 1. 19 (белешчице о неким меотско – кавкаским странама). **VI скуп** 23. О Ибѐрији и Хиспанији; 24. О Хиспанији; 25 ад п. 113 1. 5. Из повести светога Теофана [манастира]Сингријанскога; 53 ад п. 268 1. 21: казивање о граду Херсону. **VII скуп** чине поглавља 49 ад п. 224 1. 17. Тко тражи, како су цркви патарској постављени Слави да служе и да буду подвргнути, нека се научи

из овога списка (γραφτί); 50 ад п. 224 л. 17. О Славима у тѣмату Пелопонису, Миљанима (Μιληγγοί) и Језеранима (Εζερῖται), и оданцима, које они плаћају. Тако исто о становницима града Маине и оданцима, које они плаћају, 51 п. 242 л. 18 ад финем [натпис се не тиче овога дела 51. главе]. **VIII скуп** чине поглавља 50 п. 231 л. 14 ад финем (имена царских парокимомена од цара Теофила до поновне владе цара Константина VII Порфирогенита; белешка о именовану некога клирика протоспатаријем за Лава VI), 51 ад п. 242 л. 17. О томе, како је постао царски ђромониј, о првокорабљарима тога дромонија, и колико да се рече о протоспатарију фијале. **IX скуп** су поглавља 26. Родословје прејасног краља Угона; 27. ад п. 121 л. 16 О тѣмату Логувардији и о принкипатима и архонтатима, који су у њој; 27 п. 121 л. 17 – 18 (белешчица о речи „мастромилис“); 27 п. 121 л. 19 ад финем [говори се о Венетији, па се зато натписе 27. главе не слаже са садржајем овога дела садржаја њезина]; 28. Расказ, како се основала данас звана Венетија. **X скуп** су поглавља 29. О Делматији и о народима (έθνη), који у њој наставају; 30. Расказ (διγύτισος) о тѣмату Делматији; 31. О Хрватима (Χρωβάτοι) и о земљи, коју сада наставају; 32. О Србљима (Σέρβλοι) и о земљи, коју сада наставају; 33. О Захумцима (Заχλοῦσαι) и о земљи, коју сада наставају; 34. О Требљанима (Τερβουνιάται) и о Конавоцима (Καναλίται), и о земљи, коју сада наставају; 35. О Дукљанима и о земљи, коју сада наставају; 36. О Поганима (Паγανοί), званима и Неретванима (Αρεντανοί), и о земљи, коју сада наставају.”

Манојловић своју поделу образлаже следећим речима:

„Како се види већ по натписима појединих глава, које се налазе сада у она два сачувана нам рукописа „дјела” – или „списа” *De administrando imperio*, језгра би садржаја појединих тих десет наших скупова ова: **Скуп I**: Нешто из арапске повијести почевши од Мухамедова „родословља”, а за већи се дио садржаја каже у цареви дјелу, да је узет из Теофанове хронографије. **Скуп II** тиче се Арменије и земаља на јужном пристранку Кавказа. **Скуп III** најбоље би се могао изразити ријечју самога Порфирогенита тако, да се тиче τῶν ἐθνῶν τῶν βορείων κκι Σκυθικῶν. **Скуп IV** има неколико већих или малих биљежака, а тичу се кивиреотскога тѣмата и оријенталних страна. **Скуп V** илити глава 42. правога је периегетичкога значаја, а, тиче се сјеверних и источних страна. **Скуп VI** тиче се староримских земаља Хиспаније, царскога Херсона и неких догађаја на западу у 5. стољећу (у Италији, Хиспанији и Африци). **Скуп VII** говори о Славенима у

Пелопонесу и о данцима ондје. *Скуп VIII* казује нам о царским неким паракимоменима, о неком клирику протоспатарију и опсежно о царском дворском дромонију (лађи). *Скуп IX* тиче се Италије. *Скуп X* обасеже Далмацију, Хрвате и Србе. V скуп би се могао прикопчати уз III скуп, док би се други дио IV скупа могао прикопчати уз II скуп.”

Спис о управљању царством намењен уском кругу на царском двору писан је јасним и једноставним стилем, без много финеса карактеристичних за грчки коришћен у византијској књижевности. Самим тим, како R. J. H. Jenkins примећује, због неуједначености језика и извесне двозначности терминологије DAI је остао дело отворено за различита тумачења и преводе у данашњој науци.¹⁷ Сматра се да је приликом писања Константин VII Порфирогенит користио читав низ данас нама не сачуваних извора што спису *О управљању царством* даје непроцењиву вредност. Пре свега, цар – писац се служио бројним званичним писмима и извештајима која су за цариградски двор писали византијски војни и цивилни намесници, али и дипломате и уходе. На располагању су му била и слична документа из царске архиве која су сведочила о ранијим епохама¹⁸. У случајевима поглавља посвећеним Кијевским Русима, Печенезима и Далмацији сматра се да су коришћена усмена сведочанства¹⁹ која су у Константинопољ доставила дипломатска посланства. Од познатих наративних извора сам Порфирогенит је записао *Хронографију* Теофана Исповедника са почетка IX века. *О управљању царством* је увек сматран за поверљив тајни документ у коме су смернице и методе византијске спољне политике изложене без реторских украса и улепшавања. Поједини подаци о приликама

---

¹⁷ Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, New Revised Edition Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University Washington 1967, Second Impression 1985, p. 12 & 13

¹⁸ Ферјанчић, Божидар „Константин VII Порфирогенит”, „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САНУ, Београд 1959, стране 3 – 4

¹⁹ Ферјанчић, Божидар „Константин VII Порфирогенит”, „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САНУ, Београд 1959, страна 4, напомена 10

у Јерменији стигли су у Цариград тајним каналима и цар свакако није био вољан да јавности открије своје изворе информација. Каснији византијски извори не спомињу *О управљању царством*, што показује да спис није циркулисао међу ширим круговима византијске интелектуалне елите²⁰.

Што се тиче историјских и географских информација, иако је Константин VII Порфирогенит често нејасан и препун легендарних детаља, његове информације су, како Острогорски²¹ примећује, у суштини веома поуздане. Али, наравно, прави и материјалне грешке, па тако оне из списка о управљању царством поново прочитавајући Константина Порфирогенита уредно бележи Игор Шевченко²² пишући врло духовито у царском првом лицу:

„Идемо на листу тих пропуста. Већина њих су због празнине у нашим информацијама, иако су неке можда намерно дозвољене. И још горе: ми смо направили значајан број промашаја. Дакле, ми смо тврдили да је Багдад био прва престоница калифата²³. Ми смо претпоставили да су Лангобарди Италију освојили у време Царице Ирене – два века касније, него што се то догодило у стварности²⁴. Ми смо претпоставили да се Солдан бавио у Барију четрдесет година²⁵, док је боравио деценију мање,

---

²⁰ Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, New Revised Edition Dumbarton Oaks, 1967. Second Impression 1985, p. 13 – 14 Слична судбина задесила је и Прокопијево дело Тајна историја које је такође сачувано само у једном византијском препису и остало је непознато каснијим византијским историчарима, за разлику од осталих дела цезарејског историчара. Види Радивој Радић предговор „Прокопије из Цезареје: Тајна историја”, превод Албин Вилхар, Дерета, Београд 2004, стране 19 – 20

²¹ Острогорски, Георгије „Историја Византије”, „Просвета” Београд 1969, напомена 4, стране 119 – 120

²² Ševčenko, Ihor „Re-reading Constantine Porphyrogenitis”, Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990 (edited by Jonathan Shepard and Simon Franklin), Society for the Promotion of Byzantine Studies 1, Aldershot Hampshire 1993, p. 193 // Шевченко, Игорь „Перечитывая Константина Багрянородного”, Византийский временник, том 54 (79), Российской Академии Наук, Москва 1993, страна 36, напомена 70

²³ DAI 25. 63 – 64

²⁴ DAI 27. 14 – 16

²⁵ DAI 29. 101 – 103

до 871, ми смо изјавили да је цар Лав IV оженио Хазарку, жену варварског порекла, док је он заправо био супружник поменуте праведне Ирене – ова грешка је, ја полажем, била моја сопствена²⁶. Ми смо написали да је одрекавши се престола Диоклецијан вршио мучења хришћанских светаца у тамници своје палате у Сплиту²⁷, као и у *De insidiis* позајмили смо од Георгија Хамартолоса смешну приповест о Диоклецијановом убиству чланова Сената. Спочитали смо Мљет²⁸, острво близу обале данашње Хрватске, Малтом, позивајући се на Дела апостолска, а цара Јустинијана II, ми смо преобратили у Кипранина²⁹.”

Ипак Шевченко оправдава цареве пропусте, а као оправдање наводи:

„Пре него што нас строго осудите за празнине у нашем знању и наше грешке, покушајте да гледате на ствари у њиховој свеобухватности.”

И у праву је – у односу на целину дела заиста се ради о ситницама, понекад и несвесно направљеним.

Из византијских времена сачуван је само један препис дела и то из позног XI века. Препис је сачинио Михаило Роисаитон, поверљиви секретар цезара Јована Дуке, млађег брата цара Констанина X Дуке и веома образованог византијског племића и војсковође у чијој се библиотеци налазио, како данас стоји на последњој страници сачуваног рукописа. Михаило је, како Моравчик³⁰ претпоставља, препис радио по изгубљеном спису с краја X века насталом после 979. године што се да закључити по забелешци на рукопису о Јоану Торници, који је управо тада постао синкел, заправо патријархов секретар који је од времена Василија I водио и контролисао све црквене послове у име цара или војном терминологијом речено официр за везу између два најважнија центра моћи у земљи где су

---

²⁶ DAI 13. 61 – 62 збуњеност, коју је већ приметио Џон Багнел Бјури, (погледајте Bury, John Bagnell „The treatise “De administrando imperio””, *Bizantinische Zeitschrift* 15, Leipzig 1906. p. 576) између мајке и супруге Лава IV (умро 780)

²⁷ Тортуре светитеља под Диоклецијаном DAI 29. 242 – 244, а његова убиства *Excerpta de insidiis* 179. 10 – 12

²⁸ DAI 36. 16 – 20

²⁹ DAI 47. 9 – 11

³⁰ Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, New Revised Edition Dumbarton Oaks, Washington, 1967 Second Impression, 1985, p. 32 – 33

се смењивали периоди цезаропапизма односно папоцезаризма. У којој мери је тај препис веран оригиналном рукопису Константина У Порфири Рођеног никада нећемо знати са сигурношћу. Претпоставка Ђуле Моравчика о ауторству рукописа се данас узима као аксиом, а у аксиоме се не сумња. Нажалост нема добрих доказа да је тај препис начинио Михаило Роисаитон. Могуће је да је препис користио или га је, можда, и начинио Михаило Псел, један од најмудријих људи тога доба, учитељ, саветник и сарадник Јована Дуке. Нагађања, наравно, ничему не воде, обскурна историја судбине преписа Константиновог дела је довољно неизвесна, рукописом су се бавили историчари, филолози, па и математичари и филозофи, међутим ниједан од њих није био графолог. Оно што упада у очи је педантност и читкост преписа и да нема брљотина и шврљања што значи да га је са оригинала пажљиво преписивало неко дете, по свој прилици учена девојчица. У том смислу томе да га је преписивало неко дете иде у прилог да су истим рукописом написане прве две странице на којима се, како је већ речено, налази питагорејско – математички проблем којим се баве деца у одређеном средњем узрасту не би ли што боље била научена да логички мисле. Осим натписа на полеђини да се налазио крајем XI столећа у библиотеци Јована Дуке што је забележио Михаило Роисаитон немамо ниједан чврст доказ да је препис направљен у другој половини истог века сто и више година од царевог оригинала. Са друге стране поставља се основно логичко питање зашто би оригинал тада био поновно преписиван? Рукопис не садржи никакве епохалне ствари, а и сама стварност је битно промењена, да би се наложило његово поновно преписивање! На самом папиру који је коришћен нема никаквих жигова, реч је о јевтином обичном папиру и не постоји никаква разлика између оног средине X и краја XI столећа. Са царевог оригинала уз његову дозволу могао је да преписује само неко у кога он има безгранично поверење и неизмерно воли. А такав неко не може бити нико други до његова миљеница ћерка Агата, паметница која је по сведочењу Теофановог Настављача често преписивала његове рукописе и обављала секретарске послове за шта су сви знали у ономе што се

условно звала царска канцеларија. Ако је претпоставка добра и исправна то само доказује колико је Порфиригенит полагао на своје савете сину Роману и колико их је, најбоље што је умео и знао, искрено писао. Са друге стране осим рукописа у једном примерку сину Роману није лоше да један препис остане у породици злу не требало, а мало је рећи да је током свог живота и царевања Константин VII могао да утиче на догађаје који су се одвијали око њега и са којима је био суочен. Најлогичније је да је препис братовљевог рођенданског поклона преписала управо његова млађа сестрица Агата, али данас знајући за њену тужну судбину не знамо судбину преписа од царске палате преко манастира где су брат Роман и снаја Теофано сместили очеву мезимицу заједно са остале четири сестре све док није доспео у руке Михаила Роисатиона и књижницу Јована Дуке. Ми такође не знамо ни како је он уопште напустио Константинопољ и библиотеку Јована Дуке, који је своје последње земаљске дане провео као монах, и шта се дешавало са рукописом док није стигао на Крф и у руке и перо Антонија Епарха³¹, тада још дечака, који је сачинио још један препис. Захваљујући ренесанси и појачаном интересовању венецијанске интелигенције за грчким текстовима рукопис је почетком XVI века преко Крфа стигао у Венецију. Већ 1516. године венецијански калуђер Ђовани Баптиста Игњатије³² оставља забелешку, не без извесног поноса: „Ми поседујемо ову књигу као драгоцену ствар у нашој библиотеци. Сам цар доноси многе ствари о нама Венецијанцима у њој.” Први помен књиге у Италији је у каталогу библиотеке кардинала Николе Ридолфија. Ридолфи (1501 – 1550) је у својој библиотеци поседовао 618 грчких рукописа, а тачка 21 на

---

³¹ У ватиканском рукопису означном у науци са „V” постоје две белешке преписивача: „Слава Богу који постоји и даје знање мужевима: готов, 5. јун 1509.” – а онда је додато „16 Мај, 1554: Ја, Антоније Епархус, тада дечак, написах ову књигу у години 1509.”

³² J. B. Egnatius, *De Caesaribus libri III a dictatore Caesare ad Constantinum Palaeologum, hinc a Carolo Magno ad Maximilianum Caesarem, Venetiis 1516, 329v.* наведено према Тибор Живковић „Constantine Porphyrogenittus and the Ragusan Authors before 1611”, *Историјски часопис Vol. LIII, Београд, 2006 страна 146*

његовој листи је описана као „Constantini Romanorum Imperatoris ad Romanum filium descriptio gentium et locorum, ac varia historia ad rectam administrationem tendens”³³ што би у преводу са латинског гласило „Константин, цар Римљана, за свог сина Романа опис народа и места, као и разне историјске ситуације које се односе на правилно владање”. Након смрти кардинала Ридолфија лета 1550. рукопис је прешао заједно са другима његовим књигама у посед Пјетра Строција, а касније, 1560. године, налази се у збирци Катарине де Медичи, будуће француске краљице. Тада је нека поглавља из њега превео Андреа Дармари. У Париску краљевску библиотеку је доспео 1599, па је од тада обележен као *Codex Parisinus gr. 2009*.³⁴ Тамо је био затурен међу питагорејским списима. Прве четири странице рукописа су се разликовале од осталог садржаја, а Порфирогенитов текст је почињао тек на трећој фолији³⁵. Спис, изгледа да се радило о ренесансном саставу, је био насловљен као Питагорина епистола Лаиди³⁶. У историјској науци се овај Париски препис скраћено назива „Р”. Он има 211 нумерисаних страница и још 11 додатих у формату између 23, 8 x 15 центиметра.

Током XVI века према тзв. Париском израђена су још два преписа. Старији је израђен 1509. на Крфу захваљујући ученом Грку Антонију Епарху, да би се преко Хајделберга и књижнице Палатино

---

³³ Ридолфијев каталог је објавио В. Montfaucon, „Bibliotheca bibliothecarum manscriptorum nova II”, Parisiis 1739, 777. Рукопис међутим није забележен у раније познатом каталогу Ридолфијеве колекције. О томе види у D. F. Jackson, „Inventory of the Library of Cardinal Niccolo Ridolfi”, Manuscripta 45/46, 2003 55 – 77. и Тибор Живковић, „Constantine Porphyrogenitus and the Ragusan Authors before 1611”, Историјски часопис Vol. LIII, Београд, 2006, страна 147

³⁴ Ранија ознака је била 2661

³⁵ Moravcsik, Gyla „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio””, New Revised Edition Dumbarton Oaks, 1967. Second Impression, 1985, p. 15

³⁶ Писмо је објавио и коментарисао Пол Танери у оквиру белешки о старогрчкој аритметици. О томе види Tannery, Paul „Notices sur des fragments d'onomatopancie arithmétique”, *Notices et extraits des manuscrites de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques*, vol. XXXI. 2. partie, Paris, 1886, pp. 231 – 260

на крају лета 1623. нашао у Ватиканској апостолској библиотеци где је заведен као *Codex Vaticanus – Palatinus gr. 126*, односно скраћено рукопис „V”³⁷. Овај препис има 271 нумерисану страницу и још 3 додате на почетку и три на крају у формату 21, 2 x 15, 4 центиметра. Млађи препис израдио је Андреа Дармари између 1560. и 1589. и данас се чува у библиотеци Модене. Познат је као *Codex Mutinensis gr. 179*, односно рукопис „M”³⁸. Тај препис је некомплетан и има 104 нумерисане странице у формату 32, 4 x 22, 4 центиметра. У XVI веку израђен је још један препис који се данас такође чува у Паризу. У питању је *Codex Parisinus gr. 2967*, познат као рукопис „F”, који је преписан према рукопису „P”. Преписивачки посао започео је Антоније Епарх, а завршио пре 1529. Михаило Дамаскин³⁹ са Крита. Препис има 241 нумерисану страницу и још 11 додатих у формату 32 x 21, 5 центиметра. Рукопис F се први пут спомиње у каталогу библиотеке дворца Фонтебло 1529. године⁴⁰.

Прво штампано издање приредио је Јохан ван Меурс⁴¹ 1611. године и то према рукопису „V” који се у то време још увек налазио у Хајделбергу пре него што ће цела библиотека Палатино завршити у Ватикану. Ван Меурс је дело издао са преводом на латински језик и дао му назив „*De administrando imperio*” који се касније усталио. Ово издање је још једанпут прештампавано у XVII веку и то 1617. године. Касније двојезично латинско – грчко издање приредио је у

---

³⁷ Moravcsik, Gyla „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio””, New Revised Edition Dumbarton Oaks, 1967. Second Impression, 1985, p. 21 – 22

³⁸ Moravcsik, Gyla „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio””, New Revised Edition Dumbarton Oaks, 1967, Second Impression 1985, p. 23

³⁹ Moravcsik, Gyla „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio””, New Revised Edition Dumbarton Oaks, 1967 Second Impression 1985, p. 23 – 24

⁴⁰ Omont, Henri „Catalogues des manuscrits grecs de Fontainebleau sous François I er et Henri II”, Paris 1889, p. 372 према Живковић, Тибор „Constantine Porphyrogenitus and the Ragusan Authors Before 1611”, Историјски часопис, књига 53, Београд 2006, страна 147, напомена 9

⁴¹ Constantini Imperatoris Porphyrogeniti, De Administrando Imperio, ad Romanum F. Liber nunquam antehac editus. Ioannes Mevrsivs primus vulgavit, Latinam interpretationem, ac Notas adjecit. Lvgdvni Batavorvm, Ex officinâ typographicâ Ioannis Balduini, impensis vero Ludovici Elzeviri 1611.

Паризу Дубровачанин Анселмо Бандури⁴² 1711. који је кориговао грчки текст у складу са најстаријим рукописом „Р” тада у париској краљевској библиотеци. Бандуријева редакција је доживела и два репринта и то 1729. у Венецији⁴³ и 1864. године када је Жак Пол Миње⁴⁴ у Паризу извршио пар корекција објављујући је у оквиру едиције сакупљених грчких текстова под називом Патрологија, чија је основна намера била да јевтином штампом, великим тиражем и на неквалитетном папиру објави што више средњовековних извора тако доступних нижем црквеном свештенству, којима је пре свега било намењено, али и сиромашнијим друштвеним слојевима каквима је обично припадала студентарија. Ђовани Лами⁴⁵ је 1745. у Фиренци поновио Меурсово издање прихватајући Бандуријеве исправке. Најзначајније издање у XIX веку приредио је 1840. године немачки филолог Имануел Бекер⁴⁶ и издао га заједно са списом о темама у Бонском корпусу византијске историје и књижевности. Први целовити превод на неки живи страни језик уз то и словенски био је на руском, који је објавио Гаврил Ласкин⁴⁷ на самом крају XIX века, 1899. године. Никола Томашић пред своју смрт лета 1918. је превео спис *О управљању царством* на наш језик, који се тада званично звао хрватско-српски и српско-хрватски односно хрватски

---

⁴² „Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae in quattuor partes distributae” etc. Opera et studio Domni Anselmi Banduri Ragusini Presbyteri ac Monachi Benedectini e Congregatione Melitensi, Tomus Primus, Parisiis, MDCCXI, стране 53 – 157

⁴³ Исти назив поновљеног издања, садржај и текст, али стране 45 – 127

⁴⁴ „Patrologiae cursus completus ... Series Graeca posterior ... ”accurante J. P. Migne t. CXIII, Parisiis 1864, c. 158 – 422.

⁴⁵ „Ioannis Meursi Operum”, volumen sextum ex recensione Ioannis Lami, Florentiae MDCCXLV

⁴⁶ „Constantinus Porphyrogenitus „De thematibus” et „De administrando imperio” Accedit Hitroclis Synecdemus cum Banduri et Wesselingii commentariis” Recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae MDCCCXL. (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae), pp. 65—270

⁴⁷ „Сочинения Константина Багрянороднаго: „О Фемахъ” (Де тематибус) и „О народахъ” (Де администрандо империи)” с предисловием Гавриила Ласкина, ЧОИДР: Чтения общество истории и древностей Российских, Москва, 1899.

или српски, не видевши његово објављивање у „Vjesniku kraljevskog Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinskog zemaljskog arkiva” број 20 из 1918. године где су објављена поглавља од I до XXXVI. Поглавља од XXXVII до LIII Томашићевог превода „О управљању царством” су објављена тек 1928. године у „Vjesniku kraljevskog državnog arkiva” II, серија 8, као део преводиоачеве заоставштине коју је приредио његов рођак Емил Лажовски. Младен Шваб је по први пут сакупио оба дела Томашићевог превода „О управљању царством” и објавио их у издању „Аугуста Цесарца” у Загребу 1994. године. Непосредно након тога појавило се и хрватско⁴⁸ издање. Осим Томашићеве студије и превода издању су придодати грчки текст који је 30 година касније сравнио Моравчик и Џенкинсов енглески превод. Припреме за репрезентативнију редакцију грчког текста започете су у Великој Британији крајем XIX века, започели су Џон Бјури и мађарски хелениста Рудолф Вари, а читав пројекат су завршили Ромили Џенкинс и Ђула Моравчик 1949. године⁴⁹ објављујући сравњену грчку верзију у XXIX тому Мађарско – грчких студија које издаје хеленистички институт филолошког факултета будимпештанског универзитета. У редиговани и исправљени грчки текст, овом издању које је доживело неколико прештампавања⁵⁰, уређивачи су додали и превод на енглески језик и научни апарат. Енглези су својевремено читали делове управљања царством кроз дела Макартнија и Бјурија, али након Џенкинсовог превода појавио се и превод неких поглавља, који је осамдесетих година XX века начинио Пол Стивенсон. Мађарска верзија⁵¹ грчког преписа који је

---

⁴⁸ Konstantin VII Porfirogenet „О управљању царством”, Dom i svijet, Zagreb 2000

⁴⁹ Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, Magyar – görög tanulmányok – Unggroellénikai Melétai XXIX, Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai Intézet, Budapest 1949

⁵⁰ „Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, Greek text edited by Gyla Moravcsik; English translation by Romilly James Heald Jenkins, New Revised Edition Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies trustees for Harvard University, Washington, District of Columbia 1967 (1985, 1993, 2002, 2008)

⁵¹ Biborbanszületett Konstantin „A birodalom kormányzása”, A görög szöveget ky adta és magyarra fordította Moravcsik Gyla, Budapest 1950.

сравнио Ђула Моравчик изашла је 1950. у Будимпешти. Књизи у којој су приредили на основу различитих рукописа списа о управљању царством Константина VII Порфирогенита је потом додат и други том коментара⁵², који се појавио лета 1962, а написали су их Франтишек Дворник, Ромили Џенкинс, Бернард Луис, Ђула Моравчик, Димитри Оболенски и Стивен Рансимен. Сличан посао урадили су совјетски византолози 1989. године објављујући руски превод о управљању царством⁵³ са исцрпним коментарима у редактури ГенADIЈА Григоревича Литаврина и Анатолија Петровича Новосељцева. Ранији руски превод списа „О народима” Гаврила Ласкина обиловао је грешкама, па су се из тог разлога одлучили за ново издање. У међувремену Аустријанци су 1995. године на немачком језику приредили издање списа о управљању царством под називом „Византинци и њихови суседи”⁵⁴. Изузимајући Дубровчане⁵⁵ пре свих Лудовика Цревића Тубера који је дело о управљању царством познавао пре него што ће његови

---

⁵² „Constantine Porphyrogenitus „De administrando imperio””. University of London, The Athlone press, London 1962. Vol. II. Commentary by F. Dvornik, R. J. H. Jenkins, V. Lewis, Gy. Moravcsik, D. Obolensky, S. Runciman. (Поновљено 2012.)

⁵³ „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министерство Наука СССР, Москва 1989.

⁵⁴ „Die Byzantiner und ihre Nachbarn: Die De administrando imperio genannte Lehrschrift des Kaisers Konstantinos Porphyrogennetos für seinen Sohn Romanos”, übersetzt, eingeleitet und erklärt von Klaus Belke und Peter Soustal, Band 19 aus der Reihe „Byzantinische Geschichtsschreiber”, Verlag Fassbaender, Wien 1995.

⁵⁵ Види о Порфирогениту у Дубровнику код Живковић, Тибор „Constantine Porphyrogenitus and the Ragusan Authors Before 1611”, Историјски часопис, књига 53, Београд 2006, стране 145 – 164. Иначе у тексту је Живковић изнео тезу да је Цревић Туберон донео делове данашњег 29. поглавља списа Константина VII Порфирогенита који се односе на Дубровник и Далмацију из Париза где је студирао филозофију, реторику и математику. Претпоставку брани Орбиновим поменом извесног француског историчара Арпонтака из Бордоа. Живковић мисли да је тај историчар користио коначну сређену верзију списа о управљању царством насталу непосредно пред Порфирогенитову смрт 959. године. Ближе истини је да је садашњи облик Порфирогенитовог списа био у Дубровнику пре него се појавио на Крфу те да га је ту видео и користио Цревић, а остали су податке преузели користећи његов спис и његову библиотеку.

преписи са Крфа стићи у Венецију⁵⁶, потом педесетак година за њим Николу Рањину⁵⁷, па још пет деценија до новог столећа и Јакова Лукаревића⁵⁸ и мљетског опата Мавра Орбина⁵⁹ који су спис имали пред собом пре него што ће Јохан ван Меурс објавити штампано издање обилато се користећи њим наводећи га као извор и цитирајући, те Трогирина Ивана Лучића⁶⁰, који је делове списка који се односе на Далмацију, Хрвате и Србе коментарисао према Меурсовом издању у оквиру своје историје краљевства Далмације и Хрватске, Порфирогенит је у српску историографију ушао најпре посредно са грофом Ђорђем Бранковићем који је пишући своје велике славеносрпске хронике Илирика, Горње и Доње Мезије⁶¹ користио хрестоматију из дела византијских историчара, коју је лета 1687. издао у Лајпцигу Мартин Ханке⁶², где је цела XXV глава била посвећена Константину VII Порфирогениту. Та хрестоматија је грофу Ђорђу Бранковићу била „Книга о византинских вешчех”. Иако се Бранковић у својим дописима⁶³ бечком цару позивао на

---

⁵⁶ Lvdovici Tvberonis Dalmatae abatis „Commentarivm de rebvs, qvae temporibvs eivs in illa Evropae parte, qvam Pannoni & Turcaeorumq; sintimi incolunt, gestaesunt” Libri Vndecim: Svmma fidelitate nec non diligentia conscripti, Claudij Manrij & haeredum Ioannis Aubrij, Francofvrti 1603, p. 101. Постхумно објављено.

⁵⁷ „Annali di Ragusa del magnifico ms. Nicolo di Ragnina” према „Annales Ragusini Anonymi item Nikolai de Ragnina” digessit Speratus Nodilo, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, Volumen XIV, Scriptorum I, Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, Zagrabiae 1883, p. 168

⁵⁸ „Copioso Ristretto degli Annali di Ravsa” Libri Qvatro di Giacomo di Petro Lvccari, Gentilhuomo Ravseo, Andistantia di Antonio Leonardi, Venetia 1605. p. 2 као извор

⁵⁹ „Il Regni degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni Historia” di don Mauro Orbini Ravseo, abate Melitense, Colicenza del Superiori, Pesaro 1601. p. 181

⁶⁰ Ioannes Lucii „De regno Dalmatiae et Croatiae” libri sex, apud Ioannem Blaem, Amstelodami 1666.

⁶¹ Види Радонић, Јован „Гроф Ђорђе Бранковић и његово време”, СКА, Београд 1911, Радојчић, Никола „О хроникама грофа Ђорђа Бранковића”, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор VI, Београд 1926 и Бранковић, Ђорђе „Хроника Словена Илирика, Горње и Доње Мезије”, Прометеј, Нови Сад 1994.

⁶² Martini Hankii „De Byzantinorum rerum scriptoribus Graecis liber”, Lipsiae 1677.

⁶³ **Хроника 3224 – 3227.** Сравни и са Јован Радонић, „Гроф Ђорђе Бранковић и његово време”, СКА, Београд 1911, страна 720

Порфиrogenита тражећи права за народ коме је припадао дело је познавао из друге руке и тек делимично препричано. Утицај који је гроф Бранковић имао на касније писце који су се бавили српском историјом Павла Јулинца⁶⁴, Јована Рајића⁶⁵, па и Пејачевића⁶⁶, који су га помно ишчитавали, водили су делу византијског цара и његовом извештају о досељавању Срба на Балканско полуострво. Јулинац је 1765. саставио компилацију на рускословенском језику из Бранковићевих *Хроника* и извода из сербске историје коју је лета 1746. у Пожуну, данашњој Братислави, објавио протестански теолог Јан Томка Саски⁶⁷, омиљени учитељ српских ђака, назвавши је по Ди Канжевом делу *Илирик древни и нови* иако је из књиге коју је написао седамнаестовековни француски византолог преузео само њен средишњи део. Већ на почетним страницама Јулинчевог *Кратког увода у историју порекла славено – сербског народа* сретли су се читаоци с именом цара Константина VII Порфиrogenита као основним извором за упознавање најраније српске прошлости. Све важне вести цара Константина VII Порфиrogenита о Хрватима и о Србима преведене на српски, прокоментарисане и критички оцењене, се налазе у Рајићевој великој *Историји разних словенских*

---

⁶⁴ „Краткое введеніе в історію происхожденіе славено – сербскаго народа, Бывшихъ въ Ономъ владѣтельвъ Царевъ, Деспотовъ, или владѣтельныхъ Князевъ Сербскихъ, до времени Георгія Бранковича, послѣдняго Деспота Сербскаго” / сочинено и изъ разныхъ Авторовъ нотами изяснено Павломъ Юлинцемъ находящимся въ Россійской Императорској Службѣ Военной, (въ Венецій кодъ Димитрія (Теодосіа)) 1765

⁶⁵ „Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ, и Сербовъ”, изъ тмы забвенія изытая и во свѣтъ историческіи произведенная Иоанномъ Раичемъ, архимандрітомъ во Свято Архалгтевскоѣ Монастырѣ Ковиль Часть Вторая, при Г. Стефанъ Новаковичъ в Славенно – сербској Валахиској и Восточныхъ языковъ привилег. Тупографій, Виеннѣ 1794. Будимско издање из 1823

⁶⁶ „Historia Serviae seu colloquia XIII de Statu Regni, et religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII. ad XV”, auctore Franc. Hav. El. B. De Pejacevich, Colocae 1797.

⁶⁷ Caroli Dv Fresne domini Dv Cange „Illyricum vetvs & novum, sive Historia regnorvm Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosniae, Serviae. atqve Bvlgariae, locvupletissimus accessionibvvs avcta, atque a primis temporibvvs, vsqve ad nostram continvata aetatem”, typis Haeredvm Royenianorvm, Posonii 1747

народа. Јован Рајић је завршио своју *Историју* 1768. године, а њено штампање је започето тек лета 1794. тако да је У Порфири Рођени представљен према луксузном издању *Источног царства* Анселма Бандурија, а како су се у међувремену на латинском и руском језику појавили и Штритерови одабрани византијски извори аутор је извесне делове кориговао према њима. И дан данас се у библиотеци Патријаше у Београду чува прво Штритерово издање где је Јован Рајић својеручно уписивао неке од забележака. И сам љубитељ историје српски митрополит с краја XVIII и почетка XIX века Стратимировић је у својој библиотеци имао осим Бандуријевог издања из 1729. године и Меурсово са *De administrando imperio* и *De thematibus* заједно објављене лета 1617.

Исидор племенити Николић⁶⁸, звани Србоградски и Цавер, сомборски нотар, народни посланик, касније царски повереник и врховни жупан бачки и вршачког округа, почасни члан Матице српске, је према Штритеру превео делове XXXII и XXXIII поглавља Порфиригениновог списка о управљању царством. Николић је био разочаран тада појављеном бонском корпусу византијских списка те несистематичношћу истог и зато се одлучио да Србима прве помене њихове историје представи према још увек изванредној Штритеровој компилацији. Његов рад је продужио Александер Стојачковић⁶⁹, такође угледни војвођански национално политички радник и историк, превевши на српски језик поглавља о Захолмији, Тербунији, Каналији, Паганији и Диоклеи и то објавио у *Летопису Матице српске* број 66 из 1844. године. И Стојачковић, као и Николић, је делове списка *De administrando imperio* преводио према руском осамнаесто вековном латинском издању византијских рукописа из париске библиотеке, који су се односили на словенске народе, а које је за потребе царске академије сачинио Јохан Готлих

---

⁶⁸ „Спомени народа сербскогъ у бизантѣскимъ писателѣма” (Съ Родословіемъ и Маппомъ) скупіо и издао Ісідоръ Николићъ (Съ Родословіемъ и Маппомъ), Писмени Кралѣвскогъ Свеучилишта (Пештанскогъ), Будим 1843, стране 2, 9 – 23

⁶⁹ „Спомени нѣки сербски областій у бизантѣскимъ повѣстницѣма”, Сербскій Лѣтописъ, Година XVIII, Кнѣига 66, Пешта 1844. стране 52 – 70

Штритер⁷⁰. Порфиригенимом се бавио и имењак Константин Николајевић⁷¹, веома учени државник, дипломата и дугогодишњи посланик при цариградској Порти, који је у *Летопису Матице српске* у наставцима објављивао критичка покушенија у периоду првих пет (или седам) векова српске историје.

Код Хрвата Фрањо Рачки⁷² је на латинском језику 1877. године објавио као изворе делове из Константина VII Порфиригенима, док су то код Срба на српском учинили тек 1921. године Станоје Станојевић и Владимир Ђоровић.⁷³ Станојевић је претходно 1912. године у Матици српској издао и двотомну историјску књигу са насловом „Византија и Срби” бавећи се проблематиком пред насељавање Срба на Балкану и по њиховом доласку. Сплићанин

---

⁷⁰ „Memoriae populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maetidem, Caucasum, mare Caspium, et inde magis ad septemtrionales incolentium e scriptoribus Historiae Byzantinae erutae et digestae a I. G. Strittero etc”, I – IV, SPb. 1771 – 1779. Извори за историју Словена и Срба Slavica, Serbica (странице 111 – 160), Bosnica, Zahlvmica, Terbvnicica, Paganica, Diovleica, Moravica (странице 410 – 418) су највећим делом у другоме тому, који је раздељен у два дела и штампан 1774. Такође делом су извори преведени у то време и објављени и на руском језику. Види Стриттер, Иван Михайлович „Известия византийских историков: Объясняющая российскую историю древних времен и преселения народов; Собраны и хронологическим порядком расположены Иваном Штриттером”, При Имп. Акад. наук, Санктпетербург 1770 – 1775. Част 1: О славянах – 1770, Част 2: О готфах, вандалах, гепидах, ерулах, уннах и о аварих – 1771, Част 3: О россах и варягах. – 1774 и Част 4: О волгарах, влахах, хазарах, команах, уцах, печенегах, венграх и о татарах. - 1775.

⁷¹ „Летописи” бр. **103**, стр. 12 – 44, бр. **104**, стр. 1 – 40, из 1861, бр. **105**, стр. 1 – 54, бр. **106**, стр. 1 – 28 из 1862, бр. **107**, стр. 1 – 40, бр. **108**, стр. 1 – 38, бр. **109**, стр. 1 – 82 из 1864, бр. **110**, стр. 1 – 77 из 1865, бр. **111**, стр. 217 – 243 из 1866, бр. **112**, стр. 1 – 14 из 1867, бр. **113**, стр. 1 – 16 из 1870. Репринт ИП „Пешић и синови”, 1999

⁷² Rački, Franjo „Documenta historiae Croaticae periodum antiquam illustrantia” (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium VII), Zagrabiae, 1877, pp. 264—419. Рачки је претходно објавио „Ocjenu starijih izvora za hrvatsku i srpsku poviest srednjega veka I. Konstantin Porfirogenita”, Književnik 1864, странице 36 – 77, види такође „Biela Hrvatska i Biela Srbija”, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knjiga 52, Zagreb, 1880, strane 141 – 189

⁷³ „Одабрани извори за српску историју” I, Геца Кон, Београд 1921. странице 58 – 72

пореклом са Мљета Натко Нодило⁷⁴ је крајем XIX и почетком XX века објавио преглед из дела византијских и латинских писаца пред досељавање Срба и Хрвата на Балкан том приликом се бавећи и упоређивањем са вестима Порфиrogenита. Не треба заборавити веома критички настројеног Шафарика⁷⁵, заслужног за упознавање латинских и византијских извора за историју Срба и Словена ни његовог унука Константина Јиречека⁷⁶, који следећи деду по мајци у *Историји Срба* у потпуности одбацује сведочење Порфиrogenита, као ни читав низ историчара попут Стојана Новаковића⁷⁷, Гавра Манојловића⁷⁸, Нике Жупанича⁷⁹ и Георгија Острогорског⁸⁰ који су се бавили оним што је остало по списима приписаним Порфиrogenиту сматрајући саопштено веома извесним.

Српска академија наука и њен византолошки институт су други том византијских извора⁸¹ посветили Константину VII Порфиrogenиту.

---

⁷⁴ Nodilo, Natko „Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski”, sveska I „Rimski svijet na domaku propasti i varvari”, Zagreb 1898, II sveska „Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana (476 – 565)”, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1900, knjiga III „Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija (566 – 641)”, Izdanje i tisak Mile Maravića, Zagreb 1905

⁷⁵ Schaffarik, Paul Joseph „Slovanské starožitnosti”, Praga 1837, „O zemi gmenované Boyki”, Časopis českého Museum 11, Praga 1837, strane 23 – 36, „Über die Abkunft der Slawen”, Budapest 1823. и Павел Ј. Шафарик „О пореклу Словена”, Архив Војводине и Словенски институт, Нови Сад 1999.

⁷⁶ Јиречек, Константин „Историја Срба I”, Слово љубве, Београд 1984.

⁷⁷ Новаковић, Стојан „Српске области X и XII века (пре владавине Немањине)”, Гласник српскога ученог друштва 48, стране 1 – 151, Београд 1880.

⁷⁸ Manojlović, Gavro „Jadransko pomorje IX. stoleća u svjetlu istočno – rimske (bizantinske) povijesti”, Rad jugoslavenske akademske knjige 150, Zagreb, 1902, strane 1 – 102 и Manojlović, Gavro „Studije o spisu “De administrando imperio” cara Konstantina VII Porfirogenita”, Rad jugoslavenske akademske knjige 182, 186 и 187, Zagreb, 1910 – 1911.

⁷⁹ Županič, Niko „Bela Srbija”, Narodna starina, Zagreb 1922. и „Срби Плинија и Птоломеја”, репринт издања из 1924. године „Слободна књига, Београд 1997.

⁸⁰ Острогорски, Георгије „Порфиrogenитова хроника српских владара и њени хронолошки подаци”, Историјски часопис I, Београд 1948. стране 24 – 28 и „Лав Равдих и Лав Хиросфант”, ЗРВИ САН-у, Београд 1955.

⁸¹ „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САН-у, Београд 1959

Порфирогенита је обрадио Божидар Ферјанчић, а у књизи су објављена у целости поглавља од 30. до 36. и још неколико некомплетних почев од 29. „О Далмацији и суседним земљама” закључно са онима са римским бројевима XLIX и L, која говоре о Словенима у Грчкој око Патраса и на Пелопонезу. У обиљу литературе настале након тога о спису о управљању царством на српском језику треба истаћи неколико чланака и неке од књига Реље Новаковића⁸², публицисту Николу Јеремића⁸³ и готово целокупно дело Тибора Живковића⁸⁴. Треба поменути и чланке

---

⁸² Новаковић, Реља „О неким питањима граница Србије, Хрватске и Босне у X веку”, Зборник Филозофског факултета Београдског универзитета 1963. Књ. VI/1, стране 153 – 181, „Још нека размишљања о обиму Србије IX и X века”, Зборник Филозофског факултета, X – 1, Београд 1968, „Четири прилога Историји и Историској географији Србије”, Зборник Филозофског факултета, X—1, Београд 1970, „Нека запажања о 29. и 30. глави De administrando imperio”, Историјски часопис 19, Београд 1972, стране 5 – 54, „Тезе за расправу о кнезу Борни, Прилози за КЈИФ књ. XXXVII, св. 3 – 4, Београд 1971, „Да ли су сви Захумљани пореклом Срби?”, Историјски часопис XXII, Београд 1975, „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво”, Историјски институт и Народна књига, Београд 1977, „Где се налазила Србија од VII до XII века”, Историјски институт и Народна књига, Београд 1981.

⁸³ Јеремић, Никола „Српска земља Бојка”, ИПА „Мирослав”, Београд 1993.

⁸⁴ „Односи Авара и подунавских Словена од 579. до 626. године”, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад 1997, стране 7 – 18, „Словени и Ромеји”, Историјски институт САНУ, Београд 2000, „Етничке промене на територији данашње Србије у периоду од VI до X века”, Гласник етнографског института 45, Београд 1996, стране 89 – 100, „Етнички идентитет Јужних Словена (VII – XI век) – сведочанства савременика”, Мериђијани 3 – 4, Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Републике Србије, Београд 1999, стране 25 – 29, „Словени Пелопонеза у Житију Никона Метаноита”, Зборник Матице српске за историју 61 – 62, Нови Сад 2000, стране 9 – 26, „О северним границама Србије у раном средњем веку”, Зборник Матице српске 63 – 64, Нови Сад 2001, стране 7 – 17, „Поход бугарског цара Самулила на Далмацију”, Историјски часопис 49, Београд 2002, стране 9 – 25, „Да ли су дубровачки ратни бродови учествовали у Критској експедицији 949. године?”, Зборник за историју Босне и Херцеговине, књ. 3, САНУ, Београд 2002, страна 9 – 15, „Легенда о Павлимиру Белу”, Историјски часопис 50, Београд 2003, стране 9 – 32, „Црквена организација у српским земљама”, Историјски институт САНУ и Службени гласник, Београд 2004, „Јужни Словени под византијском влашћу 600 – 1025”,

почев од Божидара Ферјанчића⁸⁵, преко Ивана Ђурића⁸⁶, Симе Ђирковића⁸⁷, Љубомира Максимовића⁸⁸, Александра Ломе⁸⁹, до

Чигоја, Београд 2007, „Contribution to the New Reading about the Constantine Porphyrogenitus' Statement on the Numbers of Croat Horsemen, Foot Soldiers and Sailors in Early 10th Century”, *Byzantinoslavica* 65, 2007, p. 143 – 151, „Портрети српских владара (IX – XII век)”, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2006, „Constantine Porhyrogenitus and the Ragusan Authors Before 1611”, *Историјски часопис* 53, Београд 2006, стране 145 – 164, „On the Foundation of Ragusa: the Tradition vs. Facts”, *Историјски часопис*, књ. 54, Београд 2007, стране 9 – 25, „The golden seal of Stroimir”, *Историјски часопис* vol. XIV, књига 55, Београд 2007, стране 23 – 29, „The Earliest Cults of Saints in Ragusa”, *Зборник радова Византолошког института САНУ* 44, Београд 2007, стране 119 – 127 „Forging Unity, The South Slavs Between East and West: 550 – 1150”, *Belgrade* 2008, „Constantine Porhyrogenitus's kastrá oikoumena in the South Slavs Principalities”, *Историјски часопис* 58, Београд 2008 стране 7 – 26, „Gesta regum Sclavorum” I и II, *Историјски институт; Манастир Острог, Београд* Никшић 2009, „Sources de Constantin VII Porphyrogénète concernant le passé le plus éloigné des Serbes et des Croates”, *Byzantina Symmeikta* 20, *Athens* 2010 p. 11 – 37, „An Unknown source of Constantine Porphyrogenitus“, *Byzantinoslavica* 68, *Prag* 2010, p. 129 – 143, „Constantine Porphyrogenitus' Source on the Earliest History of the Croats and Serbs”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 42, *Zagreb* 2010, strane 117 – 131. Tibor Živković – *Vojana Radovanović*, „Titre de Trpimir selon les dires de Gottschalk“, *Историјски часопис* 58, Београд 2009, стране 33 – 42. „On the Beginnings of Bosnia”, *Споменица Марка Шуњића, Филозофски факултет у Сарајеву, Сарајево* 2010, стране 161 – 180, „О такозваној „Хроници српских владара” из списка *De administrando Imperio* цара Константина VII Порфирогенита”, *Зборник радова на конференцији Византијски свет на Балкану*, Књ. 2, *Византолошки институт САНУ, Београд* 2012, стране 313 – 332, „De conversione Croatorum et Serborum: A Lost Source”, *Institut of history Monographs* Vol. 62, *Belgrade* 2012. и „Nova tumačenja vesti o južnoslovenskim gentes u *De administrando imperio* vizantijskog cara Konstantna VII Porfirogenita (944 – 959)”, *Godišnjak* 41, *Centar za balkanološka ispitivanja Akademije Nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo* 2012, стране 201 – 210, „Неретљани – пример разматрања идентитета у раном средњем веку”, *Историјски часопис*, књига LXI, *Историјски институт САНУ, Београд* 2012, стране 11 – 25

⁸⁵ Ферјанчић, Божидар „Структура 30. главе списка *De administrando imperio*”, *ЗРВИ* 18, Београд 1978, с. 61 – 80, „Далмација у спису *De administrando imperio* – врела и путеви сазнања”, *ЗРВИ* 29/30, Београд 1991, с. 9 – 21, „Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво”, *ЗРВИ* 35, Београд 1996, с. 117 – 154, „Василије I и обнова визанитјске власти у IX веку”, *ЗРВИ* 36, Београд 1997, с. 9 – 30

Срђана Пириватрића⁹⁰, Александра Ј. Вукосављевића⁹¹ и Предрага Коматине⁹². Два Порфиригенитова списа „О темама” и „О народима” је користећи издање Гаврила Ласкина са руског превео Стеван Бербер⁹³, а објавила је 2014. Издавачка кућа „Мандала” из Београда. *О управљању царством* и спис *О церемонијама византијског двора* чине јединствену целину како да цар наследник исправно влада, два приручника за успешно вођење унутрашње и спољне политике. Најопширније дело цара писца иако је познатије као *De caerimoniis*

---

⁸⁶ Ђурић, Иван „Ромејски језик и говор Константина VII Порфиригенита”, ЗРВИ 34 – 35, САНУ, Београд 1986

⁸⁷ Ђирковић, Сима „„Насељени градови” Константина Порфиригенита и најстарија територијална организација”, ЗРВИ 37, Београд 1998, стране 9 – 32

⁸⁸ Максимовић, Љубомир „О времену доласка Неретљана на далматинска острва”, Зборник Филозофског факултета, књига VIII, 1, Београд 1964, стране 145 – 152, „О времену похода бугарског кнеза Бориса на Србију”, Зборник Филозофског факултета, књига XIV, 1, Београд 1979, стр. 69 – 76, „Структура 32 главе списа *De administrando imperio*”, ЗРВИ 21, Београд 1982, стр. 25 – 32, „Покрштавање Срба и Хрвата”, ЗРВИ 35, Београд 1996, стр. 155 – 174, „Византијски свет и Срби”, Историјски институт САНУ, Београд 2009.

⁸⁹ Лома, Александар „Serbisches und Kroatisches Sprachgut bei Konstantin Porphyrogenetos”, ЗРВИ 38, Београд 2000, стране 81 – 161

⁹⁰ Пириватрић, Срђан „Византијска тема Морава и “Моравије” Константина VII Порфиригенита”, ЗРВИ 36, Београд 1997, стране 173 – 201, „Самуилова држава : обим и карактер”, Византолошки институт САНУ, Београд 1997

⁹¹ Вукосављевић, Александар Ј. „Нека запажања о 30. глави *De administrando imperio* – анализа извора и осврт на један део историографије”, Зборник радова из науке, културе и умјетности „Бока”, Саре Town 2006, стране 185 – 199

⁹² Коматина, Предраг „Оснивање Патраске и Атинске митрополије и Словени на Пелопонезу”, ЗРВИ 46, Београд 2009, стране 27 – 52, „Моравски епископ Агатон на Фотијевом сабору 879/880 г.”, Српска теологија данас: зборник радова годишњег симпозиона одржаног на Православном богословском факултету, Институт за теолошка истраживања Православни богословски факултет, Београд 2010, стране 359 – 368 и „О hronologiji hrvatskih vladara u 31. glavi spisa *De administrando imperio*”, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 42, Zagreb 2010 strane 83 – 106

⁹³ Константин Порфиригенит „О темама” и „О управљању царством”, Мандала, Београд 2014. Преводац Стеван Бербер је иначе инжењер електротехнике и предавач на универзитету у Оукленду на Новом Зеланду.

aulae Bizantinae односно *О церемонијама византијског двора* носи назив „О царском поретку” грчки *Περὶ τῆς Βασιλείου Τάξεως*. Оно је настало после 952. године и доноси описе византијских обреда на двору, разних црквених ритуала и церемонија на хиподрому. Ово дело, које представља важан културно – историјски документ, сачувано је у каснијој верзији, допуњеној новим материјалом и делимично измењено или ажурирано под Нићифором II Фоком, који је владао од 963. до 969. године, можда под надзором Василија Лакапена, царског паракимомена. У делу се даје детаљан опис церемонија владара, поставља како треба да спроведе ритуале, а бави се и другим питањима дневних рутинских владаочевих поступака и свега што уз то иде као део живота у Великој палати Цариграда. „О царском поретку” је компилација из старијих списа, па зато садржи церемонијале из различитих периода од оних из времена патрикија Петра, дворског церемонијара цара Јустинијана до оних за време владавине његовог оца Лава Мудрог и савремених Константину, попут инвентуре дворских чиновника (главе 84 – 88), о начину како се примају царски посланици (87 – 90), царске гозбе и церемонија крунисања (91 – 95), пуно описа разних тријумфа, примања црквених и световних великодостојника... Прва књига садржи три врсте церемонија: црквене (главе 1 – 37), световне (главе 38 – 59) као крунисање, свадбе, именовање царева и високих чиновника) и народне (главе 61 – 83) хиподромске трке, плесови, певање, примања у циркусу... Друга књига се такође састоји из три дела: литургије и процесије код црквених свечаности (8 – 11, 13) и поједине свечане церемоније (12, 14, 21 – 23), царске аудијенције и свечана постављења (1 – 5, 24 – 25, 33 – 34, 36) и световне народне свечаности (18 – 20, 32, 35). На крају се налази списак каква одела цар облачи и за коју прилику, попис тих одела, потом разни пописи акламација у част цара, па опис царских путовања, како и чиме иде, ко га прати и шта се том приликом носи⁹⁴. Дело је сваком цару који

---

⁹⁴ Разврставање „*De caerimoniis aulae Bizantinae*” је извршена према Карлу Густаву Дитриху „*Hofleben in Byzanz*”, Voigtländers Quellenbücher 19, Leipzig 1912 наведено према студији Николе Томашића „*Život i djela Konstantina VII*”

долази после Константина У Порфири Рођеног неопходно због протоколарних савета и упутстава које даје високим званичницима и дворанима. Спис детаљно описује протокол и церемонијале византијског двора те начине на које се византијски цар обраћа савременицима, а наглашен је хијерархијски поредак. Такав поредак важи и за дипломатско опхођење царства са суседним или другим државама са којима Византија одржава дипломатске односе или има интерес да то чини⁹⁵. Међу страним владарима којима цар шаље писма налазе се и хрватски, српски, захлумски, конављански, травунијски, дукљански и моравски архонти („*Архонту Хрватске (Хрватиа), кнезу Срба (Серблои), кнезу Захумљана, кнезу Каналита, кнезу Травуније, кнезу Дукље, кнезу Мораве. Протокол за њих: „Заповед*⁹⁶ *од христољубљивог владара (име владара који шаље), кнезу (којем се шаље)“* „*Златна була вредна два солида*“”), али и међу наредбама које цареви шаљу архонтима зависних племена између Кавказа и Меотског језера (Азовско море) у суседству Алана налазе се архонти Сервота⁹⁷, такозване Црне деце⁹⁸,

---

Porfirogenita” „О управљању царством”, „Dom i svijet”, Zagreb 2002, strana 5 и напомена 24. Сличну поделу прави и Бјури у својој расправи (Bury, John Bagnell “The ceremonial book of Constantine Porphyrogenetus”, The English Historical Review No. LXXXVI, April 1907. p. 209 – 227), и Вогт у предговору француског издања „Le Livre des Cérémonies”. У оксфордском речнику Византије дата је веома прегледна табела поглавља са претпостављеним годинама њиховог настајања. Одредницу је написао Мајкл Мек Кормик. „The Oxford Dictionary of Byzantium”, Oxford University Press, New York USA and Oxford, United Kingdom, 1991, p. 595 – 597

⁹⁵ Погледај стране 41 – 61 Острогорски, Георгије „Византијски систем хијерархије држава” односно „Die byzantinische Staatenhierarchie”, Seminarium Kondakovianum 8, 1936

⁹⁶ келеусис по Георгију Острогорском је најнижи степен царске наредбе, које цар шаље зависним државама

⁹⁷ „De caerimoniis” II 48, 687.13 – 14

⁹⁸ Црни момци или црна младеж. Никола Томашић преводећи XXXVIII главу DAI у напомени број 24 говорећи о Сабартима прави јерменско словенску етимологију Црни Угри коју познају старе руске хронике (Konstantin VII Porfirogenet „О управљању царством”, „Dom i svijet”, Zagreb 2002, strana 96)

и архонти Крватада, званих Крвати⁹⁹. Алфред Рамбое¹⁰⁰ је први упозорио на помен Сервота и Крватада доводећи их у везу са балканским Србима и Хрватима. Дворник¹⁰¹ усваја такво мишљење, а поново на то скреће пажњу Тибор Живковић¹⁰². Србе на Кавказу и поред Азовског мора помињу још Плиније млађи¹⁰³ и чувени александријски географ Клаудије Птоломеј¹⁰⁴ осам векова раније, Порфирогенит и византијска дипломатија их само потврђују.

Књига „*De caerimoniis aulae Bizantinae*” садржи велики број прилога који имају вредност сами по себи. Један од њих који се налази у оквиру додатка прве књиге су и три расправе о царским војним походима, уџбеник војног искуства, који је Порфирогенит написао по узору на изгубљено дело Лава Катакиласа, магистра милитума Лава VI Мудрог. Тај додаток *De Caeremoniis* – у чине списи о рату у којима Порфирогенит даје савете Роману II о томе како цар треба да припреми и води војни поход. Претпоставља се да су расправе написане после 945. године, а да је Константинов главни извор био поменути Лав Катакилас, који је слично дело написао у првим годинама X века користећи већину информација из времена Василија I Македонца. Расправе је почетком последње деценије XX

---

⁹⁹ „*De caerimoniis*” II 49, 688.10 – 11

¹⁰⁰ Rambaud, Alfred „L’Empire grec au Xe siecle Constantin Porphyrogénète”, Librairie A. Franck, Paris, 1870. p. 510, 525 и даље

¹⁰¹ Dvornik, Francis „The Slavs Their Early History and civilisation”, American Academy of Art and Science, Boston 1956, p. 27 – 28, француско издање „Les Slaves histoire et civilisation de l’ antiquite aux debuts de l’ epoque contemporaine”, Paris 1970, p. 36 – 37

¹⁰² Живковић, Тибор „Јужни Словени под византијском влашћу 600 - 1025” (друго издање „Чигоја” Београд, 2008. стране 400-401, напомена 941

¹⁰³ *Naturalis historia* VI, 19 према Мајхофовом издању „*Plinii Secundi Libri XXXVII*”, post Ludovici Iani obitum recognovit et scripturae discrepantia adiecta edidit Carolus Mayhoff, vol I, libri I – VI (Bibliotheca scriptorum Graeci et Romanorum Teubneriana), Lipsiae MCMVI

¹⁰⁴ *Geographiae libri V* cap. 8, 13 према „*Claudii Ptolemaei geographia*” E codicibus recognovit, prolegomenis annotatione, indicibus tabulis instruxit Carolus Müllerus. Editore Alfredo Firmin et Didot Instituti Francici Typographo, via Iacobi, Parisiis MDCCCLXXXIII

века приредио и превео на енглески Џон Фредерик Халдон¹⁰⁵ и објавио их у Бечу као посебну књигу. Прва од те три расправа представља неку врсту излагања историјата царских похода, а онда набраја шест великих војних база: Малагину, Дорилаиону, Каборкин, Колонеју, Цезареју и Дазимон које се налазе у теми Армениак. Цар када креће у војни поход издаје посебна наређења сваком од војних званичника и официра (стратегу, доместику...), шта они треба да учине. Друга расправа говори о томе шта треба испоштовати када цар намерава да иде у војни поход: текст се састоји из две студије о Константину Великом и Цезару само што су они неодговарајуће представљени посебно Јулије Цезар описан као веома побожни хришћанин, који се све време моли по црквама и даје милостињу широм града. Имена Јулија Цезара и Константина Великог могу да буду и покриће за „јеретичке” царева исауријске династије, Лава III и Константина V, јер изгледа да се иконоборство још осуђивало средином X века. Константин Велики је представљен као веома темељан у припреми својих војних похода, водећи рачуна и о прикупљању информација, али истовремено и војсковођа који је својој војсци обезбеђивао довољно опреме... Расправа даље наводи које су дужности стратега, сакеларија, протовестиарија, доместика и десетине других војних званичника и официра. Цар који креће у војни поход морао је да именује свог представника у престоници чији би задатак био да брани град, обезбеди оружје и одржава ред и морал сузбијањем гласина. Расправа такође описује Цезарову царску пратњу, јер се другачије напредује, са различитим праксама и формација када су на пријатељској територији или онда када се налазе у непријатељском окружењу. Трећа расправа почиње речима *Константин, цар Ромеја... за свога сина Романа, Богом крунисаног цара, шта треба поштовати када велики и узвишени цар Ромеја иде у војни поход* и то је једино место у читавом спису о церемонијама где се

---

¹⁰⁵ Haldon, John Frederick, „Constantine Porphyrogenitus: Three treatises on imperial military expeditions”, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna 1990.

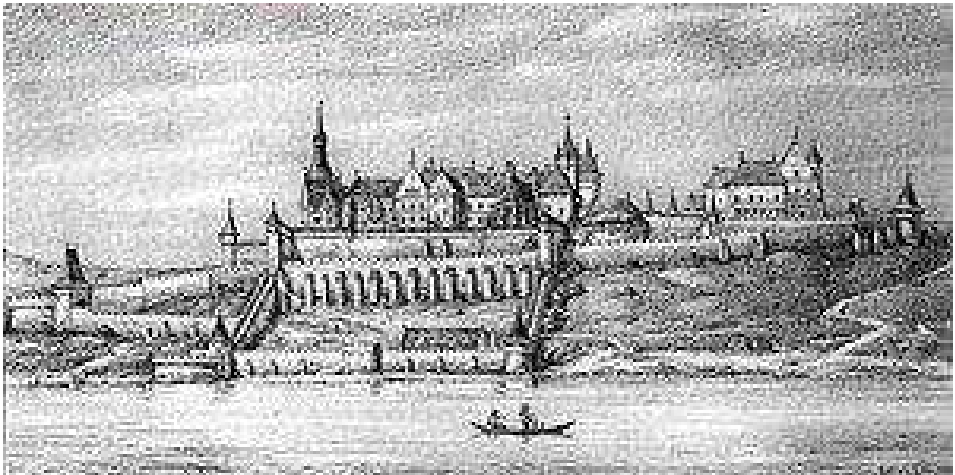
Порфирогенит директно обраћа Роману посебно напомињући значај преношења знања. Трећа расправа садржи једанаест листа онога што је потребно за царске походе, темељан списак официра и предмета, од такси и пореза који се сакупљају, сточне хране, животиња за празнике, преко плата официра и војника, до ћебади, седла, убруса, пијука, лопата, оружја, конопаца, козјих кожних простирки и одеће за пријем страних владара и званичника, разних јастука, столова и клупа на расклапање, вина и хране која се носи... Византијски цар увек и свуда представља своје царство као најмоћније и зато не чуди уредно састављен списак разних потрепштина који непријатељу треба да оставе утисак те моћи. Трећа расправа још садржи савете о безбедности царског логора, као и посебне церемоније за поздрав трупа, а завршава са три примера тријумфалних повратака царева Михаила III, Василија I и Теофила. Расправа се завршава нагло, постоји велики увод, али не и закључак, па се претпоставља да је недовршена. Расправе су прво војно дело написано још од Маврикијевог *Стратегикона* Константин пише о војној традицији која се преносила из Аморијске династије, па чак и пре Исауријске, мада не раније од дана Теодосија Великог и V века. Чињеница да се расправе баве офанзивним операцијама за разлику од другог војног дела које ће настати коју деценију касније „*De velitatione bellica*”, чији су предмет одбрамбене операције против пљачкаша и повреде граница, је важна из тог разлога што Константинова владавина представља почетак или припрему велике офанзиве ка истоку, коју ће предводити генерал, а затим након смрти Романа II, цар Нићифор Фока, иначе писац те потоње расправе.

У спису *О церемонијама на византијском двору*, налазимо и једну занимљивост: кад описује царско појављивање у јавности, наводи узвике које том приликом изговарају окупљени, а то су стихови са 25 слогова, очито повезани с политичким стихом.

Сматра се да оригинални рукопис ни овог дела није сачуван и да се данас у Лајпцигу чува некомплетан препис са натписом Синтагма. Судбина тог манускрипта је занимљива: након пада Цариграда рукопис је стигао у чувену збирку угарског краља Матије Корвина,

чији грб представљен гавраном се и данас налази на повезу. Библиотека Матије Корвина, млађег сина Јаноша Хуњадија или Сибињанин Јанка како нам је познат преко наше народне епике, је била сигурно после ватиканске најбоља и највећа у Европи, а списи на старогрчком су чинили најмање трећину збирке. Матија Корвин је својом библиотеком желео да засени све европске владаре, полазило му је то за руком у случају ренесансних хуманиста које је окупао на свом двору у Будиму, али и, како сведоче савременици, Лоренца Медичија који је по угледу на Корвиниану направио сопствену сакупљајући најважнија научна знања старих времена. Можда су рукописи у Корвинову библиотеку стизали преко Смедерева, не треба заборавити улогу коју су српски деспот Ђурађ Бранковић и његова жена нама знана као Јерина Кантакузин имали у последњим данима византијског царства поготову што су неки од дворских достојанственика напуштајући Цариград стизали у седмокраку тврђаву и шестокулни мали град изграђене по угледу на Константинопољ на ушћу Језаве у Дунав. Не треба заборавити ни чињеницу да је Ђурђева супруга Ирена била праунука једног византијског цара Јована VI Кантакузина, веома писменог и образованог, који је владао царством од 1347. до 1354. године нити да је један од њених ослепљених синова Стефан био у Будиму на почетку владавине Матије Корвина нити пак да је Јеринин унук и син Гргура Бранковића, Змај Огњени Вук под владаром тада већ, осим Угарске, Далмације, Хрватске, Раме, Србије, Лодомерије, Куманије и Бугарске, краљем Чешке и читаве Бохемије је лета 1471. привремено обновио српску деспотовину. И Стефанова даља животна путештвија код сестре Катарине грофице Цељске, потом у Дубровник, па у Албанију код Скендербега, затим у Венецију и на крају у северну Италију и Удине умногоме остају неразјашњени до дан данас, његов тежак живот упућује да је морао да продаје нешто од породичних драгоцености. Његов отац Ђурађ Смедеревац, који је пуно тога претурио преко главе губећи и обнављајући земљу, је то обично чинио, ако је веровати сачуваним архивима, у Дубровнику. Било како било, управо написана сторија чини се вероватнијом од оне да је Матија Корвин грчке и византијске

рукописе куповао у самом османлијском царству. Такву књигу Матија није сигурно могао да купи у слободној продаји као што је то чинио у Риму и Фиренци где је код разних ренесансних преписивачких радионица обично набављао литературу за збирку. Могуће је да је таква књига припадала библиотеци његовог учитеља Јаноша Витеза, Хрвати би рекли Ивана Витеза од Средеца иако се ради о мађарском ритеру додуше породичним пореклом из Босне или тачније Горажда, ренесансног хуманисте и бискупа Естрагона, који је заједно са својим нећаком и имењаком Панонијусом или Чесмичким по селу где је рођен, окупљао новоплатоничаре и први спрат двора у Будиму где је на галерији оивиченој разнобојним витражима била смештена Корвиниана са погледом на Дунав претворио у најживљи ренесансни кутак тадашње Европе.

Матија Корвин се након унутрашњих политичких сукоба које су управо предводили његови пријатељи Витез и Панонијус свирепо обрачунао са њима притом преузеша и њихове библиотеке. Јанош Витез је у младости био у дипломатским мисијама могуће је да се у Смедереву сретао са Ђурађем Бранковићем, оно што их је повезивало био је Енеј Силвије Пиколомини будући папа Пије II који је желео да уједини све хришћанске владаре против турског султана. Такође, тешко да је књига припадала напуљској принцези Беатриче Арагонској са којом је Матија Корвин 1476. ушао у свој други брак. Готово невероватно звучи да су до те књиге дошли неки од сталних ренесансних гостију попут Марсела Фичинија,

Франческа Бандинија или Тадеа Уголета, учитеља ванбрачног Матијиног сина по деди названог Јанош. Грчки рукописи су вероватно били део колекције пре Уголета и он је као сјајан познавалац језика требало да организује њихов превод. Долазимо поново до тадашњег отоманског царства и грчког дела у њему. Уколико је заиста византијска књига о поретку, ритуалима и свечаностима била присутна на цариградском двору и писана у једном примерку тешко да би она била модерним речима казано доступна обичним смртницима или калуђерима који би је преписивали. Књигу су као извесну потврду царске власти могли да имају само они који су препознавали свој интерес у томе да је поседују не би ли тиме потврдили своје право на царство. Из данас расположивих историјских података о биографији Јована Кантакузина да је док је био на царском престолу написао парафразу првих пет књига Аристотелове „Никомахове етике”, као и низ теолошких списа, од којих је најважнији обимно побијање дела Παλαίτικαί παφάβσεις Јована Кипарисиота. За тих седам година царске владавине написао је још и списе у одбрану паламизма против Прохора Кидона, Исака Аргирија, латинског патријарха у Цариграду Павла и друге списе од којих треба споменути обимно замишљену апологију хришћанства у поређењу с исламом, као и спис против Јевреја. Када је Јован VI Кантакузин био приморан да се одрекне престола, закалуђерио се у манастиру Мангани у Цариграду, а касније је отишао на Атос узевши монашко име Јоасаф. Тамо је под псеудонимом Христодулос написао четири књиге историје у којима је, у намери да оправда своју владавину, дао у лепим бојама, али углавном ипак поуздане податке и опис времена између 1320. и 1356. године, и при томе се с времена на време позивао и на касније догађаје – све до 1362. године. Код Јована Кантакузина није на одмет истаћи још једну животну ситницу: одржавао је одличне везе са Турцима, своју ћерку је удао за султана Орхана, а у грађанском рату који је избио 1352. године, Турци су као његови најамници у бици код Дидимотике потукли удружену српску, бугарску и војску Кантакузиновог противника Јована V. Кантакузин је више веровао Турцима него Латинима, ове

потоње је сматрао много већим злом по Византију. Сетимо се овде Јована Дуке у чијој библиотеци се налазио рукопис друге књиге Константина VII Порфирогенита, оне данас називане о управљању царством, и уочићемо читав низ невероватних сличности у политичком понашању двојице Јована – Дука је, пре свог одласка у манастир, такође у унутрашњим политичким византијским обрачунима играо на карту Турака. И не заборавите да је рукопис о управљању царством преписиван у XVI веку на Крфу, а да не знамо како је тамо стигао. Анализе текстова ове две књиге због сталне употребе фраза ваља знати и треба знати упућују на исто ауторство, а те се форме приписују Константину Порфирогениту, за разлику од остала два дела где се оне не налазе. Наравно колико све ове опаске изгледају логично никада се са сигурношћу неће моћи доказати да би биле ван разумне сумње. Поменимо зато једну другу историјски проверену чињеницу не улазећи у проблематику њеног појављивања, да је главни преписивач и сјајни познавалац грчког у Корвиновој библиотеци задужен за збирку био Дубровчанин самим тим и Далматинац под именом Феликс. Не без извесне ироније треба истаћи да данас неки други рукописи попут библија из збирке Матије Корвина, тог последњег витеза Европе како га називају савременици, побуђују веће интересовање и достижу астрономске цене, уколико уопште постоји у таквим случајевима вредност која се да изразити у новцу, но књига о свечаностима византијског двора и државном поретку остаје усамљена међу оним рукописима најчешће повезаних омотом на коме је грб са гавраном који у кљуну држи прстен. Корвин и значи на мађарском гавран.

Матија Корвин није говорио старогрчки и не знамо да ли је знао какву књигу има у својој библиотеци¹⁰⁶. Он је одлично говорио латински и најчешће би читао лежећи на посебном кревету прекривен простирком од злата Силијуса Италика или неку другу историјску књигу од Тит Ливија или Јулија Цезара. Не знамо ни колико је књига било у збирци, претпоставља се између 2 500 и 3 000, нити шта је од књига библиотеке Корвиниана у потоњим временима турског освајања уништено или покрадено. Мађарима су тек у XIX веку турски султани неке од тих књиге вратили. Данас знамо имена 650 књига од којих је сачувано 216 по разним библиотекама Европе и света међу њима и Порфиригенитове *Хипотезе* у универзитетској у Лајпцигу. Након пада Будима у турске руке после Мохачке битке 1526. године неизвесна је судбина рукописа. Изгледа да је завршио у приватном власништву док га коначно није у XVIII веку откупила Градска библиотека у Лајпцигу. Тај примерак сачуван у библиотеци данас носи сигнатуру *Codex Lipsiensis Bibliotheca Urbanis Republica I 17, sec. XII*.

„О церемонијама византијског двора” је први на старо грчком са латинским преводом објавио Јохан Јакоб Рајске заједно са Хајнрихом Лајхом у Лајпцигу 1751 – 1754. године, додајући 1766. своје коментаре. Превод Рајског је садржан и у потпуности пренет у бонском издању византијских рукописа, које је приредио Имануел Бекер¹⁰⁷, где је прва књига изашла 1829, а друга 1830. године, да би потом лета 1864. то све поновио Мигње у оквиру 112 – ог тома Патрологије грчких текстова. Рајски је испремештао дуплирани старо грчки текст и додао им три потпуно независна и неодnoseћа текста као поменути апендикс који се приписује Порфиригениту, тако да се данас само поглавља прве књиге до 83 – ћег сматрају хомогеним. Претпоставља се да је први део Порфиригенит

---

¹⁰⁶ ако је уопште била тамо, јер ни то не знамо са сигурношћу, нема ни помена о њој у панагиричком тексту Налда Налдија из XV века којим хвали избор књига, не помиње се ни код других савременика ни у временима што непосредно следе.

¹⁰⁷ Johann Jacob Reiske „Constantini Porphyrogeniti imperatoris De caerimoniis aulae”, Constantini Porphyrogeniti libri II. De caerimoniis aulae Byzant. (Leipzig, 1751-66, ed. J. J. Reiske), vol. I и II (Bonnae, 1829 – 1830)

сакупљао и писао између 938. и 944 – те спремајући се да преузме трон царства или за свог сина Романа, а другу књигу након 952. па све до краја свог живота 958 – 959. године с тим што су након смрти цара Константина VII додати још неки делови. Иако се верује и најчешће лајпцишки препис смешта од позног XI, па све до почетка XIII века, постоје мишљења, додуше ретка и усамљена, али зато од једног од најбољих познавалаца средњовековних византијских рукописа и преводиоца Пиндара са старогрчког, Жана Иригоина¹⁰⁸ да својом јединственошћу и стилским карактеристикама рукопис данас смештен у универзитетској библиотеци у Лајпцигу у оквиру манускрипта константинопољских *Bibliothèque Urbane 28* одговара онима насталим у X веку. Иригоину се придружује Илзе Рохов¹⁰⁹ са мишљењем изнетим у најстаријем немачком часопису, названим Клио по музи заштитници историје, који излази у Берлину од 1901. године као издање Немачке академије наука, и уверењем да се заиста ради о књизи, која се налазила на византијском двору у X веку и увелико била коришћена.

У лајпцишском препису постоје и делови написани од других аутора који су хронолошки претходили Константину VII Порфирогениту, а били су у широј употреби у византијској администрацији, па као такви придодати или је то цар сам учинио књизи о царском поретку. Такав је случај са *Клиторологионом*, или тачним описом реда на царским обедима за званице и сваког од великодостојника састављеном на основу старог клиторологиона при христољубивом и премудром нашем цару Лаву месеца септембра трећег индикта 6308 године од постанка света од царског протоспаторија и атриклинија доброг познаваоца дворске хијерархије Филотеја, који описује распоред за столом приликом царских пријема и свечаних гозби преко кога је данас могуће реконструисати читав византијски

---

¹⁰⁸ Irigoïn, Jean „Pour une étude des centres de copie byzantins”, p. 177 – 209 „Scriptorium”, XIII/2, Paris – Bruxells 1959, p. 179

¹⁰⁹ Rochow, Ilse „Bemerkungen zu der Leipziger Handschrift des Zeremonienbuches des Konstantinos Porphyrogenetos und zu der Ausgabe von J. J. Reiske”, Klio 58, Beiträge zur alten Geschichte, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Griechisch-Römische Altertumskunde, Berlin 1976, стране 193 – 197

поредак у IX веку. *Клиторогион* је написан 899. године за потребе Лава VI Мудрог, Константиновог оца, и чини 52 – го и 53 – ће поглавље друге Рајскеове књиге о понашању на византијском двору. Усамљеност лајпцишког преписа тиме је помало изгубила на екстраваганцији, јер су се појавила још два рукописа која садрже неке од делова, додуше врло мале, али ипак детаље Филотејевог *Клиторологиона*, већ нам познате преко књиге о церемонијама: један означен као *Codex Hierosolymitanus S. Sepulchri 39* састављен у XII или XIII веку који садржи десет истоветних страница као што су оне од 726 до 736 у бонском издању и њега је пронашао у Јерусалиму међу патријаршијским списима под бројем 39 и подробно представио Фјодор Иванович Успенски¹¹⁰, чак га је и Џон Бјури¹¹¹ нашироко цитирао у свом приређивању Филотејевог *Клиторологиона* у оквиру расправе о церемонијама, а други је рукопис из библиотеке Лоренцијана, коју су у Фиренци основали Козма и Лоренцо Медичи годинама откупљујући старе рукописе, а након њихове смрти Микеланђело направио још и данас велелепну зграду у стилу маниризма, са сигнатуром *Laurentianuss Plut. LV, 4*¹¹², највероватније из X века, који садржи пет листова из читаве збирке текстова сакупљених у оквиру „*De caerimoniis aulae Bizantinae*”, али и изводе из других дела која се приписују Константину VII У Порфири Рођеном. Под истом сигнатуром се воде осим збирке *Ексцерпата* и дела његовог оца Лава VI Мудрог, младалачки војни спис *Проблемата*, *Тактика* и *Стратегикон* који се приписује Маврикију.

Руски византолог Владимир Николајевич Бенешевич је тридесетих година XX века пронашао међу списима јерусалимске патријаршије *Тактикон* чија је сигнатура данас у науци позната као *Codex*

---

¹¹⁰ Успенский, Фёдор Иванович „Византийскиѣ табель о рангах”, Известия Русскога археологическога института в Константинополе 111, Константинополь 1898.

¹¹¹ Bury, John Bagnell „The imperial administrative system in the ninth century, with a revised text of Kletorologion of Philotheos”, British academy, London 1911.

¹¹² У складу је са странама 449 – 454 бонског издања. Види „Constantin VII Porphyrogénète Le livre des cérémonies” Tome I, Livre I, p. vii, note i, Paris 1935, a .

Hierosolymitanus S. Sepulchri 25¹¹³ Почетком шездесетих година XX века Ихор Шевченко и Ђирил Манго¹¹⁴ су писали о открићу делова рукописа „Књиге о церемонијама” међу преписима црквених књига стиглих у библиотеку цариградског васељенског патријарха из манастира Светог Тројства са најмањег грчког источноегејског острва Халкија као делови међу 133 списа Јеврема Сиријског¹¹⁵. Све Тактиконе или листе првенства званица преко којих је данас могуће по прецизној хијерархији реконструисати организациону структуру византијске војске, који се налазе у оквиру педесет трећег поглавља друге књиге „О церемонијама” откривене од Успенског, потом Бенешевича и назване ради лакшег праћења по њима којима се додаје и такозвани *Ескоријални* са сигнатуром *Escorialensis R II 11* пронађен у библиотеци манастирске читаонице шпанског краљевског дворца Ескоријал међу списима псеудо Кодина, који се односе на времена владавине потоњих Палеолога где је погрешком био смештен, за кога се верује да је писан око 971. у доба царевања Јоана Цимискија, је представио, упоредио са прва два и објавио у својој студији на француском језику грчко – канадски византолог Николаос Оикономидес¹¹⁶, ученик чувеног Пола Лемерла.

Осим Немаца, пардон Лужичких Срба из града липа, који су то учинили крајем XVIII века расправу „О церемонијама” на свој језик су превели и објавили Французи 1935. године под називом „*Le Livre des Cérémonies*” у преводу и са коментарима Алберта Вогта¹¹⁷. То

---

¹¹³ Benešević, Vladimir Nikolajevič „Die byzantinischen Rangisten nach dem Kletorologion Philothei und den Jerusalemer Handschriften zusammengestellt und Revidiert”, *Byzantinsch - Neugriechische Jahrbücher* 5, Wilmersdorf Verlag, Berlin 1927. s. 157

¹¹⁴ Ševčenko, Ihor & Mango, Cyril “A New Manuscript of De cerimoniis”, *Dumbarton Oaks Papers* 14, Harvard 1960, p. 247 – 249

¹¹⁵ рукопис је означен сигнатуром *Codex Chalcensis S. Trinitatis 125*

¹¹⁶ Oikonomides, Nicolaos „Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles”, *Le Monde Byzantin*, Éditions du Centre national de la recherche scientifique, Paris 1972. str. 47 – 63

¹¹⁷ „Constantin VII Porphyrogénète *Le livre des cérémonies*” Tome I, Livre I, chapitres 1-46 (37), texte établi et traduit par Albert Vogt, et Commentaire, *Les Belles Lettres*, Paris 1935. Tome II, Livre I Chapitres 47 (38) – 92 (83), *Les Belles Lettres*, Paris 1939.

дело уз други том који се појавио 1939. године доживело је више издања. У оквиру библиотеке *Byzantina Australiensia*¹¹⁸ коју издаје Аустра-лијско удружење за византијске студије из Канбере је крајем 2012. године изашао из штампе том број 18, где је објављена књига о свечаностима Константина VII Порфирогенита. Руси¹¹⁹ су имали више превода делова „Списа о церемонијама”, који су њих занимали поготову поглавље петнаесто друге књиге о посети велике кнегиње Олге Цариграду, боравку на двору и њеном сусрету са Константином VII Порфирогенитом¹²⁰. Наиме у јесен 957. године

---

¹¹⁸ Constantine Porphyrogenetos: „The Book of Ceremonies” (2 vols.) translated by Ann Moffatt and Maxeme Tall, *Byzantina Australiensia* Vol. 18, The Australian Association for Byzantine Studies, Canberra 2012

¹¹⁹ Беляев, Дмитрий Фёдорович „Обзор главных частей Большого дворца византийских царей. — *Byzantina*. Очерки, материалы и заметки по византийским древностям” — СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1891.— Т. I. — 200 с „Ежедневные и воскресные приёмы византийских царей и праздничные выходы их в храм св. Софии в IX-X в. — *Byzantina*. Очерки, материалы и заметки по византийским древностям” — СПб.: Типография И. Н. Скороходова, 1893. — Т. II — 308 с. „Богомольные выходы византийских царей в городские и пригородные храмы Константинополя” — *Byzantina*. Очерки, материалы и заметки по византийским древностям — СПб.: Типография И. Н. Скороходова, 1906. — Т. III — 189 с.(Посмертное издание)

¹²⁰ КОНСТАНТИН БАГРЯНОРОДНЫЙ „О ЦЕРЕМОНИЯХ” Книга II Глава 15-я, Второй прием Ольги Русской перевод Е. Голубинский, История Русской церкви, I, II изд., Москва, 1901, стр. 99 — 102, перевод Д. В. Айналов „Княгиня Ольга в Царьграде”, Труды XII Археолог. Съезда в Харькове, Москва 1905, стр. 12 — 20. Ср. Д. Айналов, История древнерусского искусства изд. студенческого издат. комитета при истор. филол. факультете Петроградского университета; вып. I, Петроград 1915, стр. 109 — 188; сравни такође „История др. русск. искусства. Киев — Царьград — Херсонес”, Изв. Тавр. уч. арх. ком., вып. 57. дато према издању „Известия государственной академии материальной культуры”. №91. ОГИЗ, Москва 1934. Постоји и Фрејберов превод поглавља 38, 78 и 81 објављен у „Памятники византийской литературы IX-XIV вв”, Министерство культуры СССР, Москва 1969. стр.76 – 79, али он је начињен са француског према Вогтовом првом издању „Constantin VII Porphyrogénète Le livre des cérémonies”, погледај и изводе Грацианский, Николай Павлович и Сказкин, Сергей Данилович „Хрестоматия по истории средних веков”, Москва 1938 — 1939. Т.1 – 2 поновљена издања 1949, 1951 – 1953, 1961 – 1963, 1968, 1973. Моравчик помиње и мађарски превод тих извода.

Константинопољ је посетила Олга Кијевска, разлози за ово путовање никада нису разјашњени, али она је примила хришћанство са именом Јелена и тражила мисионаре да подстакне свој народ да усвоји хришћанске обичаје.

Према легенди, Константин VII се заљубио у Олгу, али она је пронашла начин да га одбије од себе. Тражила је да византијски цар буде њен кум на крштењу. Пошто је обред обављен, рекла је да је неприкладно да цар ожени своје кумче.

На италијанском језику је у скорије време изашла једна занимљива студија Милене Манини¹²¹ о обредима византијског двора са посебним освртом на поглавље 42 друге књиге из такозваног *Catalogus prosopografici sepulchrorum*, односно спискова сахрањивања у царском маузолеју цркве Светих Апостола у Цариграду. И на српски језик су преведени делови предговора и првог поглавља књиге „О церемонијама”¹²², ако, наравно, не рачунамо Ферјанчићево¹²³ приређивање другог тома византијских извора. Историчари су се код нас тек узгредно бавили списом о церемонијама, па осим Острогорског и Живковића треба поменути

---

¹²¹ Manini, Milena, „Liber de caerimoniis aulae byzantinae prosopografia e sepulture imperiali”, Fondazione Centro Itali. di Studi sull'Alto Medioevo, Spoleto (Perugia), 2009

¹²² Превод Дејана Целебџића у „Византија – Историја и цивилизација”, Clio, Београд, 2010, стране 237 и 239

¹²³ „Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САН-у, Београд 1959, стране 76 – 78

и Јадрана Ферлугу¹²⁴. Човек који се у нашој култури највише бавио књигом о церемонијама, а чији рад је с једне стране прихваћен са потцењивањем, а са друге непрочитан или прећутан, свакако и због начина на који је изложен на преко хиљаду страница методом коју обично користе адвокати да би рашчланили оптужницу са намером да свог брањеника извуку због недоследности самог поступка и лоше направљеног списка по коме се суди, је Душан С. Поповић¹²⁵. Немогуће је тачно одредити какву врсту књиге је он написао, али у њој има пуно интересантних и луцидних детаља да је свакако треба прочитати. Ако ништа друго мора се поштовати уложен труд, па и сопствена средства да се рад изда, вишегодишња или чак вишедеценијска размишљања о разним проблемима са различитим изворима за нашу историју, као и ауторову истинољубивост која остаје као завет будућим читаоцима. У сваком случају као да се угледао на оног о коме је писао или, можда, бранио пред судом историје. Византијски цар Константин У Порфири Рођен и дело које му се приписује ништа нам мање није јасан нити разјашњен у делу које је вероватно заиста саставио од делића скупљених са различитих страна.

И на крају животопис писца коме се приписују књиге постанка северних народа. Византијски цар Константин VII Порфирогенит је рођен, иако се, као што увек бива са историјским чињеницама, то не може са сигурношћу прецизно хронолошки устврдити, према А. Цеј. Ејч. Џенкинсу¹²⁶, 2. септембра 905. године у Цариграду као једини син цара Лава VI Мудрог из његове везе са Зое Карвонопсином, а живео је 55 година 5 месеци и два дана до 15.

---

¹²⁴ Ферлуга, Јадран „Прилог датирању платног списка стратега из “De caerimoniis aulae byzantinae””, Зборник радова САН-у XLXIX, Византолошки институт 4, Београд 1956, стране 63 – 71, „Листа адреса за стране владаре из књиге О церемонијама”, ЗРВИ 12, Београд 1970, стр. 157 – 178,

¹²⁵ Dušan S. Popović „Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina”, ауторско издање штампало Београдски графички завод 1957. године

¹²⁶ Toynbee, Arnold Joseph „Constantine Porphyrogenitus and his world”, Oxford University Press, London – New York – Toronto 1973, page 8, footnote 1

ноембра 959. године.¹²⁷ Није сигурно ни да ли је умро природном смрћу од назеба враћајући се из посете „да размени мисли које су га терале на бригу” са можда јединим током свог живота правим пријатељем митрополитом Теодором Кизикијским, који је живео у манастиру на малоазијској витинијској гори Олимп, постоје забелешке у заосталим византијским хроникама по којима данас пишемо историју о несрећним покушајима тровања од стране сина Романа II и његове друге жене Теофано, којој ако то није пошло за руком у случају Константина VII Порфирогенита, који се саплео и просуо шољу са отровним напитком, успеће са његовим наследницима¹²⁸. Савременици¹²⁹ Порфирогенита описују као раста високог, млечно беле коже, са лепим очима¹³⁰, орловског носа, широког лица, ружичастих образа, правилног стаса са дутим вратом, равним као чемпрес, широких рамена и благоугодног карактера, пријатељског за све, благоглагољивог, великодушног у поклонима и помоћи убогим, старим, немоћним и сиромашним.

---

¹²⁷ постоје различита мишљења о датуму смрти да ли је била 5, 15 или 19. новембра, у сваком случају око месеца нема двоумљења, а 15. је узет као највероватнији с тим што разни извори дају и различите године од постанка света (Тоунбее, Arnold Joseph „Constantine Porphyrogenitus and his world”, Oxford University Press, London – New York – Toronto 1973, page 3). Ђула Моравчик се у „Byzantinoturcica”, том I, E. J. Brill, Leiden 1983, p. 357 опредељује за 9. новембар. У некрологијуму додатом у Спис о церемонијама (*De caeremoniis* II 42, 643, 649) након земаљског живота Порфирогенита као датум смрти се даје 19. новембар. Чини се да је то најтачније.

¹²⁸ Scyl. 246.53

¹²⁹ Књига VI, поглавље 54 Теофановог настављача за које се верује да га је написао један од најближих царевих сарадника Теодор Дафнопата из ученог круга који је цар Константин VII током прве половине X века окупио на цариградском двору

¹³⁰ Р. Ј. Х. Џенкинс додаје плавим иако то не пише у оригиналном рукопису, па ни у *Genesis* (49, 12) на коју се у напомени 17. на страни 9 у општем уводу енглеског издања позива (Види Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio”, Dumbarton Oaks, Harvard 1967, Second Impression 1985, page 9), према дуборезу од слоноваче који се данас чува у московском Пушкиновом државном музеју лепих уметности где Христ крунише Порфирогенита очи се чине светлим, те можда отуд тај утисак о боји.

Волео је и да добро поједе уживајући у храни и пићу што Зонара и Кедрен касније у својим историјама говоре као о прождрљивости у јелу и неумерености у испијању вина¹³¹ правећи га порочним.

Лиутпранд¹³², епископ Кремоне, Порфирогенита описује као плавокосог лепотана и назива га „сином блажених родитеља”, а како је преко венецијанске колоније у Цариграду знао све престоничке сплетке Пурпурнорођен из додатка царском имену мења у Porniogenitum¹³³ или рођен у блуду са најомиљенијом царевом љубавницом. Константин VII Порфирогенит је, свакако, један од најважнијих византијских царева, сигурно је најдуже владао или био при власти превише се не занимајући за њу или занимајући се онолико колико су му центри моћи око њега

---

¹³¹ Зонара према бонском издању, том III, стране 482 – 483 и Кедрен том II, с. 326

¹³² Antapodosis, III 37

¹³³ Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam, 12

дозвољавали, а опет је значајан, јер су у његово доба, вероватно и под његовим утицајем, по први пут синтетизована сва дотадашња историјска знања царства, слично подухвату његовог оца Лава VI Мудрог иза кога нам је остала сва правна регулатива Византије. У историји се тај период, чији су средишњи део чинили управо живот и владавина Константина VII Порфирогенита, када је Источно римско царство повратило део изгубљених територија и доживело културни и економски процват, назива „македонском ренесансом”¹³⁴ и тај препород и обнова виталне снаге ромејске империје умногоме је заслужан за релативну дуговечност Византије, државе која је најдуже трајала у познатој историји човечанства, а на неки начин још и данас траје кроз организацију православних цркава у свету и цариградску васељенску патријаршију¹³⁵. Дуговечност византијског трајања је тек делић вечности, занемарљив са становишта бескраја о коме најбоље сведоче сводови цркве Свете Софије, где једино на свету стојећи унутар њених купола имате осећај повезаноти са универзумом.

Константнов деда Василије I чију ће биографију унук написати је био потомак сиромашних досељеника из Јерменије на Балкан. На власт је дошао тако што је 23. септембра 867. године убио Михајла III, у историји запамћеног под надимком Пијаница, цара који га је због снаге и горостасности уздиго у првог до себе. Македонска династија је злочинем Василија отпочела своју владавину. За Лава VI, Константиновог оца, подељена су мишљења историчара није ли

---

¹³⁴ Одредница „македонска ренесанса” је празна у „Оксфордском речнику Византије”, Александар Петровић Каждан је сматрао да сваки препород подразумева стварање, а за време византијских владара из македонске династије враћање делима и ауторима претходних епоха је било пуко копирање. Види „The Oxford Dictionary of Byzantium” ed. Kazhdan, Alexander Petrovich, Oxford University Press, New York USA and Oxford United Kingdom 1991, p. 1263

¹³⁵ на трећем прсту полуострва Халкидики у непосредној близини Солуна у савременој Грчкој, који се назива Атосом или Светом Гором, некој врсти монашке рес публике, још увек важе закони из доба Византије, а за последњи миленијум готово да се ништа ни за трун није променило у начину живота у односу на времена највеће светске империје која је у својој основи имала законе дате од Бога који су увек претендовали на вечност

он заправо син свргнутог цара Михајла III и његове љубавнице Евдокије Ингерине¹³⁶, коју је Василије био приморан да ожени. Мајка будућих царева Лава VI и Александра и цариградског патријарха Стефана I Евдокија је била кћерка Ингера, варјашког гардисте у царској служби. Мајка јој је била Мартинакиа у далеком сродству са царском породицом. Њени најближи рођаци су припадли иконоборцима те је зато била у немилости царице Теодоре, Михаилове мајке. Око 855. је Евдокија постала љубавницом њеног сина Михаила III, што је изазвало бес саме царице мајке и моћног министра Теокиста. Михаило је, настојећи да смири страсти и избегне скандал, Евдокију удао за Василију; настављајући са њом љубавну везу, а да би Василију ублажио понижење, дозволио му је да има односе са његовом рођеном сестром Теклом. Евдокија је 866. родила сина Лава, а потом 867. и Стефана. Иако су службено била Василијева деца, јавност, па и сам Василије су у то сумњали¹³⁷. Њен најмлађи син Александар је рођен након Михаиловог убиства, па се са сигурношћу сматра Василијевим сином.

Уз име младог Константина, јединог наследника македонске династије, редовно стоји ознака „У Порфири Рођен” како би се уклонила тешка сенка његовог проблематичног рођења. Рођење Константина VII Порфирогенита било је праћено великим политичким и друштвеним скандалима. Син Лава VI Мудрог и прелепе Зое Карвонопсине Константин је био у ствари четврто и то ванбрачно дете. Бракови Лава VI су се завршавали тако што су му супруге умирале једна за другом¹³⁸. За девет година, од 892. до 901,

---

¹³⁶ Mango, Cyril „Eudocia Ingerina, the Normans, and the Macedonian Dynasty”, Зборник радова Византолошког Института 14 – 15, Београд 1973, стране 17 - 27

¹³⁷ Georg. Cont. 815. 4. Осим Настављача Георгија Монаха такође види Adontz, Nicholas „La portee historique de l'oraison funèbre de Basile I par son fils Léon VI le Sage”, Byzantion., Vol.8, No. 2, Pontificium Institutum orientalium studiorum, Roma 1933, p. 508; Treadgold, Warren „The Bride – Shows”, Byzantion Vol. 49, Pontificium Institutum orientalium studiorum, Roma 1979 p. 406

¹³⁸ Погледајте Шарл Дил „Византијске слике”, књига I и II, СКЗ, Београд 1927. и 1929. поглавље осмо „Четири женидбе цара Лава Мудрог”

он је сахранио три жене. Његова прва жена Теофана, којом га је Василије натерао да се ожени због њеног порекла и породичних веза на двору и коју је Лав, како је рекао у исповести свом исповеднику Јевтимију, мрзео умрла је 897. године. Потом се жени својом првом љубављу од које га је Василије одвојио Зое Заутзином, ћерком дворског саветника и истакнутог правника Стилиана Заутзе, који је заправо и направио реформу византијског законодавства приписивану Лаву VI, али и она умире две године касније. Из прва два брака су му остале ћеркице¹³⁹. После смрти Зое Заутзине Лав улази у трећи брак, на сво згражавање цркве ипак је цару било дозвољено да се поново ожени, али и његова трећа супруга Евдокија Ваијана умире на порођају 901. године заједно са рођеним сином¹⁴⁰. Уместо да се ожени и четврти пут, што би био још већи грех од трећег брака према тадашњем патријарху Николи Мистику, Лав је као љубавницу узео Зое Карвонопсину.

Зое Карвонопсина дословно преведено Угљеноока је била у блиском сродству са историчаром Теофаном Исповедником

¹³⁹ звале су се Анна и Ана, ако се тако протумачи део реда 15 DC II 42, страна 643

¹⁴⁰ Изгледа да је тај малиша, полубрат Константина VII, понео име Василије, о чему нам посредно сведочи његов млађи брат дајући у расправи о церемонијама (DC II 42, ред 17 страна 643 бонског издања) један детаљ који је одувек збуњивао историчаре. Реч је о царској гробници и распореду гробова у цариградској цркви Светих Апостола и ту се налази мали саркофаг од сагаринског мермера у коме лежи Василије, брат Константина Порфирогенита. То је једини помен Василија, јер у гробу поред њега лежи и дан данас тело Константина VII, а оно што збуњује историчаре јесте мешање тог малише са Константиновим унуком Василијем II, као и чињеница која оспорава ауторство „De caerimoniis” Константину VII Порфирогениту, јер у реду 5 DC II 42, страна 643 у вези са редом 1 DC II 42, страна 649 говори се о њему као блаженом тј макариос у смислу покојном. Једино још Ромили Џенкинс примећује малог Василија, када у почетној реченици свог увода енглеског издања пише да је Константин био други и једини преживели син Лава VI („Constantine Porphyrogenitus “De administrando imperio””, *Dumbarton Oaks* 1967, Second Impression 1985, p. 7)

и сестричина адмирала Имериоса. Лав је Зое оженио након што му је родила сина Константина 905, али тек тада су настали проблеми и опструкција патријарха. Несрећни цар није смео да уђе у четврти брак, поготову што га је црква снажно и недвосмислено забранила. Чак је и трећи брак канонима дозвољен у изузетним случајевима, а Лав VI их је већ прекршио да се ожени са Евдокијом, Зоином претходницом. Шарл Дил у „Византијским сликама”, на почетку поглавља осмог пише:

„То је било године 905. Зое Карбонопсина требало је да постане мати, и цар је био усхићен надом на своје скоро очинство. Тада се виђао охоли патријарх како сваки дан долази у двор. Ручавао је са василеусом и његовом милосницом, тврдио Лаву да ће очекивано дете бити син и препоручивао да се у том циљу седам дана у Светој Софији држе свечане молитве; затим је озбиљно, својим свештеничким рукама, благосиљао трбух љубимице и изјављивао да ће царевих који се буде родио служити на величину и славу цркве. Судбина је оправдала обећања првосвештеникова и услишила жеље царева. Крајем 905. г. дете се роди: био је син. Да узакони овог толико жељеног наследника била је једина мисао царева. Никола му је у томе радо излазио на сусрет; али друге владике су се опирале, изјављујући да „рођење једног детета не може једну недопуштenu везу начинити допуштеном”, и према томе нису хтели да обаве крштење, нарочито с царским частима којима га је Лав хтео окружити. Најзад се досетише једном излазу. Како је на послетку, као што је и патријарх доцније објаснио, „човечанско осећање волети своје дете”, свештенство обећа да ће крстити сина, ако Лав обећа да ће се одвојити од матере. По ту цену, 6. јануара 906, крштење буде обављено у Светој Софији, рукама самога патријарха: Александар, брат василеусов, и Јефтимije били су кумови младога Константина Порфирогенита. Жеља царева била је остварена.”

Тек тада почиње драма, исти глумци, исти писац, различита сцена: „Али Лав је полагао на Зое. Три дана после крштења, поред својих обећања, поред својих заклетава, он је своју милосницу довео натраг у двор; шта више, решио се да се венча. Никола није мислио да са својом снисходљивошћу може тако далеко да иде да благослови ту саблажњиву везу; али се зато нашао један услужан свештеник, коме су после одузели звање, и његовим рукама Лав положи круну на главу нове царице. Узбуђење је у престоници било наравно врло велико; Црква, којој се

отворено пркосило, одговорила је на женидбу цара четвороженца изрично му забранивши приступ у света места. Тада, да би добио разрешења потребна да озакони своју везу, Лаву паде на ум једна оштроумнија мисао, која чини велику част његовој вештој и отпорној дипломатији. Наишавши на непомирљивост код византиског свештенства, он се позове на светску Цркву; реши се да у питању четврте женидбе пита за савет главара римске цркве, и патријархе александриског, антиохишког и јерусалимског; и славољубиви Никола, мада врло незадовољан тим мешањем странаца које је умањавало углед његове свемоћи, морао је приклонити главу и послушати. Он је уосталом рачунао да ће се саветовања окренути против царевих нада. Али, у сваком случају, чекајући исход његових изасланстава, Лав је задржао Зое на двору, не хотећи да се раздваја од ње ни за један дан; захтевао је да јој се указују све почести које се дугују једној царици, и једини уступак који је учинио Цркви био је да се послушно покори забрани да присуствује богослужењу.”¹⁴¹

Сукоб Лава VI Мудрог са црквеним великодостојницима окончан је тек 907. године када је свргнуо са места патријарха Николу Мистика и заменио га себи и супрузи склонијем Јевтимијем. Тек крајем наредне године, након што је Лав VI издао посебну царску наредбу и световним законима одбацио забрану четвртог брака (што је био услов новог патријарха Јевтимија (907 – 912)), брак Лава VI и Зое је црква признала, и Константину потврдила право као царског сина. Никола I Мистик (852 – 15. мај 925) био је васељенски патријарх у два наврата – од марта 901. до фебруара 906. те од маја 912. до смрти 925. Био је родом из Италије и близак пријатељ бившег патријарха Фотија. Након што је Фотије 886. пао у немилост византијског двора, Никола је присилно послан у манастир, а Лав VI је именовao за патријарха свог брата Стефана (рођен новембра 867 – умро 18. маја 893) који је био васељенски цариградски патријарх од 886, до своје смрти 893. године. Именовање 19 – годишњег Стефана, иако је он породично био предодређен за свештеника, као патријарха на место Фотија

---

¹⁴¹ Шарл Дил „Византијске слике”, књига I и II, СКЗ, Београд 1927. и 1929. поглавље осмо „Четири женидбе цара Лава Мудрог”

показало је још једном моћ василевса над цариградском патријаршијом. Као патријарх Стефан је учествовао у свечаној ексхумацији и поновном сахрањивању Михаила III од стране Лава VI у царском маузолеју у цркви Светих Апостола у Цариграду. Након братовљеве смрти цар Лав VI Мудри је извео Николу из манастира, давши му титулу мистикос, за коју се претпоставља да је означавала царског саветника. Никола је именован за патријарха 1. марта 901. године. Међутим, Николин однос са царем се убрзо покварио. Лав VI није наилазио на одобравање цркве са својим бројним браковима, који нису успели да доведу до легитимног наследника престола. Никола је то сматрао неприхватљивим и противио се из теолошких разлога, сматрајући да четврти брак представља блуд и полигамију, иако је невољно пристао да се крсти њихово дете – будућег цара Константин VII. Цару Лаву је, међутим, забранио улаз у цркву и прогласио његов брак ништавним. Замена Николе Мистика са Јевтимијем је делимично решила проблем, јер је Лав добио свој брак признат од стране цркве (додуше са дугим прилогом покајања, и са уверењем да ће Лав одметник од цркве једном за свагда прекинути све будуће женидбе и остати у том четвртом браку), али је отворио сукоб под називом „Контроверзе Моецхиан” од грчке речи *μοιцχος*, што заправо значи „прељубник” и у њему дозволио нове основе за папско мешање у византијске послове када је тражио и добио папску сагласност. Лав је од папе Сергеја III исходовао позитивно мишљење, те је Никола свргнут с места патријарха и послан у манастир. За новог патријарха је именован Јевтимије I Синкел (грчки: Ευθύμιος Α΄; Исаура, 834/835 – 5. август 917.), који је патријарховао Цариградом од 907. до 12. маја 912. године. Јевтимије је био скромни монах, који је подржавао патријарха Игњатија, потом Фотија, пре него што је постао исповедник Лава VI Мудрог и поверовао му да са Теофаном није ступио у брак из љубави, већ да му је Зое Заотузина већ у то време била љубавница. Никола Мистик је још раније Јевтимија именовано својим наследником (лат. *syncellus*) због чега је и добио надимак.

Лав VI Мудри је 15. маја 908. свога сина, иако дечак није још навршио ни три године, крунисао као Константина VII свог савладара¹⁴².

---

¹⁴² датум је дат према Џенкинсу, Тојнби мисли да је Псеудо Симеон у праву када у својој хроници пише да се крунисање десило на Балу недељу 911. и да је Порфириогенит владао 48 година, док Настављач Георгија Монаха говори да је дечак крунисан тек након смрти свог стрица Александра јуна 913. (Тоунбеј, Arnold Joseph „Constantine Porphyrogenitus and his world”, Oxford University Press, London – New York – Toronto 1973, р. 8) И Георгије Острогорски се опредељује за 9. јун 911. године („Историја Византије”, Просвета, Београд 1969, страна 252)

Али мали Константин рођен у порфири није био једини савладар свог оца Лава VI. Савладар је био и његов стриц Александар, очев брат и трећи најмлађи син Василија I, који је крунисан пре добрих 30 година. Лав VI Мудри је ускоро, 11. маја 912, на празник - дан оснивања Константинопоља, који се традиционално славио од 330, умро, а бригу о сину Константину је поверио брату Александру, који, како гласине тврде, не само да није гајио родбинска осећања за свог братанца већ је имао намеру да га и физички уклони. Међутим, Александрови планови, нису могли бити остварени, јер је 6. маја 913, и он изненада умро. Александар (грчки: Αλέξανδρος, 870 – 913), понекад навођен и као Александар III је био цар Византије од 912. до 913. Био је трећи син цара Василија I и царице Евдокије Ингерине. За разлику од свог старијег брата Лава VI Мудрог, отац му није био споран, односно није било сумњи у то да му је отац Василије, с обзиром да је рођен годинама иза смрти Михаила III. Александра је за савладара окрунио отац 879. године. Након братове смрти 11. маја 912. Александар је наследио његову титулу, старијег цара, с тиме да је млађи цар био Лавов малолетни син Константин VII. Александар је постао први византијски цар који је користио титулу „автократор” на кованицама; чиме је прославио крај свог 33 – годишњег статуса млађег цара. Александар је по доласку на власт обавио смену Лавових саветника и кадрова, међу којима су се истицали адмирал Имериос, патријарх Јевтимије и царица Зое Карвонопсина. Патријаршија је поновно прешла у руке Николе Мистика, а он је сместа Зое Карвонопсину, Константинову мајку, протерао из царске палате. Александрову кратку владавину је обележио напад Абасида на источне границе Царства, као и почетак рата са Бугарском, изазван Александровим одбијањем да настави плаћање годишњег данка Симеону I. Александар је умро од исцрпљености након утакмице тзуканиона, једне врсте полоа са коњима и лоптом, 6. јуна 913. Тиме је, по предању, испуњено братово пророчанство да ће Александар владати само тринаест месеци. Византијски извори Александра традиционално приказују у негативном светлу као лењог, развратног и злонамерног владара, те цитирају гласине према коме је намеравао да кастрира свог

братанца Константина и тако га спречи да преузме престо. Извори, такође, Александра оптужују за идолатрију, иако не спомињу превише детаља, вероватно због израде златне статуе вепра на хиподрому у нади да ће тако излечити своју полну немоћ¹⁴³.

Смрћу стрица Александра Константин је остао једини крунисани владар на царском престолу. Пошто је био малолетан и неспреман за владавину Константину VII је постављено намесништво које су чинили Никола Мистик и командант Царске флоте Роман Лакапен. У то време продужавао се тежак рат са Бугарима, који је поново избио 913, па су црква и двор са малолетним царевићем, који се није много питао, повећавали улогу војске, укључујући и Романа Лакапена, који је као један од најспособнијих византијских адмирала уживао подршку богате провинцијске бирократије и племства. Његовим плановима допринео је, очигледно, и сам патријарх Никола, изражавајући већ непријатељство према Лаву VI Мудром, Зое и њиховом сину. Зое и Константин су били препуштени на милост и немилост два намесника. Никола Мистик се наметнуо као регент малолетном цару, а Зое је била изгнана у манастир. Међутим, већ лета 914. су Николини непопуларни уступци Бугарима ослабили његов ауторитет; наиме потписавши мир са Симеоном признао га је за цара и уз то обећао да ће Константина VII Порфирогенита оженити бугарском принцезом, једном од кћери Симеонових, што цариградска јавност није могла тако лако да „прогута”, па је исте године био присиљен да пусти Зое из манастира и призна је као регента, док је заузврат задржао место патријарха. Зоину владавину су обележили покушаји да се царство супротстави Бугарима. У ту сврху је након успешног похода на Јерменију 915. склопила мир са Абасидским калифатом како би осигурала северне границе. Амбициозни план да се са Бугарима и њиховим царем Симеоном обрачуна уз помоћ Печенега је доживео неуспех; Печенези нису напали Бугаре с леђа, а византијска војска је катастрофално поражена код реке Ахелој 917. Зоини покушаји

---

¹⁴³ Runciman, Steven „A history of the First Bulgarian empire”, G.Bell & Sons, London 1930, p. 155

савеза са Србима и Мађарима слични онима које је чинио њен муж Лав VI Мудри у претходним ратовима са Симеоном с краја IX века 894. године када су Бугари нападнути с леђа овај пут нису дали резултата, уз то избила је свађа између патрикија Јоана Вогаса који је Печенеге припремио за напад и друнгарија царске флоте Романа Лакапена, који је бродовљем требало да их превезе преко Дунава. Услед тих несугласица и сукоба, до дан данас неразјашњених у историји, Печенези напуштају ратиште, Роман Лакапен са флотом плови назад у Визант, а Лав Фока, син славног ратника Нићифора, доживљава потпуни слом византијске војске. Порази увек траже кривца и како су сенат, патријарх и јавно мњење у Цариграду подељени између две војне струје које се међусобно оптужују за издају, па и у самој царској палати паракоимомен Константин предводи ону за Лава Фоку, а члан Зоиног регентства Константин Гонгилас за Лакапена, сукоб поприма размере које заиста могу да разоре саме темеље царства. Понижавајући мировни споразум који је Зое нешто раније склопила са Арапима на Сицилији јој је додатно поткопао царску популарност. Она није личност која може да заустави урушавање. Гонгилас успева да се избори да Лакапен сачува своје високе војне позиције и чак се размишља о његовом браку са Зое¹⁴⁴ и преузимању царства док царевић рођен у пурпуру, који тада има пуних 12 година и спрема се да уђе у тринаесту, не поодрасте. Лав Фока и Роман Лакапен чак склапају споразум да се неће међусобно сукобити и договарају се о венчању њихове деце којим би то потврдили. Тада на сцену ступа Теодор, васпитач и учитељ младог Константина VII Порфирогенита. Као особа од највећег поверења за свог штићеника, да ли и уз знање мајке Зое и патријарха Николе, коме је у интересу да спречи грађански рат, а истовремено и сачува добре односе са војничком аристократијом којима припада моћна породица Фока, то никада нећемо сазнати, Теодор има главну улогу у позивању и довођењу Романа Лакапена у посебну престоничку царску луку и на двор. Заробљавањем

---

¹⁴⁴ Ту непроверену гласину нам саопштава Лиутпранд из Кремене који ју је чуо 30 година касније приликом свог боравка у Константинопољу (Antapodosis III 26)

паракоимомена Константина, иначе шурака Лава Фоке, коначно је 919. изведен дворски пуч који је предводио Роман Лакапен. Теодор је играо на јачег играча и на тај начин обезбедио и осигурао царски трон свом у порфири рођеном ученику. Но, то није све што је он урадио за царевића на кога је пренео љубав према науци и мудрости. Роман Лакапен и бивши паракоимомен Константин су морали пред патријархом да положи и потпишу свечану заклетву да никада и ништа неће урадити против младог цара Константина VII Порфирогенита. Копије потписаних заклетви су послане Лаву Фоки, који је већ сакупио војску и спремао се да крене на престоницу. Уз заклетве је ишао и царски проглас Константина VII Порфирогенита, којим се потврђује Лакапеново наименовање. Том приликом Роман је своју најстарију кћер Јелену удао за Константина, себе поставио за регента, а Зое, овај пут трајно, затворио у манастир. Четрнаестогодишњи Константин је морао да се ожени Јеленом, ћерком Романа Лакапена, а овај је био награђен високим рангом василеопатора (отац цара), коме је пружено прече право од других великодостојника да учествује у администрацији царства. Шарл Дил завршавајући осмо поглавље о Лаву VI Мудром у „Византијским сликама” пише:

„Јуна месеца 920. г., колико да угоди Роману и да задовољи своју личну осветољубивост толико да оконча расцеп који је произишао из тетрагамије, патријарх обзнани чувени акт познат под именом „проглас слоге”. На једном свечаном скупу, грчка Црква, у присуству василеуса, Романа и Константина, прославила је повраћену слогу између присталица Николиних и Јефтимејевих. Помирење је извршено на рачун цара Лава VI. Црква је свакојачко изузетно, допустивши тај чин, пристала да опрости, чак и да озакони четврту женидбу цареви; али се у толико више показивала непопустљива у одржању канонских начела, и строгим изразима је осуђивала бракове те врсте. „Сложно изјављујемо”, рекли су главари цркве у својој пресуди, „да је четврта женидба ствар апсолутно забрањена. Ко год, се буде усудио да је закључи, биће искључен са сваке црквене службе, догод буде остао у наложништву. Оцеви пре нас пресудили су тако, и ми ближе одређујући њихову мисао, проглашујемо да је то дело противно свакој хришћанској установи.” Са истом таквом строгошћу, првосвештеници су осудили и трећу женидбу. „Треба,

говорили су, ишчистити ту срамоту, као што се чисти ђубре, кад је, уместо да буде бачено у један кут, растурено по целој кући”. И тумачећи ове речи, патријарх Никола је победоносно писао папи да су, из обзира према царском величанству, милостиво поступали, али да је четврта женидба противна добрим обичајима и црквеној дисциплини. Млади цар Константин VII морао је присуствовати читању акта који жигоше бракове сличне ономе из кога је он рођен; он је сваке године морао свечано прослављати ту светковину јединства која га је подсећала на тако мучне успомене. То је за царско достојанство било тешко понижење, за цркву победа на коју је она с правом била горда, за патријарха Николу, њеног поглавара, тријумф коме нема равна, после толико борбе, падања у немилост и неочекиваног враћања среће.”

У ту исту јесен 24. септембра 920. Константин је крунисао Романа Лакапена као Цезара; титула је, по правилу, давана само блиским рођацима цара, а 17. децембра исте године и за савладара.

Сам Роман Лакапен је био син једног јерменског сељака именованом Теофилакт Абатист¹⁴⁵. Теофилакт је као војник спасио цара Василија I од непријатеља у бици код Тефрике и за то је био награђен местом у царској гарди. Као син обичног стратиоте Роман је каријеру почео као војник теме Арменијака. Иако није добио никакво префињено образовање, за шта ће га касније исмевати његов будући зет Константин VII, Роман је напредовао кроз редове војске за

¹⁴⁵ могуће да се ради о надимку који значи неподношљив и неприступачан, а као такав свом наследнику даје име дословно преведено римско јагње божије

време владавине цара Лава VI Мудрог. Већ 911. године је био генерал поморске теме на Самосу, а касније је постао адмирал царске флоте. У том својству је требало да учествује у византијским ратним походима против Бугарске на Дунаву лета 917. односно да лађама пребаци Печенеге, али он, ко зна из ког разлога, није био у стању да изврши своју мисију. Хронике говоре да је закаснио, мада у историји остаје нејасан његов касније присан однос са Симеоном, који је одрастао у Цариграду чак сматран по истим хроникама полу Грком¹⁴⁶. После катастрофалног пораза византијске војске у бици код Ахелоја данашњег Поморја и Несебара, од стране цара Симеона и Бугара Роман плови на Цариград. Како је царство запало у веома тешку и неизвесну ситуацију, околности су захтевале јаку и енергичну владу, а једини човек који је дорастао том задатку је био управо Роман Лакапен. Преузео је постепено кормило царства уклонивши царицу Зое Карвонопсину и њеног заштитника Лава Фоку и учврстио се на власти. Судаћи по 51 – ом Поглављу списка „О управљању царством” Роман Лакапен царицу удовицу Зое не само запоставља у палати: он је, наиме, држи под будним оком. Лакапен је, свакако, био свестан да му од ње стално прети опасност. Роман Лакапен се није дуго задовољавао положајем савладара, ускоро је он постао врховни цар, а Порфирогенит је заузео положај млађег. Намесник са пруженим пречим правом и савладар, Роман Лакапен ће у наредних четврт века (од 920. до 944.) преузети сву власт од Константина и заправо ће сам владати налазећи начине организовања државне управе и показујући вештине компромиса да се постигне главни циљ одржавање мира са суседима. Своје истинске намере Роман сада I, без обзира што му је Константин то омогућио именовањем уз заклетву да не нападне царску власт, открива за мање од шест месеци, у мају 921, када бива крунисан као савладар и његов најстарији син Христофор. Наредне године, Роман је сам био у рангу главног владара (аутократа), а између 922.

---

¹⁴⁶ Fine, John Van Atwerp „The Early Medieval Balkans”, The University of Michigan Press, Chicago USA 1991, p. 132., Златарски, Васил Николов „История на Първото българско царство”, Част 2, Софија 1927, страна 282

и 924. Христофор је био номинован на другом месту, одмах након његовог оца, а Константин приморан на треће, док у децембру 924. године отац Роман постаје савладар са још два друга своја сина – Стефаном и Константином. Романово уздизање за цара је засметало бугарском цару Симеону који је захтевао да се он уклони, а да би га уклонио постајао је само један начин, морао је да заузме Цариград. Симеон је више пута пустошио Тракију и заузео Једрене 923, али је Роман био сигуран иза цариградских зидина и бедема који су окруживали те зидине. Да би освојио Цариград Симеону је била потребна флота, због тога је ступио у контакт са Арабљанима. Међутим, Византија је успела да својом дипломатијом читај богатим поклонима убеди Арабљане да одустану од похода. Симеон је 924. дошао под Цариград, али видевши да његова снага није довољна позвао је Романа на састанак. До сусрета је дошло у јесен исте године и тада је потписан мир. После Симеонове смрти наследио га је његов син Петар, који је пожуррио да склопи мир са Византијом. Роман га је признао за цара Бугарске и дао му за жену Марију, преименовану у Ирону, ћерку његовог сина Христофора и супруге Софије. Роман је брачни савез између владајућих кућа Византије и Бугарске сам договорио, а дипломатски брак између његове унке Марије и бугарског монарха је први случај у историји Византије да се нека византијска принцеза уда за неког страног владара и деценијама касније Константин VII Порфирогенит није могао да опрости свом тасту Роману Лакапену ову врсту концесије. У октобру 927. је Петар стигао близу Цариграда у сусрет Роману и тада су потписали мировни споразум, а Марија се удала већ 8. новембра. Да значи нову еру у бугарско – византијским односима, Марија је преименована у Ирону што заправо значи мир. Ирена и Петар I Бугарски имали су неколико деце, укључујући и два будућа бугарска цара Бориса II, који је наследио оца 969. и најмлађег Романа, који је након брата постао владар 977. године. Христофора је 928. године његов таст, богати пелопонешки патрикиј Никита, безуспешно покушавао да подстакне да свргне свог оца Романа са власти. Никита због тога бива протеран. Мотив зашто то Христофор није желео можда лежи у његовом лошем здравственом

стању, као и страх да би његова супруга и њен отац, ако би он прерано умро, изгубили свој статус¹⁴⁷. Христовор је заиста и умро у августу 931. године, а сам Роман Лакапен је тешко поднео његову смрт, како хроничар каже, проливао је сузе „као Египћани” и све више се окретао вери и посвећивао верским потрагама. Убрзо после смрти Христовора, његова удовица Софија се повукла са двора и отишла у манастир, где је и умрла¹⁴⁸. Неки извори¹⁴⁹ говоре о великом утицају Софије Лакапен на млађаног Константина VII Порфирогенита, наиме она је била његова омиљена Августа која је преузела његово образовање и снабдевала га античким писцима, али и религиозном литературом коју је он с пуно пажње ишчитавао, а Лиутпранд¹⁵⁰ нас касније, посредно сазнавши све цариградске интриге, обавештава да је негде у то време У Порфири Рођени озбиљно размишљао да се посвети Богу, из контекста се не може закључити да ли је то значило да прими монашки завет и оде у манастир или се посвећивање састојало у читању духовних текстова и поученија прожетих искреним молитвама.

Положај представника породице Лакапен на византијском престолу чинио се веома чврст. У лето 933. коначно је елиминисана и свака опозиција која је могла да дође из редова ромејског првосвештеника: Романов најмлађи син, 16 – годишњи Теофилакт је дошао на место патријарха. Теофилакт Лакапен, био је васељенски патријарх од 2. фебруара 933. до своје смрти 27. фебруар 956. године. Роман је планирао да му син постане патријарх чим је Никола Мистик умро 925. године, али су прошла два патријаршијска двогодишња заседања и избора пре него што се Теофилакт сматрао довољно старим да обавља своје дужности

---

¹⁴⁷ Runciman, Steven „The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign: A Study of Tenth – century Byzantium”, Cambridge University Press, Cambridge 1929. p. 65 – 66

¹⁴⁸ Runciman, Steven, „The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign: A Study of Tenth – century Byzantium”, Cambridge: University Press, Cambridge 1929. p. 67

¹⁴⁹ Писма 8, 96 и 97 из преписке са Теодором Кизикијским према Шевченко, Игорь „Перечитывая Константина Багрянородного”, Византийский временник, том 54 (79), Российской Академии Наук, Москва 1993 напомена 36, страна 22

¹⁵⁰ Antapodosis III 37

патријарха. Чак је и ушкопљен да би му се и на тај начин помогло у црквеној каријери. Теофилакт је трећи цариградски патријарх, који је био син цара и једини који је постао патријарх у време владавине свога оца. Његово патријарховање је трајало нешто дуже од двадесет три године, што је неуобичајено дуго за сигурно, после царске, највредију столицу у византијском царству, а Роман је сину обезбедио и подршку тадашњег папе Јована XI за владање патријаршијом, чак су га за ту прилику специјално пристигли свештеници из Рима инагурисали у цркви Свете Софије за васељенског патријарха. Поред копилета евнуха Василија Нофа, Теофилакт је био једини син Романа Лакапена који је успео да задржи своје високе дужности након пада породице са власти 945. године. Теофилакт је подржавао политику свог оца и водио црквени екуменизам, помирење са Римом, остајући у блиским везама са грчким патријаршијама из Александрије и Антиохије. Теофилакт је послао мисионаре да покрсте Мађаре, покушавајући да помогне напоре царске дипломатије крајем 40 – тих година X века. Отприлике у исто време, Теофилакт је саветовао и сестрића цара Петра I у Бугарској како да се најбоље супростави богумилској јереси. Теофилакт је додао театралне елементе византијској литургији, али у томе није био подржан од стране дела конзервативнијег свештенства око њега. Вероватно највише због тога га његови критичари описују као човека првенствено заинтересованог за своје огромне коњске штале, због којих је чак био спреман да напусти и литургију у Аја Софији да би био присутан када се ждребила његова омиљена кобила. Звучи иронично, али Теофилакт је преминуо 956. после пада са коња.

После смрти цара Симеона и женидбом Петра са Иреном нестала је и бугарска опасност, тако да је византијска војска под вођством Јоана Куркуаса могла да се окрене истоку где су дошли у сукоб са локалном арабљанском династијом Хамданида. Први велики успех био је заузеће Мелитине 931. године. Међутим, како то често бива, ратна срећа се окренула и септембра 938. Јоан Куркуас је поражен, а затим су Арабљани упали у византијске земље. Хамданидски емир се повукао, јер је дошло до нереди у багдадском калифату, што, како

Острогорски¹⁵¹ духовито примећује, није могао пропустити прилику да се не умеша у послове калифата. Сукоби су настављени лета 943. када су Византинци у победоносној офанзиви освојили више градова и знатно помакли византијску границу на исток.

Јуна 941. Византију је напала флота кијевског кнеза Игора. Руси су се искрцали у Витинији и опустошили малоазијску обалу Босфора. Византинци су поразили Русе и избацили их из Витиније, а затим су напали руску флоту, која се повлачила и уништили их уз помоћ „грчке ватре”. Међутим, после две године, 943. кнез Игор се појавио овај пут на Дунаву са великом руском и печенешком војском, тако да је Византија пристала да обнови трговинске уговоре са Кијевом.

Описујући владавину Романа Лакапена, сјајни византолог још необичнијег живота, Стивен Рансимен¹⁵², иначе Бјуријев понајбољи студент да није било самог Бјуриа, који је себи био довољан и једини, похвално се изражава о тасту Константина Порфирогенита. Рансимен пише да је Роман Лакапен покушао да ојача византијско царство тражећи мир свуда где је то било могуће. Његови послови са Бугарском и Кијевском Русијом су већ описани. Да би заштитио византијску Тракију од упада Мађара (као што су биле оне 934. и 943. године), Роман им је платио за заштиту, заправо све време тежећи дипломатском решавању проблема, какво је било и оно са Бугарима. Хазари су били савезници Византинаца за време владавине Романа Лакапена све док није почео прогон Јевреја у царству. Према кембриџчком документу чија аутентичност још није потврђена тзв. писму Schechter – а, хазарски владар Јосиф, суочен са приливом јеврејских избеглица које су долазиле у његов каганат, је одговорио на прогон Јевреја од стране Византије сличним поступцима према хришћанима на шта је Роман Лакапен узвратио подстицањем Хелге (Олге), супруге почившег Олега Новгородског, на рат против Хазарије. За време Романа Лакапена

---

¹⁵¹ Острогорски, Георгије „Историја Византије”, Просвета, Београд 1969, стр. 266

¹⁵² Runciman, Steven. „The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign: A Study of Tenth – century Byzantium”, Cambridge University Press, Cambridge 1929 (поновљено 1990.)

проглашено је низ закона који су штитили мале земљопоседнике да не буду прогутани од великих поседа племства. Реформа законодавства је можда била делимично условљена тешкоћама изазваних гладном 927. годином и побуном цариградске сиротиње под вођством Василија Бакарноруког¹⁵³, било како било Роман чврсто држи власт и, чини се, веома паметно влада. Роман је као цар успео да повећа наплату пореза и то пре свега наплаћујући аристократији чиме је царству успоставио сигурну финансијску основу. Роман је тако био у стању да уредно измирује обавезе према војсци, а тиме и ефикасно покори устанике у неколико царских провинција, пре свих на Пелопонезу и јужној Италији. Са друге стране, Роман Лакапен, ваљда се неосећајући довољно царем, при том мислим на извесну грижу савести, ако је уопште постојала, због узурпације престола од Константина VII Порфирогенита, а све појачано „вером у страшни суд” и окајавањем греха након преране смрти Христофора, је изградио сопствену палату близу Мраморног мора и храм Мирелаион, који је постао први пример приватне гробнице неког византијског цара, у којој ће бити сахрањен након смрти јуна 948. године.

Живећи дуго под сталним туторством Романа Лакапена и његове породице, Константин VII је био, за разлику од Рансимена, веома огорчен на њих. Чини ми се и да је своје дело данас познато под називом „De Administrando Imperio” у коме су писмена упутства свом наследнику Роману II како да влада царством и који га народи окружују он замислио много раније него што ће му се син и родити, или је бар спремао документа да проследи оном ко долази после Романа I и Лакапенових. По сакупљеним документима се види да сам Порфирогенит ретко кад користи своју „савременост” као пример, увек посеже за ситуацијом из прошлости желећи можда и тако да истакне добре политичке одлуке своје династије или

---

¹⁵³ Каждан ту побуну назива великим устанком види Каждан, Александар Петрович, „Великое Восстание Василија Меднојруки”, Византијско Времја нс 4, Москва 1951, стране 73 – 83, и „The Oxford dictionary of Byzantium” ed. Kazhdan, Alexander Petrovich, Oxford University Press, New York USA and Oxford United Kingdom 1991, p. 269

родбине као у случају делова хронике које преузима од Теофана Исповедника, блиског рођака своје мајке Зое. Стиче се утисак да Константин VII Порфирогенит није веровао да ће уопште бити у прилици да поред Лакапенових влада царством и он је свом наследнику или неком будућем цару спремао документацију како треба исправно владати (за разлику од Романа Лакапена). Чини се да је дело настајало годинама, да је из царског архива извлачио оно што је могао, не и оно што се односило на савремене догађаје и вруће политичке теме (јер је он све време био далеко од власти окренут пре свега учењу како да се најбоље супростави по њему „неразумној и протачкој” власти оличеној у његовом тасту), а да је онда завршну верзију писао са рођењем сина Романа њему посвећујући књигу. Упореди ли се књига о управљању царством са другом Порфирогенитовом књигом такође намењеној Роману II, такозваном „De caerimoniis” или о понашању на византијском двору, јасно је да су списи у њој прикупљени да покажу шта су заиста царске дужности и церемоније и коме све цар мора да пише писма и како изгледају матрице тих писама по којима треба писати нова. Уколико „De caerimoniis” постане кључ за „De Administrando Imperio” очигледно је да Константин VII Порфирогенит не види Романа II као искључивог свог наследника, он наиме пише и скупља документе какве треба да буду церемоније на византијском царском двору којих би цар који дође на престо морао да се придржава да би владао по божијој вољи и у складу са ритуалима којих су сви претходници осим Романа Лакапена придржавали. У складу са свим тим не чуди мишљење изречено у 13. поглављу *De Administrando Imperio* о његовом покојном тасту: „Господин цар Роман је био прост¹⁵⁴ и непросвећен¹⁵⁵ човек, нити је био од оних

---

¹⁵⁴ у рукопису је реч идиотес коју Гавро Манојловић и по Томашићу исправно преводи са приватан. Идиот у старогрчком значи јединку изопштену из људске заједнице Сравни са Манојловић, Гавро „Studije o spisu “De administrando imperio” cara Konstantina VII Porfirogenita”, Rad jugoslavenske akademске knjige 182, 186, 187, Zagreb, 1910. и 1911. студија IV страна 86 и Porfirogenet, Konstantin „O upravljanju carstvom”, „Dom i svijet”, Zagreb 2002, strana 39, napomena 74

¹⁵⁵ Томашић у свом превађању даје и алтернативна решења неук, неписмен...

пређашњих, који су одрасли у царским дворовима, и који су од почетка живели по ромејским обичајима, а нити је био од царскога и племенитог рода; и зато је много тога радио самовољно и невезано, па није у томе слушао ни црквене забране, нити је следио заповеди и одредбе великога Константина, већ је по свом самољубивом и самовољом мишљењу, невешт честитоме, и не хтевши следити пристојно и лепо, нити живети по очинским одредбама, осмелио то учинити. Јасно је, да би могао да има једино тај разборит изговор, да се таквим делом ослобађа толико мноштво хришћанских сужњева, па да су и Бугари хришћани и наши једноверци. Иначе пошто невеста није кћи аутократора и законита цара, него трећега и последњега, и к тому још таквога, који је поданик и нема никакве власти у владавинским пословима. Но то ништа не чини, да ли је она даља царска родбина, или ближа царској племенитости, и да се ради о опште корисној услузи, и да је отац невестин последњи и да нема никакву власт. Пошто је пре речени господин Роман то учинио против закона и црквеног предања, па наредбе и заповести великога светог цара Константина, много је још за живота прекора имао, и био нападан и мржен од сената и целога народа и саме цркве; тако да је коначно мржња и јавно избила, а једнако су га и после смрти мало ценили. нападали и осуђивали, што је недостојно и недолично дело увео као новост у благородно царство римско.”

Подсећам да је у свом спису претходно писаном „О темама”¹⁵⁶ Константин VII Порфирогенит за Романа Лакапена написао прекрасан и добар василевс.

Атмосфера у царској породици се променила смрћу Христофора 931. године, када Роман Лакапен није подигао у чин покојника средњег сина Стефана, већ је сада други постао Константин VII Порфирогенит. Међу Лакапенима је очигледно почела неслога. Међу присталицама Константина VII, она која је настојала да обезбеди своју апсолутну власт као директни наследник Романа I, била је Константинова супруга Јелена, спремна да делује зарад свог мужа против оца и браће. О Јелени знамо веома мало, вероватно је била малолетна када се удала и претпоставља се да је рођена око 910, јер Константин и она нису имали децу пре 930. године, а тада

---

¹⁵⁶ De Thematibus II 91, 42

су добили сина Лава, који је умро у детињству, и Романа II, названог по деди Лакапену. Константин Порфирогенит и Јелена су имали и пет кћери: Зое, Теодору, Агату, Теофанију и Ану. Када је Константин VII умро и Роман II преузео власт, на наговор своје супруге Теофане, све сестре су послате у манастир, осим Теодоре, која је већ била удата за будућег цара Јована I Цимискија. Јелена се изгледа у то време због свих околних дешавања повукла из дворског живота. Њена смрт 19. септембра 961. је међу последњим догађајима описаним у Теофановог Настављача. Из његове хронике посредно сазнајемо да је Јелена била енергична жена и да је учествовала у довођењу свог мужа на власт, те да му је као Августа помагала у владању држећи све конце двора у својим рукама, што непредставља изненађење с обзиром да се ради о најстаријој кћери Романа Лакапена. У њиховом табору је био и Јеленин полубрат, ванбрачни син Романа I Лакапена евнух Василије Ноф, који је осим оштрог ума имао и неуништиву амбицију која ће се посебно показати у временима која хронолошки долазе након земаљског живота Константина VII Порфирогенита. Наравно, атмосфера у палати је постала још напетија пошто је Јелена родила 938. Романа II Порфирогенита. Суревњивост у борби за царски престо између Романа Лакапена и његовог сина Стефана са једне стране и Константина VII Порфирогенита за своја права на престо је драматично порасла.

Крај је био за очекивање. Роман I је постао жртва властољубља својих синова. Стефан и Константин Лакапен бојећи се да ће после смрти сва власт прећи на Константина VII одлучили су да изврше државни удар и 16. децембра 944. године Роман Лакапен је био свргнут и протеран као монах у један од манастира Принчевског острвља, практично затвора за великаше у близини престонице. Након 41 – од дана, 27. јануара 945. су, заузврат, браћа Стефан и Константин Лакапен ухапшени по налогу Константина VII, и послати у изгнанство. Убрзо након тога, на Ускрс, 6. априла исте године, Константин је крунисао као савладара свога сина Романа II.

После толико година у власти што као савладар оца Лава, стрица Александра, под регенством Николе Мистика, мајке Зое и Романа Лакапена, што уз Лакапена и његове синове Константин је најзад у својој 40 години почео царску владавину своје самодржавље. Скоро тридесет година је био повучен од послова управљања царством. Изгледа да је то време попунио учећи различите науке, упознајући се пре свега са наслеђем античке књижевности. Али слава његовог учења била је у великој мери преувеличана, како примећује ГенADIJE Григоревич Литаврин у свом Введенију¹⁵⁷:

„Он је свакако био најобразованији међу крунисаним главама македонске династије у односу на оца Лава VI, да не помињемо деду, сина и унука, али је умногоме инфериорнији од његових савременика, као што је, на пример, патријарх Никола Мистик. Формирање Константина VII није, по свему судећи, било систематско. Он није знао латински. Његово познавање историје је такође релативно. На питање ко је владао Константин – политичар или научник – не постоји прецизан одговор. У историјској науци су мишљења подељена, али превладава оно да није могао да се развије у цара мудраца, начитан свакако јесте, образован такође, одличних манира, али недоследност је у идеји о свом великом циљу која га води и његове јадне улоге у стварности. Текстови сачувани под именом Константинових радова не оправдавају, међутим, такве спекулације. Они нам омогућавају да судимо, али како се очекује, још важније на личном нивоу за Константина, о везама, који је средином 40 – тих и почетком 50 – тих X века развили између оца (Константин VII) и

---

¹⁵⁷ „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министерство Наука СССР, Москва 1991, страна 12

сина (Роман II). Реплике цара, упућене његовом сину, пуне бриге и сумње не само због њега већ и за његове способности када се као Василеус сутра суочи са околностима владања.”

До шесте или седме године, Роман, по свему судећи, није често разговарао са оцем: по обичају тога времена у раном узрасту дечаке васпитавају жене. Наравно, до његове седме године у окружењу доминирају људи блиски Роману Лакапену, а Константин једва да има икакав утицај на васпитање свог сина. Међутим, после 945. то, очигледно, више није било пресудно: оно што је познато о начину живота, интересовања и понашања Романа II, сугерише да су отац и син били странци један другом. Верује се да је за образовање Романа директно ангажован Василије Ноф:

„Ако је ово тачно, требало би закључити да је побожан, себични и сурови евнух услед незадовољства нећаком примио на издисају од Константина VII упутства да брине о његовом сину. Али иста упутства дата Василију Нофу дао је цар пред смрт и другом евнуху, Василијевом непријатељу, Јосифу Врингу. Није случајно Василије Ноф нестао са страница извора који извештавају о владавини Романа II (959-963). Није случајно нити то да када је дошао на власт Роман II је изврго срамоти највећи број људи у царској управи који су користили утицај Константина VII Порфирогенита. Можда нису случајне, коначно, ни гласине након смрти Константина VII, да није прошла без отрова, даног свекру уз сагласност мужа од Теофана, супруге Романа II”¹⁵⁸

Константину VII Порфирогениту савременици углавном замерају прекомерну страст за вином¹⁵⁹, а Романа II оптужују за сталне пијанке и упражњавање задовољстава. Неки сматрају да је Роман управо због таквог начина живота препуштеног уживањима убрзо изгубио здравље и изненада као 25 – годишњак умро. Константин у свом обраћању сину кроз „*De administrando imperio*” поставља као основу разум и покушај настављања племенитих идеја царске

---

¹⁵⁸ „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министерство
Наука СССР, Москва, 1991, страна 12

¹⁵⁹ Порфирогенит је пио никејско пуњено у боце без којих тачно стотину никада није одлазио ван Царског града што је представљало део царског ритуала који га је обавезивао, а забелешка о томе нам је остала у његовој расправи о церемонијама на византијском двору на страницама 488 – 489 бонског издања

породице. Вероватно је, дакле, да је начин живота који је њихов наследник Роман водио поготову након брака са Теофаном склопљеног око 956. представљао озбиљно разочарење оцу и мајци. Сама Теофана, бар тако изгледа, је мрзела старији царски пар који је стајао на путу ка свемоћи и власти младом пару. Млади пар је постао центар окупљања опозиције Константину VII пре свега незадовољне његовом аграрном политиком, а велику већину незадовољника је чинила аристократија, која је желела да поседује велике земљишне поседе, сама Порфирогенитова аграрна политика, је, попут политике Романа I, била усмерена на мале земљопоседнике, а самим тим и јачање централизованих форми које су најбоље пуниле царски трезор. Као што су показали каснији догађаји, млади Роман II није осећао никакво посебно поштовање нити је делио било каква осећања за свог оца, мајку и сестре. Роман II је био заљубљен и волео само Теофану, која се, пре удаје, звала Анастасија, чак фамилијарније су је звали Анастасо; и тек кад се приближила престолу, добила је име Теофана „да би боље показала”, кажу панегирици, „да је оглашена Богом и њиме изабрана”. Пошто су Французи одувек одушевљени лепотом најчувенији француски византолог Шарл Дил¹⁶⁰ каже:

„С једне стране, она је у сваком случају заслужила то име: њена је лепота била сјајна, надчовечанска, божанска... „Својом лепотом, вели један савременик, својом господственошћу, она је била изнад, свих жена свога времена”. „Она је била, пише друга хроничар, јединствено лепа, право чудо које је створила природа””.

Теофана је, као што добро примећује исти Шарл Дил, један од ретких византолога који је приказује у нешто бољем светлу, имала кад се попела на престо, огроман утицај на Романа II:

„Није допуштала да било ко други има утицај. Не само да су сви пријатељи прошле владе били удаљени, све више административно особље измењено, него је прва брига младе царице, кад се осетила неограниченом господарком у двору, била да удаљи своју свекрву, василису Јелену, и својих пет заова.”

---

¹⁶⁰ Дил, Шарл „Византијске слике”, СКЗ, Београд 1927. и 1929. поглавље девето

Дил пише у продужетку исте књиге:

„Кћери Константина Порфирогенита су, биле дивне принцезе, које су изванредно лепо биле васпитане од оца који их је обожавао. Под владом Константина VII оне су се чак понекад мешале у управу политичких послова: једна од њих, Агата, љубимица старог цара, често му је служила за секретара, и канцеларије као и чиновници знале су за њен уплив. То се није могло допасти Теофани. И зато, на заповест коју је измамила слабоме Роману II, пет царевих сестара биле су позване да уђу у један манастир. Узалуд је њихова мајка Јелена преклињала за њих; узалуд су младе девојке, држећи се чврсто загрљене, плачући молиле за милост. Ништа не поможе. Василиса Јелена једина је имала права да остане на двору, где је жалосно умрла после неколико месеци. Њене кћери морале су се покорити неумољивој вољи која их је бацила у манастир, и из превелике свирепости чак су их раставили једне од других. Узалуд су се, и последњи пут, принцезе побуниле. Кад им је коса пала под маказама патријарха Полиевкта, кад су им обукли калуђерске хаљине, оне почеше протестовати, раздераше своје сукнено одело, изјавише да хоће да једу меса сваки дан. Најзад Роман II нареди да им се оставе исти приходи и исти начин живота какав су имале некад и у Светој Палати. Оне су ипак зато за навек биле мртве за свет, и Теофана је ликова.”

Константин VII је у писму Теодору, митрополиту Кизикијском, са којим је цар био присан пријатељ све до смрти, жалећи се на усамљеност, писао, позивајући се на 37. старозаветни Давидов псалм, који почиње са „Немој се жистити гледајући неваљале”, потом саветује „твори добро, живи на земљи и храни истину”, наставља са „утишај гнев у себи, остави јарост, немој да зло чиниш”, а говори о неискрености пријатеља и родбине и отуђењу појединаца¹⁶¹. Мало је вероватно да су се породични односи променили на боље и деценију након овог писма, није их могло отклонити ни 958. рођење сина Романа II и Теофане, унука Константина VII – Василија будућег Бугароубице. Када је јесени 959. године Константин VII умро, Теофана се, сасвим природно, с Романом II попела на престо. Она је тада имала осамнаест година, а

---

¹⁶¹ Darrouzec, Jean „Epistoliers byzantins du Xe siecle”, Paris 1960, p. 324. 17 – 19
Сравни са „Константин Багрянородный: Об управлении империей”,
Министарство Наука СССР, Москва, 1991, страна 17

млади цар двадесет и једну. Наследивши престо Роман се посветио пре свега разним разонодама, јахању и лову док је државничке обавезе препустио дворском евнуху Јосифу Врингу и војсковођи Нићифору Фоки. Под вођством Нићифора Фоке византијска војска је муслиманским Арапима 961. одузела Крит, а наредне 962. и Киликију. Када је, 15. марта 963. Роман изненада умро, Теофана је имала двадесет и две године. Она је остала сама са четворо деце, два сина и две кћери. Не губећи времена, она узе намесништво у име два млада порфирогенита, петогодишњег Василија и двогодишњег Константина VIII; али је положај био необично тежак за једну жену, а нарочито за једну славољубиву жену, како Дил додаје. „Поред себе, она је нашла једног свемоћног министра, Јосифа Вринга, који је деспотски управљао пословима за владе Романове и који би могао доћи у искушење да удаљи регенткињу, да би сам задржао власт за време дугога малолетства два мала василевса. У својој близини, на челу азијске војске, наишла је на једног победоносног војсковођу, Нићифора Фоку.”¹⁶² И Теофана се преудала за тог 51 – годишњег већ прослављеног војсковођу, малог дебелог ружног и жутог у лицу, каквим га представља Лиутпранд из Кремоне у извештају о дипломатској мисији у Цариграду¹⁶³ из 968. године, Нићифора II Фоку чиме је задржала царски престо представницима Македонске династије. Касније се такође убиством, овај пут мачем, отарасила Нићифора заменивши га својим млађим љубавником Јованом Цимискијем. Шарл Дил¹⁶⁴ пишући о лепој кћери престоничког крчмара, Теофани, која је постала василиса завршава реченицама:

„Умрла је нечујно у двору, не зна се чак ни кад, и тако је до краја судбина те славољубиве, заводљиве и порочне владарке задржала нешто загонетно и тајанствено.” Дворски хроничар онога времена вели о њој са неограниченом благонаклоношћу: „Она је била лепа телом љупка лицем, а врло поштена по души”. Историчари и хроничари каснијег времена попут Лава Ђакона и поменутог Скилице о Теофани изјављују да је била

¹⁶² Дил, Шарл „Византијске слике”, СКЗ, Београд 1927. и 1929, поглавље девето

¹⁶³ Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam, 3

¹⁶⁴ Дил, Шарл „Византијске слике”, СКЗ, Београд 1927. и 1929, поглавље девето

„дубоко порочна” и „дубоко искварена” и да је та заводљива чаробница, та „крунисана нимфа” била сасвим „развратно и похотљиво” створење.” У време завршетка списа „О управљању царством”, Роман је имао 14 година – у Византији се пунолетством и одраслим човеком сматрала особа која је напунила дванаесту. Литаврин¹⁶⁵ мисли да је Романова старост довољна да објективно процените своје предности и мане као човека и будућег монарха. Чињеница да је Константин VII био у стању да трезвено суди о народима по њиховим делима, а не руководећи се само личним интересима и симпатијама, доказује његову способност да користи стручност истакнутих цивилних и војних саветника. И примедбе на које указује у свом делу, а које се односе на Романа Лакапена, заправо, говоре да је политика коју води Константин наставак политике свог таста, а као таква врло мудра и, вероватно, најбоља могућа у датим околностима. Лађом Царства ваља мудро кормиларити, избегавајући опасне воде и стене које могу да је оштете. Константин изгледа сумња да је његов син Роман спреман да преузме тако тежак задатак, а како је и он у порфири рођен и изабран од Бога да води царство жели да га подучи како то најбоље да чини и спреми га за управљање светом. Логичан закључак да Роман није ревностан у проучавању науке веома растујуће његовог оца и Константин VII пожурује са припремом упутстава за Романа како да „управља и усмерава брод на свету”. У јавним пословима Константин VII Порфирогенит је ангажован, у сваком случају, од јануара 945. до краја свог живота. У којој мери је у њих био умешан у касним 50 – тим и Роман II, извори ништа не говоре. Врло је вероватно да је његово учешће било минимално. Шарл Дил¹⁶⁶ посредством *Хронике Теофановог настављача* осликава Романов портрет:

„То је био леп младић, висок, широких плећа, „прав као кипарис”. Имао је лепе очи, белу кожу¹⁶⁷, пријатан изглед; говор му је био благ и привлачан. Створен да се допадне, волео је да се забавља. Велики ловац,

¹⁶⁵ „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министарство Наука СССР, Москва, 1991. Введение Г. Г. Литаврина, страна 13

¹⁶⁶ Дил, Шарл „Византијске слике”, I и II, СКЗ, Београд 1927. и 1929, страна 99

¹⁶⁷ Теофанов настављач пише о кожи боје пшеничног цвета (Theoph. Cont. VI, 5)

велики љубитељ свих спортова, стално је био у покрету и његова снажна природа уживала је у добром јелу и у свему осталом. Уз то, окружен рђавом околином, под утицајем рђавих савета својих пријатеља, имао је у глави само пустоловине и лудости, и доста је рђаво наградио сву бригу коју је његов отац уложио да га васпита. Стари цар Константин VII, церемонијалан и тако побожан, трудио се да своме сину улије у душу те особине. „Он га је научио, каже хроника, како један василеус треба да говори, да иде, да се држи, да се смеши, да се облачи, да седне”; и после тих лекција озбиљно је говорио младићу: „Ако се управљаш по овим упутствима, дуго ћеш владати римским царством”. За политичко и дипломатско образовање свога сина, Константин VII је осим тога написао врло научне књиге — „О областим” и „О Администрацији Царства”. Али Роману је било осамнаест година, и он се мало бринуо да постане државник. Било како му драго, како га је уосталом отац обожавао, зацело није било никаквих озбиљних тешкоћа да попусти његовој жељи и да га пусти да узме Теофану, ма каквог порекла била.”

У септембру 959, цар отац одлази на Олимп у Витинији у Малој Азији, да посети манастир где је његов пријатељ Теодор Кизикијски постао монах. Званични сврха путовања, како је најавио, била је припрема за рат против Арапа, права намера је чини се била другачија као да је Константин желео да се консултује са јединим пријатељом о мерама које треба предузети против новог патријарха Полиевкта¹⁶⁸, који је у тајности спремао заверу против цара и вероватно неповерење у рођеног сина и снају Теофану без чијег учешћа и знања би сама завера била немогућа. При повратку Константин Порфирогенит се прехладио и ускоро је због тог назеба умро у новембру 959. године. Сахрана Константина VII је показала да је цар научењак био веома популаран код обичних грађана Константинопоља и становништво Цариграда га је испратило на последњи пут у веома великом броју, и ако је веровати хроникама, не скривајући тугу. Симеон Метафраст је чак том приликом написао песму о смрти цара, која нам је до данашњих дана и нашег времена остала сачувана.

---

¹⁶⁸ Кедрен, II, 334

До недавно је заузимано становиште да је Константин VII више научник и писац него цар, да је радио првенствено за науку, него што се бавио државним пословима, које је наводно препустио својој жени Јелени, паракимомену Василију Нофу и осталим дворским саветницима, а ако би понекад и Константин преузео неку државничку улогу, изабрао би најлакшу од њих, односно суд, што је и чинио, пресуђујући без милости. Константин је сада заступљен у научној литератури као искусни политичар, вешт дипломата, трезвени организатор, добар познавалац људи који зна како да се најбоље ослони на способне и енергичне сараднике.¹⁶⁹ Наравно, истина или оно што би као истину могли да утврдимо је негде на средини: свакако није тачно да је његова самостална владавина од 945. године до смрти 959. године са политичког аспекта безначајна, али није у потпуности тачно ни то да његова научно литерарна делатност заузима једно од најистакнутијих места у византијској културној историји, како су византолози

---

¹⁶⁹ Gregory, Timothy E. „A History of Byzantium”, Blackwell publishing, Malden, MA, USA 2005, p. 232 и Gregory Timothy. E. „The political Program of Constantine Porphyrogenitus” // Actes du XVe CIEB. 1985. Vol. IV. P. 122 – 190.; Ripoche, Jean Pierre „Constantin VII Porphyrogenete et sa politique hongroise au milieu du Xe siecle” // Sudost – Forschungen. 1977. Bd. XXXVI. S. 1 – 12 две последње књиге су наведене према „Константин Багрянородный: Об управлении империей”, Министерство Наука СССР, Москва, 1991. Введение Г. Г. Литаврина, страна 14

обично предствљали, увек истичући да је Константин имао смисла и љубави за науку и уметност зато што је као Цар око себе окупио групу способних и образованих сарадника који су му помагали на спремању материјала. Но, Константина VII Порфирогенита не смемо гледати ни само као историчара и ученог цара. Он своје ауторство подређује својим политичким ставовима, чак као реални политичар управо својим ауторским делом и води реалну политику своје савремености и поставља сва будућа начела. Свакако није му ни стало да као историчар буде критичан, његов основни интерес подводи се под оних што данас називамо династичким разлогом и зато не чуди свеобухватна ревизија целокупне дотадашње историје. Жеља Константина VII Порфирогенита је да постави чврсте основе легитимитета македонске династије и утемељи њену будућност на византијској политичкој сцени. Идеја водиља Константина је била да оправда неповредивост права његове династије на царски престо. Да бисте то урадили, изгледало је апсолутно неопходно да се дискредитује влада василевса Аморијске династије, свргнуте од стране његовог деде Василија I – у суштини узурпатора и одбаци сенка на политику и сам идентитет његовог оца Лава VI Мудрог. У самој унутрашњој политици Константин наставља борбу против незадовољних аристокатских кругова, као дела политичког наслеђа Романа I Лакапена, потом дефинише судбину престола (права Романа II на престо као сина су оспорена од дела племства, пре смрти у изгнанству Романа I Лакапена у јулу 948. године откривено је неколико завера против Константина, а и касније су Лакапенове присталице наставиле са интригама). Наравно, ситуација унутар царства и на његовим границама је била у време владавине Константина VII мирнија него за време владавине његовог деде, оца и таста. Свакако, Константин VII је имао прилику да искористи све добре ствари које су већ начинили његови претходници. Међутим, ситуација није тако једноставна. Ипак, Константин VII Порфирогенит јесте, колико год то негирао, у ствари наставио да води унутрашњу и спољну политику Романа I, што је уосталом било пожељно и у интересу самих грађана и племства. Константин VII такође усклађује прописе о аграрном питању донете од стране

Романа I Лакапена: Константин потврђује постављења свог претходника, па и патријарха Полиевкта чији је избор био уступак земљопоседницима, али је ипак поштрио мере против богатих аристократа да не би отели земљу сиромашним сељацима и истовремено доноси одлуку о служењу војног рока давањем сељачких милиција, изјављујући да је то неутуђиво право. Константин је настојао да искорени корупцију бирократског апарата, смењујући често корумпиране чиновнике. Као и Роман I у једном тренутку, кокетирао је са народом и Црквом: он отплаћује све дугове закупцима од власника цариградских станова, гради привремени заклон од хладноће за сиромашне у престоници, организује болнице при црквама и њихово опремање... Не треба заборавити ни његово покровитељство над уметношћу и науком.

У основним назнакама ове уводне студије укратко су дати свет, живот и дело приписано Константину VII Порфиrogenиту, данас најактуелнијег и, свакако, најоспораванијег византијског цара. Историчари су подељени око његове улоге у повести поготову из разлога што је његово сачувано дело основни извор историје многих савремених народа. Неки међу историчарима не признају његово дело и оспоравају га, ретко га прећуткујући, све до честих напада и оптужби да се ради о цару лажљивцу и оном који је кројио историју из својих личних разлога желећи да утемељи и оправда своје претке богом одабране да владају империјом која је најдуже трајала у историји човечанства и занавек избрише злочине и узурпације које су чинили у борби за ту исту власт од „бога дату”. У случају биографије Василија, изгледа, да су у праву – Порфиrogenит се није либио нечасних средстава и лажи да истакне утемељивача македонске династије као од Бога изабраног да влада царством. Уосталом једино по *Животу Василијевом* би могао да буде упамћен као историчар. Једино је то писао, ако је он уопште то писао, јер то не знамо са сигурношћу, да би било објављено или тачније да се по тој биографији пише сва будућа историја. Ми данас не знамо ни да ли је уопште желео да буде запамћен као хроничар и историк? Претпостављамо само да у интересу царства, а царство је управо он Константин VII Порфиrogenит, таква дела садрже ону идеолошку

нит за коју већина владара од постанка света до данашњих дана верује да су најбоља за одржавање власти и политичке моћи. Пук је светина једна грдна, мисли су сваког самодршца. Али ништа у биографији нити карактеру самог Константина VII Порфирогенита не одаје да је он самодржац и тиранин. Сва доступна историјска документа и оних писаца који му нису наклоњени, а долазе после њега, немају готово ни једну ружну реч за његову владавину. Када га критикују, критикују га за неспособност, да је бирао или се окруживао лошим сарадницима, да су они криви за део војних или државних неуспеха... Увек га представљају као жртву никада као насилника. Дело које му се приписује *Живот Василија*¹⁷⁰ је, модерним речником казано, политички памфлет најниже врсте с једне стране, и цар писац је свакако неискрен у оном шта нам саопштава, али у контексту самог Константиновог живота оно што се нама данас чини очигледном неистином може се посматрати и као апотеоза и обоготварање Василија. Као божанска истина којом је можда учен мали Константин од малих ногу. Не верујем да је он

---

¹⁷⁰ Модерну критичку верзију пете књиге Теофановог настављача о животу цара Василија I је приредио поново ишчитавајући ватикански рукопис број 167 (*Codex Vaticanus gr. 167*) Ихор Шевченко и она је постхумно објављена 2012. године. Види „*Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo Vita Basilii imperatoris amplectitur*”, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 42. De Gruyter, Berlin и New York 2006. и 2011. „*Vita Basilii*” је први пут објављена тек 1653. године и то је учинио Лав Алатије одвојено од читавог рукописа Теофановог Настављача, који је цео штампан 1685. године. Имануел Бекер је Теофановог настављача објавио 1838. године у Бону у оквиру издања где су се још налазили Јован Каменијат, Симеон Магистер и Георгије Монах. Види „*Theophanes Continuatus, Ioannes Camniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*” *recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae MDCCCXXXVIII*, с. 1 – 481. Ферјанчић је у „Византијским изворима за историју народа Југославије” II објавио три кратке цртице из „Живота Василија”, док су делови других књига Теофановог настављача који се односе на Словене, које су приредили и превели Мила Рајковић и Лидија Томић, такође дати веома скромно у првом тому. Руси су једини у целини објавили превод Теофановог настављача на свој језик. Види *Продолжатель Феофана „Жизнеописания византийских царей”*, редактура и превод Любарский, Яков Н, Министарство Наука, Москва 1992. Поновљено Алетејя 2009.

сам посезао за уништењем докумената или их прекрајао. Документа, ако су и постојала нису преживела Василијеву епоху. Он је тај који тирански влада и он једини има интерес да обрише претходна времена. Константинов интерес је да докаже да је богом одабран и рођен као цар. Он себе стално мора да доказује, за то су му поред осталог потребна и документа и он их, како видимо крајњи резултат, читав живот скупља и преноси сину (или наследницима) без критичког става, без мерења важности онога што преписује и уноси у текст. Сакупља оно што има и што се налази по архивама двора. Изгледа да су по дворским архивама и библиотекама¹⁷¹ само она која воде ка деификацији његовог деде Василија. Никита Пафлагонац нам саопштава да у фалсификовању историје и докумената из тих дворских библиотека учествују највећи црквени великодостојници предвођени патријархом. Порфирогенит бежи или склања се у библиотеку из два разлога: први је припрема се за сопствену владавину и жели да она почива на мудрости, а други произилази из првог владавина Константина VII мора да почива на мудрости, јер мора бити по свему другачији од свог таста, а задње место где ће га бивши војник Роман Лакапен тражити је свакако дворска библиотека. Али књиге, тачније списи и пергаменти, у тој библиотеци су од времена Јустинијана, који је забранио рад свих филозофских школа и тиме отпочео нову епоху, су апотеоза. Читава римска историја почива на тој апотеози, поготову њена варијанта која долази са прихватањем хришћанства. Верујемо, јер је апсурдно, недоказиво, ствар срца, а ум је ту да нас од боголиких учини обоженима. Сва литература читавог хришћанства су житија и хагиографије, хронике су тек спорадична забележавања божијих казни било да се ради о природним катастрофама или ужасима створених људском руком. Константин Василију не пише хагиографију и, ако он то заиста чини, он је у томе искрен. Нипошто неискрен, не улазећи у психолошке разлоге

---

¹⁷¹ О царској библиотеци постоје забелешке код Теофановог настављача (Теорђ. Соп. III 43, 145. 8 – 9). Лиутпранд нам посредно потврђује да једном приликом цар није могао да га прими, јер је био заузет радом и читањем у библиотеци

зашто он то ради и шта су мотиви које пре свега треба тражити у самој интими његовог царског страдања под Романом Лакапеном и односа са њим. Најмање вероватно је да свесно жели да буде неискрен и тако обмањује своје поданике. Он чврсто верује у оно што пише, јер он је уверен и тако васпитаван да је Богом изабран и у порфири рођен и нема ни једног јединог разлога да лаже. Можда погрешно мисли, можда није у праву, али је богом одабран да влада и крмари лађом света и нема баш ни један разлог да буде неискрен. И он је у свим својим делима искрен. Истина је његова религија и идеологија, тачније божанска истина у коју чврсто верује и никад не сумња. Можда не познаје довољно ствари нити народе који га окружују, можда нема ваљане информације, можда извори затаје, можда погрешно представе стварност, али часни цар нема потребу да говори неистину. Он своје дело оставља свом јединцу сину или оном ко је од бога изабран да управља царством. И он кроз то дело у једном примерку најискреније говори оно што зна и за шта мисли да је драгоценост да се подели са онима који ће сутра бити у истој позицији да владају највећим до тада замисливим царством на понос својих поданика. Искрен је кад говори о свом тасту Роману Лакапину, оно што му замера је мишљење културних и умних људи тадашњег Цариграда, он га понавља, не верујем да би био неискрен према деди или тешко да би био мање искрен. Ни на Лакапена није претерано огорчен, више му замера необразованост и простоту: цар не сме да буде прост нити необразован. Зашто би онда био неискрен према Василију? Питање је каквим му је сам Василије био представљен и ко му је уопште говорио или га учио о том времену? Оца није запамтио, мајке се сећао у траговима, брзо су га одвојили од ње да би имала утицај (а опет је кроз све године без ње имала некакав утицај). Готово читав живот је провео спремајући се да буде василевс, од малих ногу је све чинио да се што боље спреми за своју владавину и не чуди да је пут који је изабрао пут мудрости. Мудрост, смерност и истина је оно са чим је он свакодневно излазио под сводове цркве божанске премудрости у улози божијег изасланика на земљи рачуне полагајући само оном Једином и Вечном, који је у висинама, све време мотри на овај свет и никоме

ништа не опрашта. Константину VII Порфирогениту се нема шта опростити, грехове као да није ни чинио осим оних малих људских, нема му се шта ни приговорити, приговоре није добијао ни у времену када је живео, зашто би данас измишљали накнадну памет посежући за претпоставкама без довољно добрих доказа. У временима која су занавек прошла и у онима што долазе остаће слика једног несрећног и усамљеног цара који је једино мудрошћу, тим најачим оружјем са којим се излази пред оштрице силних мачевалаца, покушавао да кормилари лађом света желећи да она уплови у мирне воде среће и благостања. Иако се на мудрост сви позивају, а чини се да је и правилно распоређена, јер свака јединка на овом свету мисли да је довољно разборита, свакако много више него што други то мисле о њој, нико се на мудрост не обазире нити сматра да би свет требало да буде по њој устројен. Без мудрости ни света који нас окружује нема. Уколико је ентропија једина извесност природе, човечанство јој се једино мудрошћу може одупрети, а у томе нам дело византијског цара Константина VII Порфирогенита, све оно што је он отргао од заборава и нестајања, може послужити као светли пример који заиста треба следити.

Ђорђе САВИЋ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΤΟΥ ἘΝ ΧΡΙΣΤΩΙ ΒΑΣΙ-
ΛΕΪ ΑἰΩΝΙΩΙ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝ
πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμαίων τὸν
Θεοδοσῆ καὶ Πορφυρογέννητον
Βασιλέα.

Константин
у Христу Богу вечном цар
Ромеја
за сина свога Романа
Богом венчаног и у порфири рођеног цара.

ПРОЛОГ

Мудар син весели оца и брижан отац ужива у разумном сину. Господ нам сазнање даје, кад треба говорити и навраћа уво да чујемо. Код њега је благо мудрости и од њега долази савршен сваки дар. Он устоличује краљеве и даје им свевласт. Стога сада услиши мене, сине, и прожет за ту наставу, бићеш држан мудрим код разумних и разумним код мудрих. Благосиљаћете народи и света мноштво блаженим те звати. Учи шта треба пре свега знати и мудро примај кормило царства. Размишљај о садашњим приликама и истражуј настајуће, да уз разборитост прибереш искуство и тако будеш стварима дорастао. Ево, излажем ти науку, да искуством и сазнањем ове подучен, не погресиш, која ли је основа најбоља, и што општем добру води.

Прво да кажем, у чему може који народ Ромејима користити, а у чему ли шкодити. Даље, какав је поједини народ и како се понаша; који други народи могу с њим заратити и покорити га. Затим о њиховој пљачкашкој и незаситој нарави и шта они у свом нагону нераборито захтевају. Затим о разлици између појединих народа њиховом пореклу, начину живота, положају и поднебљу њихове земље, њезиној околини и површини, па о догађајима, који се у поједино време збише између Ромеја и других народа; а потом, што се у разво време увело новог у нашем граду, па и у целој ромејској држави.

Ево што сазнах сам, хоћу да прикажем теби, моме вољеном сину, да имаш на чему да упознаш разлику народа тих, и како ћеш с њима било владати и пријатељовати, било ратовати и покоравати их.

Дрхтаће тад пред тобом, као велеузвишеним, а бежаће од тебе као од огња; затиснуће им се уста, а твоје ће их речи пробадати као стреле. Страховит ћеш им изгледати, а од погледа твога обузет ће их трепет, а Сведржитељ ће те узети под штит: надахнути те изблиза, водити ступање твоје и поставити те непомична на подножје. Престо твој биће ко сунце пред њим, а очи његове у тебе уперене. Никаква мучна прилика до тебе не досеже, јер Он те сам одабрао, Он те истргну из мајчине утробе и Он ти даде царство као најбољем од свих и постави као вршак брегу, као златни кип на врху. Он те узвиси као град на гори, да ти народи дарове носе, да ти се клањају сви, што живе на земљи. Али Ти, Господе Боже мој, чије је царство неразрушиво и вечно, да у добру водиш Твога кроз мене рођенога сина, да га прати поглед ока Твога, а молитвама његовим да уво приклониш. Штитила га рука Твоја, ради истине да влада; водила га десница Твоја, а поглед Твој предводио му пут, да чува правду Твоју. Пред лицем његовим нека падају непријатељи, а противници нека се до земље свију. Стабло породице његове нека засени лишће обилата рода, а сенка његова плода нека покрије царско горје, јер цареви царују по Теби, славећи Те на веке векова.

Поглавље I

О Печенезима и колико су корисни ако живе у миру са ромејским царем

Слушај, сине, шта чини ми се, треба да знаш и разумеваш, да завладаш управом. Тврдим наине, да је и другима свима добро знање, како. ваља са поданицима поступати, понајпре теби, који имаш да бдиш над спасом свих и управљаш и кормилариш лађом света. И ако се за објашњење намисли моје служим јасним и говорним језиком који тече прозном стазом и једноставно, немој се ништа чудити сине; јер не марим да прикажем пример лепих речи, атичкога говора, говора заноснога и високога полета, већ радије смислити, да те обичним и општим језиком подучим о оном, што мислим да не ваља, ако не знаш, и што ти лако може прибавити схватање и мудрост дугогодишњег искуства.

Држим дакле, да увек много користи ромејском цару, ако хоће мир да одржава са народом Печенега, склапа с њиме пријатељске везе и уговоре, и пошаље сваке године Апокрисиариоса (поклисара, гласника) са присталим и за народ згодним даровима а примати од њих као јемство таоце и изасланика, који ће у тај Богом штићени град доћи са пратиоцем (помоћником), и уживати од цара добротинства и свако примерено поштовање. Тај је народ Печенега суседан једном делу Херсона, и ако нису с нама у пријатељству могу да навале на Херсон и плене град и околину такозвану Климата¹⁷².

Поглавље II

О Печенезима и Росима

Печенези су с Росима¹⁷³ суседи, једни станују уз друге, и често, кад не живе међусобно у миру, пљачкају Росију, изазивају знатна оштећења и робе. Зато и Роси настоје да живе у миру са Печенезима, а утржују од њих волове, коње и ситну стоку, ради чега

---

¹⁷² околно поднебље око Херсона

¹⁷³ Порфиригенит Русе пише Ρῶς

згодније и удобније живе, јер у Росији нема ништа од пре реченога блага. Али Роси не могу нити са суседима заратити, ако нису у миру са Печенезима, јер ови могу, док су они од куће отсутни, да навале на њих, униште их и разоре. Зато веома настоје Роси, да не трпе од њих штете, и да с њима, јер су снажан народ, склопе бојни савез, како би тако били сигурни од њихова непријатељства, а опет уживали њихову помоћ. А не могу Роси, ако нису у миру са Печенезима, нити у царујући град Ромајеца долазити, било војне било посла ради. Јер када Роси са својим чуновима дођу до брзак на реци, не могу даље проћи, ако не извуку чамце из реке и не пренесу их на леђима: тада али знају навалити на њих људи ових Печенега, па их тако у бег натерају и униште, јер они ради двоструког посла не могу одолети.

Поглавље III О Печенезима и Турцима¹⁷⁴

И турски се народ врло плаши и боји речених Печенега, јер беше често од њих разбијен и умало не сасвим уништен, и зато су Печенези увек страшни Турцима и држе се на опрезу.

Поглавље IV О Печенезима, Росима и Турцима

Док цар ромејски живи у миру са Печенезима, не могу ни Роси ни Турци ратом поћи против Ромејаца, али нити мира ради не могу тражити од Ромејаца одвише новца и ствари, бојећи се снаге, коју има цар због свога односа са овим (печенешким) народом. Кад би то они на Ромејце завојштили, могу ласно Печенези, и пријатељством уз цара везани, и писмима и поклонима принуђени, навалити на земљу Роса и Турака, те њихове жене и децу заробити, а земљу њихову опленити.

---

¹⁷⁴ Мађарима

Поглавље V

О Печенезима и Булгарима

И Булгарима чиниће се цар Ромејаца страшнијим, и може их на мир принудити, ако живе у миру са Печенезима, јер су речени Печенези и Булгарима ближи, па могу ласно завојштити на Булгарску, кад то само хоће, било своје користи ради, било да угоде цару Ромејаца, па ће их због свога већег мноштва и снаге победити и надјачати. Зато се Булгари свагда труде и настоје, да буду с Печенезима у миру и споразуму. Та они су их често с бојем савладавали и уништавали, па их искуство учи, да је за њих увек добро и корисно бити с њима у миру.

Поглавље VI

О Печенезима и Херсонцима

И друго племе Печенега суседно је делу Херсона; они и тргују са Херсонцима и обављају послове њихове и цара у Росији, Хазарији и Зихији, и свим тамошњим крајевима. Дакако да примају од Херсонаца уговорену наплату за те услуге, примерену послу и труду. Промећују тако љубичасту свиљу, појасеве, мараме, цимет, лако ткано платно, златотканице, бибер, праве парћанске коже и другу робу што се тражи, већ како се Херсонци и Печенези погоде. Печенези то, будући слободни и самостални, неће никакву услугу без надокнаде учинити.

Поглавље VII

О царевим изасланицима одасланим из Херсона у Печенеску

Кад се у каквом службеном послу превезе царев изасланик у Херсон, одмах ваља слати у Печенеску и тражити таоце и спроводнике. Кад ови стигну, ваља таоце оставити, а царски ће изасланик поћи с спроводницима у Печенеску и онде обавити, што му је наложено. Печенези, међутим, како су незасити и страствени

похлепници свега, чега у њих мало има, бесрамно ће тражити много дарова; тако исто ишту таоци ово за се, а оно за жене своје, а тако и спроводници ово за муку своју, а оно опет за исцрпљивање њихових коња. Кад затим уђе царев изасланик у земљу њихову, прво ће Печенези питати за царске поклоне, а када их приме људи њихови, просиће за жене и децу. А колико их год буде с њиме, кад га спроводе при његовом проласку у Херсон, искат ће од њега, да их наплати за муку њихову и живине њихове.

Поглавље VIII

О царевим заступницима, који путују од Богом стеченога града на ратним лађама Дунавом, Дњепром и Дњестром у Печенеску

И у делу Булгарске настањује се народ Печенега у крајевима Дњепра и Дњестра и другим онде рекама. Кад се пошаље царев изасланик, може тамо ратном лађом доћи, не дирајући Херсон, те скраћено и брзо Печенеге наћи. И нашавши их, шаље им царев изасланик по свом гласнику поруку остајући у ратној лађи заједно са царским стварима што их собом носи и чувајући у бродовима државне списе. И они дођу к њему, па кад приђу, царев изасланик њима даје своје људе за таоце, а опет сам од тих Печенега прима друге и држи их у ратним лађама, па онда преговара с њима. Па кад Печенези пред царевим изаслаником положе заклетву по законима својима, узвраћа им он царским даровима и преузима од њих пријатеља, колико хоће и даде се на повратак. На тај пак начин ваља начинити с њима уговор, да ће бити на служби, где год устреба цару, било против Роса, или Булгара или Турака. Јер они су кадри са свима тима ратовати, а како су на њих често навалили, они су сада пред њима у страху. Види се то и из следећег случаја. Кад је једном свештеник Гаврило био одаслан к Турцима по царској заповести, прозбори им овако: Поручује вам цар, да се дигнете против Печенега, да их отерате са њиховога места, па да се сами тамо настаните, та и пре сте тамо седели да будете близу царству моме, па кад к вама хоћу да пошаљем, да вас одмах нађем. Прваци

Турака (Мађара) викаше тада у један глас: Ми се не дижемо на Печенеге, ми њих савладати не можемо, јер им је и земља велика и народ бројан, а и ђаволско су братство, па у будуће да нам тако и не говориш, јер нам није по вољи. Када пролеће прође, Печенези пређу преко реке Дњепра и увек ту проводе лето.

Поглавље IX

О Росима, који долазе из Росије на дубљеницима у Цариград

Чунови дубљеници¹⁷⁵, који из спољне Росије силазе у Цариград, долазе од Немограда¹⁷⁶, у ком столоваше Свјатослав, син Игора кнеза Росије: а има их и од градова Милинске, Љубче, Чернигова и Вишеграда. Сви ти чунови силазе уз реку Дњепар, и окупљају се око града Кијева називана Самватас. Словени пак, који су им савезници, имена Кривичи, Лучани и остали Словени исеку преко зиме у својим горама стабла, па их издубе; а кад се отвори време и окопни лед, одвуку их у оближње воде. А када их спусте у реку Дњепар, довезу их истом реком у Кијев, па их извуку, да их посве доврше, и продају их Росима. Кад Роси купе ове лађице, разрешују своје старе чунове, ваде кобилице, и весла, и остале справе, па их (нове чунове) опреме. Месеца јуна онда се реком Дњепром спусте до Витечева¹⁷⁷, град који је Росима савезан. Онде остану два до три дана сабрани, док се сви чунови скупе, а онда се отисну и спусте даље низ речену реку Дњепар. И најпре дођу до првога прага, названог Неспиј, што значи руски и словенски: не спавај. Овај (праг) је толико тесан, колико ширина игралишта¹⁷⁸; у средини су пак укорењене стрме стене високих литица, које изгледају као острвље. Кад на тај праг вода дође и преко њега претиче и оданде пада на доњи крај, даје јаки шум и задаје страх. Роси се не усуђују да

---

¹⁷⁵ Чамци издубљени из дебла

¹⁷⁶ Новгорода

¹⁷⁷ Вјатичево

¹⁷⁸ чиканистирија је место где се у царској палати играла нека врста тадашњег пола на коњима и са лоптом

онуда средином прођу, већ се примакну крају и људе ставе на суво, док ствари оставе у чуновима, па онда водичи голи газе ногама пипајући, да се на ком камену не огребу. Док ови пак газе, једни другови одривавају прамац, други ребра лађе, а трећи опет крму. И тако са свом пажњом прелазе преко првога прага завојем и уз обалу реке. Док овако прођу преко тога прага, укрцају опет људе, што су их оставили на копну, па отплове и дођу до другог прага, који се руски зове Улворси, а словенски Островни прагил, што значи острво прага. И овај је сличан првом, мучан и тешко проходан. И опет искрцавши људе, превезу чунове, као и пре. Једнако пролазе и преко трећег прага, званог Јеландри¹⁷⁹, што славенски значи: јака прага. Тако иде и опет преко четвртога, великога прага, који се руски зове Аифар, а словенски Нејасит, зато што пеликани имају своја скровишта у камењу прага. У том прагу иду све лађе равно копну, па излазе они, што су од њих опредељени, да стражу стражаре, и одлазе тамо, и ови будно стражаре ради Печенега. Остали пак узму собом ствари, што их имају на лађама, а робови их у ланцима преносе копном 6000 корака, док не пређу праг. И тако једни вукући, а други на леђима носећи, преносе своје чунове преко прага, и тако спустивши их у реку, натоваре онде ствари, уђу и опет отплове. Дошавши до петог прага руски Варуфор, а словенски Волњиј праг званог, јер надуња велику бару, опет преносе чунове преко завоја реке, како код првога и другог прага. Па долазе до шестог прага, руски Леанти званог, а словенски Врући, то јест врење воде. Једнако пређу и овај, па од њега отплове и дођу до седмога прага, кога зову руски Струвун, а словенски: Напрези¹⁸⁰, што значи мали праг. Тада прелазе преко прелаза Кранија, којим прелазе из Русије Херсонци, а Печенези у Херсон. Овај прелаз има ширину хиподрома, а висину одоздо докле оком сегнеш, и до куд стигне стрелчева стрелица. И тамо дођу Печенези и нападају на Росе.

---

¹⁷⁹ Геландри

¹⁸⁰ „на празе”

Прешавши ово место долазе до острва званог Свети Григориј, на коме обављају своје жртве, јер је на ономе месту врло велики храст. Жртвују пак живе петлове; наоколо међу и стрелице, други опет комадиће хлеба и меса, или ко што има; то је већ тако њихов обичај. А и жреб бацају за петле, које ће заклати и јести, а које живе пустити. Од овога пак острва, док стигну до реке Зелине, Роси се боје Печенега. Кад се одавде отисну, дођу за четири дана пловидбе до језера, где је ушће реке, а у њему је острво Светог Етерија. Стигавши пак до овога острва, одмарају се тамо до два и три дана, и уреде, на колико треба, опрему чунова својих: једра и јарбола, и кормила, шта собом имају. Како је ушће те реке ово језеро, како је речено, које се протеже до мора, а према мору лежи и острво светог Етерија, то полазе к реци Дњестру, те дошавши срећно тамо, опет отпочину. А када је лепо време, извезу се у реку, названу Бела. И једнако отпочинувши се онде, натраг се отисну и дођу у Зелину, у рукавцу реке Дунава. Но све док не прођу реку Зелину, трче уз њих Печенези, па кад по више пута море избаци чунове на земљу, искрцавају их свих, да се тако заједно ставе насупрот Печенезима. Од Зелине пак даље не боје се више никога, већ ушавши у земљу Булгарију долазе у ушће Дунава. А од Дунава долазе у Конопу, а од Конопе у Костанцију уз Реку Варну, а од Варне у Реку Дичину, што све припада земљи Булгарији. Од Дичине пак стижу у крајеве Месимбрије, па се тако код ових свршава њихова мучна, опасна, једва проходна и тешка пловидба.

Зимски пак и тврди живот Роса овај је: када дође месец новембар, одмах њихови кнезови са свим Росима излазе из Кијева и оду у градове, који се зову Гира, то јест у Склавиније Древљана, Дреговића, Кривица, Северана, и осталих Словена, који су савезници Росима. А кад су се онде целу зиму прехранили, опет месеца априла, кад окопни лед на реци Дњепру, силазе у Кијев А затим се опет прихватају својих чунова дубљеника, како је пре речено, опреме их и силазе према Романији.

Узи могу Печенега завојшћивати.

Поглавље X

О Хазарији, како и ко да на њу завојшти

Узи могу завојштити на Хазаре, јер су им суседи, а једнако то може властодржац Аланије, јер девет климата (покрајина) Хазарије леже уз Аланију, па може и Аланин, само ако хоће, ове пљачкати и оданде узрочити Хазарима велику штету и оскудицу, јер из тих девет покрајина потиче цели живот и све благо Хазарије

Поглавље XI

О граду Херсону и о граду Боспору

Властодржац Аланије није у миру с Хазарима, него више цени пријатељство цара ромејскога. Ако Хазари неће да држе пријатељство и мир с царем, може им у велико зла чинити, заседајући путевима и нестражен нападајући Хазаре, кад пролазе у Саркел¹⁸¹ у своје покрајине и Херсон. И ако настоји тај самодржац, да их у том спречи, уживаће велик и дубок мир Херсон и климата. Хазари ће наима, бојећи се аланске навале и не налазећи сигурности, да с војском нападну на Херсон и покрајине, јер немају снаге војевати на обе стране у исти мах, бити принуђени мировати.

Поглавље XII

О Црној Булгарији и Хазарији

И тако звана Црна Булгарија може војевати са Хазарима.

Поглавље XIII

О народима који су на домаку Турака

Турцима још су ови народи суседи: према западу Франгиа, према северу Печенези, а према југу Велика Моравска или држава Светоплукова, која је посвема уништена од тих Турака и од њих заузета. Хровати су пак према горама суседни Турцима. Печенези

---

¹⁸¹ Једина реч преостала из хазарског језика са значењем бела кућа

пак могу навалити на Турке, и врло их опљачкати и оштетити, како је то већ речено у поглављу о Печенезима. Упери, сине, око разума твога на моје речи, и знај, што ти велим, па ћеш имати у прави час, да изнесеш, као из очинске ризнице, благо мудрости, и покажеш излив умности. Знај, дакле, да је природа свим северним народима као усадила пожуду и лакомост за благом и вечну незаситост. Стога ће све тражити и за свачим тежити, и пожуда њихова нема граница, већ вазда више тражи, па за малу услугу хоће да добију велику добит. Зато ваља њихове неумесне тражбине и преслободне молбе одвраћати и одбијати уверљивим и разборитим речима и мудрим одвраћањем. Ови (захтеви), колико могосмо својим искуством разабрати, биће – да то ухватим као у неки образац – некако такви: Ако кад моле и затраже, било Хазари, било Турци, било и Роси, било и који други северни и скитски народи, како се то често збива, да им се поради које њихове службе или радње, пошаље које од царских одела, или круна или мантија, треба да се овако браниш: да такве мантије и круне, које ми Камилавкама зовемо, нису нити по људима основане, нити су плод људскога умећа, а нити су по њима израђене, већ је Бог, како нађосмо у тајанственим књигама из старе повести, када је царем начинио Константина онога Великога, првога хришћанског владара, по анђелу му послао те мантије и круне, које ми зовемо Камилавкама и одредио, да их има метнути у велику цркву божју, која се по имену својствене мудрости божје света Софија зове. И није смео свагда ова (одела) облачити, већ кад је општи и велики свечани дан Господњи. Зато су ова по одредби божјој похрањена и обешена над светом трпезом у жртвенику истога храма и уврштена у црквени накит. А и остала одела и царске мантије висе над истом светом трпезом распростра. Када пак наступи светац Господа нашега Исуса Христа, узме патријарх од тих стола и круна згодне и пристале, па их шаље цару, које овај обуче као слуга божји, и ђакон само за опход¹⁸², и враћа је опет након употребе цркви, па се у њој похрањују. Али и уклетва светога и великога Константина јесте уписана у свету трапезу божје цркве,

---

¹⁸² процесију

како је Бог то њему по анђелу одредио, тако, да се цар сматра непријатељем и противником божјих одредаба, пак да се из цркве изопшти, ако би хтео, којом потребом или приликом или услед неумесне пожуде, узети које од њих (одела), будући да се сам са њима служи, или да их другима даде. Ако би он пак хтео, шта друго слично починити, да се божја црква зато заузме, уз отворено очитовање против тога свих архијереја и сената, да наине нема власти нити цар, нити патријарх, нити други ко узети stole или круне из свете божје цркве. И велико зло стићи ће оне, који би хтели оборити те божанске одредбе. Један био од царева, именом Лав, који је жену довео из Хазарије, у непромишљеној смелости узе једну од оних круна, а није био благодан господњи и мимо савета патријархова стави је себи на главу. И одмах му се избаци чир на челу и смрвљен отуда боловима, јадно и наопако претрже ћивот и привуче пре времена смрт. И откад је тако сместа кажњена смелост, настаде правило, да мора цар, желећи се крунисати, пре заклету и обавезати, да се неће дрзнути ишта учинити или замислити против наређених и од давнине одржаваних уредби, а онда да га патријарх крунише, и да изврши и обави све, што спада на придоставши благодан. Исто тако ваља, да се бринеш и стараш и за влажну ватру, која се избацује сисаљкама¹⁸³, па ако би се када неки осмелили, и ову тражили, како су је много пута од нас тражили, овим их можеш речима одбити и отправити: „И ово је било јављено и објашњено по анђелу великому и првому цару хришћанину светом Константину. И о том је велике налоге добио (цар) од анђела, о чему смо од отаца и дедова потпуно верно обавештени, да се (влажна ватра) сме правити само у хришћана и народу, којим они царствују, и нигде другде, а нити се сме у други који народ послати или га научити.” А да буде велики тај цар о томе сигуран и за своје наследнике, дао је уписати у свету трпезу божје цркве уклетву, да се онај, тко би се дрзнуо од те ватре дати у други народ, нема нити хришћанином звати, нити бити достајан части или власти какве, па ако ко случајно такву (власт) држи, има се из ње избацити, на све векове

---

¹⁸³ сифонима

проклињати и руглу изложити, био он цар или патријарх или који год други човек, било властодржац, било поданик, који би покушао прекорачити ову забрану.

И опоменуо је свакога (цар), који има љубави и страха божјега, да се жури онога, који би такво што предузео да учини, као општега непријатеља и преступника те велике заповеди, уклонити и најтежој смрти предати. Десило се једном — зло свагда нађе прилике — да је један од наших стратега, примивши од неких туђинаца врло много дарова, предао им такву ватру, ал није Бог оставио тај преступ некажњено и кад је овај хтео, да уђе у свети божји храм, дође ватра с неба и прождре га и уништи. И од онда велики је страх и трепет засео у свачију душу, па се после тога више нико, нити цар, нити властодржац, ни приватник, ни стратег, и посве никоји човек не усуди такво шта замислити, а никако делу привести и починити. Али сада пређи на другу сврху неразборитих и недоличних захтева, па тражи и научи прикладне и пристале за то одговоре. Ако би наиме када који од оних неверних и нечасних северних народа тражио, да ступи у тазбину са царем Ромејаца, или да приме за невесту његову кћер, или да даде властиту кћер за жену или цару или цареви сину. Ваља да овакву њихову неразбориту прошњу оваквим речима одбијеш, велећи: И за ову ствар има забрана и страшна и непроменљива одредба великога и светога Константина, уписана у свету трпезу свеопште хришћанске цркве свете Софије, да се цар ромејски никада не сроди народима којих су обичаји различити и туђи од ромејске уредбе, особито, ако је иноверан и некрштен, изузевши једино Франке, јер ове је једине изузео велики онај муж свети Константин, пошто је и он лозу вукао од оних крајева, пошто је између Франака и Ромејаца великогаcroђавања и мешања. И ради тога је једино и с овима дозволио склопити женидбене савезе царевима ромејским, што су одлични и племенити ти горњи крајеви и племена. С никојим пак ма било којим другим народом не могу то учинити, а који би се то дрзнуо учинити, нека се тај као преступник очинских наређења и царских заповеди, сматра као туђ хришћанској општини и нека се преда анатема. А онај пре споменути цар Лав, који је и круну, како је горе

речено, против закона и дрско мимо-воље тада њега патријарха, узео из цркве и ставио је на главу, и зато одмах платио казну, доличну свом тешком преступу — дрзнуо се је и ову забрану онога светога цара занемарати и под ништа узети, која је како је већ објашњено, у светој трпези била уписана, и поставивши се једном изван страха божјега и наредаба склопио женидбени савез са каганом Хазарије, и узео његову кћер за жену. И велика је отуда настала срамота и за ромејску државу и за њега самога, као нарушитеља и презиратеља прадедовских наредаба. Осим тога не бијаше он нити правоверни хришћанин, већ херетик и иконоборац. Ради тих његових закону противних безбоштва, он се трајно изопштава из божје цркве и проклиње као преступник и ништитељ заповеди великога цара Константина. Јер, како да јесте дозвољено, да хришћани склапају бракове или да се срођују са неверницима, када то закон забрањује и означаје као туђе целој цркви и изван уредбе хришћанства? Или је то ко прихватио од расудљивих, племенитих и умних ромејских царева? Ако би пак тко одвратио: „Како то, да се господин Роман¹⁸⁴ цар сродио с Булгарима, те унуку своју дао господину Петру Булгарину?” ваља одвратити, да је господин цар Роман био прост и неук човек, нити је био од оних, који су од краја отхрањени у царским дворевима, и који су од почетка живели по ромејским обичајима, а нити је био од рода царскога и племенитога; и за то је много тога радио самовољно и самовласно, па није у томе слушао нити црквене забране, нити је следио заповеди и одредбе великога Константина, већ се је по свом самољубивом и самовољном мишљењу, невешт честитоме, и не хтевши следити пристојно и лепо, нити живети по очинским одредбама, осмелио то учинити. Јасно је, да би могао имати једино тај разборит изговор, да се таквим делом ослобађа толико мноштво хришћанских сужњева, па да су и Булгари хришћани и наши једноверци. Иначе пак, да невеста нити није кћи аутократора и законита цара него трећег и последњег, и к том још таквога, који је поданик и нема никакве власти у владавинским пословима.

---

¹⁸⁴ Роман Лакапен, савладар и таст Константина VII Порфирогенита

Но то ништа не чини, да ли је она даљња царска родбина, или близу царске племенштине, и да се ради о опште корисној услузи и да је он (отац невестин) последњи и да нема никакве власти. Пошто је преречени господин Роман то учинио против закона и црквеног предања, па наредбе и заповеди великога светога цара Константина, много је још за живота прекора имао, и био нападан и мржен од сената и целога народа; тако да је коначно мржња и јавно избила, а једнако су га и после смрти мало ценили, нападали и осуђивали, што је недостојно и недолично дело увео као новосту у племениту земаљску државу. Како сваки народ има различите обичаје, и друге законе и уредбе, треба да су ти домаћи (закони) на снази, па да се из истога народа према приликама живота бракови склапају и удешавају. Како се животиње само у свом роду паре, тако се узима за праведно, да и сваки народ ствара брачна кућанства не са инороднима и инојезичнима, већ са онима, који су од истога рода и истога језика. Јер одатле бива да настаје заменито једнако мишљење, заједничко општење, љубезно дружење и заједница живота. Различити пак обичаји и другачији закони радије обећавају непријатељства рађати и размирице и мржње и неслоге; они не воле пријатељства и заједнице стварати, већ непријатељства и разлазе. Не ваља дакле онима, који желе законито владати, да опонашају и да се поводе за оним, што су неки, било из незнања, било из самољубља зло урадили, већ (треба) да имају као добре слике за пример за наслеђивање пред собом славна дела оних, који су законито и праведно царевали, па да покушају према овима све своје чине удесити, јер да је баш кроз такав самовољан рад дошао крај њему, мислим господину Роману, довољно је за разуман пример за онога, који би хтео наследити по њему почињена зла дела. Треба пак прељубљени сине, да међу осталим и то знаш, јер знање тога може ти увелико користити, и показати те дивљења вреднијим.

Следеће пак јесте (говори) опет о разлици осталих народа, њиховој генеалогiji, њиховим обичајима и начину живота, о положају и клими земље, коју настањују, њезином опису (границама) и димензијама, како ће се у следећем на шире тумачити.

Поглавље XIV О родослову Мухумета

Мухумет, безбожни и нечисти, за кога веле Сарацени, да је њихов пророк, потиче од бројнога рода Исмаилова, сина Аврамова. Вели се тако да је Зенар, потомак Исмаилов, прозван оцем свих њих. Овај је пак родио два сина, Мундара и Рабију. Мундар роди Кусара, Каиса, Тхимима, Асанда, и неколико других таквих имена. Ови су по занимању били пастири у мадианитској пустињи, настањени у шаторима. Има их и дубље унутра (у пустињи), али не из њиховога рода, већ од (рода) Јектанова, тако звани Омерити, то јест Аманисти. Приповеда се пак овако: Како је Мухумет био сиромашно сироче, смисли да се унајми код неке богате жене, а његове рођакиње Хадиге зване, да иде са девама и тргује у Египту код разнородника и у Палестини. Поставши затим за кратко време слободнијим, подиђе жени, будући удовица, и ожени је. А путујући у Палестину и дружећи се са Јудејцима и Хришћанима улови неке речи о тумачењу (светог) Писма. Пошто је пак имао епилептичку болест, његова се жена врло ражали, да се је премда одлична и богата, здружила с таквим мужем, који није само сиромах, већ и епилептичан. Он да ју умири, рече: Ја гледам страшну визију анђела званог Гаврило, и не могу да подносим поглед његов замагли ми се пред очима и паднем. Како је то, срамотне користи ради, лажно поверова. И тако буде жена преварена, па јави и другим женама истога племена, шта јој је муж пророк. Та преварна лаж дође и до прочелника племена, именом Бубахар¹⁸⁵. А кад је жена умрла, оставивши га као свога наследника и баштиника, постаде одличан и врло богат, па његова зла наука захвати крајеве Аилхриба. А учио је овај луди варалица своје вернике, да онај у рај дође, ко убије непријатеља, или буде од њега убијен, и друга таква наклапања. Они се моле и звезди Афродите, коју називају Кубар те кличу у својој молитви овако: „Алла на кубар” што значи: Бог и Афродита.

---

¹⁸⁵ Абубекер

Јер они Бога Алла зову, а место везника „и” међу „на”; звезду пак зову: „кубар”, па веле овако: Алла на кубар.

Поглавље XV

О племену Фатемита.

Ваља знати, да је Фатем била кћер Мухуметова, и Фатемити од ње потичу. Но ови нису из Фатеме, земље либијске, већ настањују северније крајеве Меке, дубље (тамо од) Мухуметова гроба. А јесу они народ арапски, за ратове и војне врло извежбани. С овим је народом ишао Мухумет у ратове, па је многе земље и градове опустошио и освојио. Јер они су мужевни и ратоборни, па ако се нађе њих до хиљаду у војсци, таква је онда војска неодржива и непобедива. Они не јашу на коњима, већ на девама, а у време рата не облаче оклопе и кливанија, већ набране (са наборима) превесе и имају дуга копља, па штитове у висини човека, и врло велике дрвене лукове, што их мањи људи једва могу напети.

Поглавље XVI

Из канона, што га је саставио Стефан Математичар о изласку Сарацена, у којој је години од постанка света био, и ко је онда био царем ромејским.

Сарацени начинише излазак (свој) на трећи дан месеца септембра, десете индикције, дванаесте године Ираклијеве, године 6130. од постанка света. Хороскоп пак Сарацена стављен је трећега септембра пете (ферије). У то време беше првим вођом Арапа Муаметх, кога Арапи зову Мухумет, а који је био и њиховим пророком; држао је владу над Арапима девет година.

Поглавље XVII

Из хронике Блаженога Теофана

Исте те године, то јест 6139. умре Муаметх, вођа и лажни пророк

Сарацена, поставивши место себе Абубакара¹⁸⁶ свога рођака, кога и Бутактором зову. Заведени пак Хебрејци у почетку, кад се је (Мухамед) појавио, држали су га за Христа, кога они очекују, тако да је неколико њихових првака к њему пошло, и примили његову веру, оставивши ону боговидца Мојсија. Кад су га пак видели, да - једе од деве, спознаше, да није онај, за кога га држаху. Разабравши пак, да је он противник хришћана, расправљаху с њиме. Ови јесу, који су га подучили, да приме неке делове (њиховога) закона и обрезивање, и друго којешта, што одржавају Сарацени. Први га је дакле Абубакар следио и прогласио пророком, пошто је њега оставио као свога наследника. Завладала је пак његова јерес деловима Аитхриба, из почетка у потаји 10 година, коначно ратом исто тако 10 година, а јавно година девет. Он је учио своје вернике, да ће онај, који убије непријатеља или онај, који буде од непријатеља убијен без запреке ући у рај. Рај је пак остао (местом), где се месо једе и пије и женама општи, где тече река вина и меда и млека, и где је несравњиви поглед на жене. не такве, какве су овде, већ различите; и говорио је, да је тамо путено општење дуговремено, и изврсна наслада; и друго којешта, пуно раскалашности и лудости. Али међусобно треба имати сажаљења и помагати онима, којима се неправда чини.

Поглавље XVIII

Други вођа Арапа Абубахр 3 године

Овај Абубахар¹⁸⁷ први је освојио град Газу и цели крај око њега. Умро је пак овај Абубахар, иза како је био 3 године емиром, а владу прими Оумар и влада 12 година.

---

¹⁸⁶ Абубекра

¹⁸⁷ Абубекр

Поглавље XIX

Трећи вођа Арапа Оумар

Сам овај Оумар¹⁸⁸ завојштио је на Палестину, и седнувши тамо поседао је Јерусалим кроз две године и освоји га варком. Јер Софроније, бискуп јерусалимски, потакнут ревношћу божјом и одличан умом, прими од њега (Омара) за цркве целе Палестине чврсту реч да ће цркве остати неразваљене и неопустошене. Овога видећи Софроније рече: У истину то је пророком Данилом проречена ругоба пустошења, настала на светом месту. Овај (Омар) потражио је храм Јудејаца, који је Соломон саградио, да га учини позориштем својим богохуљењем. А постоји још и до данас.

Поглавље XX

Четврти вођа Арапа Отхман

Овај је затим заузео Африку, и врати се уредивши данак за Афре. Његов стратег звао се Мавиас, који сруши колос на Родосу, и опустоши острво Кипар и све његове градове. Он заузео и острво Арад и сруши град његов и учини оток ненастањеним све до данас. Освојивши острво Родос, он је срушио колоса након 1360 година, како је сазидан, који је купио неки Јеврејин, трговац из Едесе, па натоварио од њега бронзу на 900 дева. Тај Мавија заратио је и Цариграду, па опустошио Ефес, Халикарнас, Смирну и друге градове Јоније. И он постане петим вођом Арапа након смрти Оутхмана; (влада) година двадесет и четири.

Поглавље XXI

Из хронике Теофанове, година од постанка света 6171.

Ваља знати, да су пред смрт Мавије, петог арапског вође навалили Мардаити на Либан и заузели (земљу) од Црне горе до светога града и освојили сва изгледна места Либана. И много

---

¹⁸⁸ Омар

робова и урођеника прибеже к њима, тако да их буде за кратко време више хиљада. Сазнавши то пак Мавија и његови саветници, врло се престраше, и он пошаље изасланике к аутократору Константину, молећи за мир, На ту реч пошаље цар Константин Погонат, правоверни син, Јована с надимком Пицикаудес. Кад овај у Сирију дође, прими га Мавија са великом почасту, и обојица се сложе, да се има начинити писмени уговор мира под заклетвом поводом усаглашенога годишњег данка: да ће Агарени подавати цару Ромејаца 3000 фунти злата, 800 сужњева и 50 племенитих коња. Тада беше арапска држава раздељена на два дела: у Аитхрибу држао је владу Али, а у Египту, Палестини и Дамаску владао је Мавија. И они, који настађаваху Аитхрибу, завојштисе са Алијиним синовима на Мавију. Мавија се је опет против њих наоружао и заподене рат на реци Еуфрату и Алијина војска буде свладана, а Мавија заузео Аитхриб и целу земљу Сирију. А род његов владао је 70 година.

И после њега дођоше такозвани Маурофори из Персије, који до данас владају, и заративши са Мавијиним родом уништиштише га. А убише и њихову главу Марвана. Мало их је пак остало од рода Мавијина, а Маурофори их прогонише скупа са јединим унуком Мавијиним све до Африке. А сам унук Мавије са маленом четицом превезе се у Испанију у дане Јустиниана Ринотмета (685.—695.), а не Константина Погоната (668.—685.). Но о томе наши историци не пишу; јер откада је велики Рим по Готима заузет, почела се крњити римска држава, и ниједан историк није споменуо испанске крајеве, нити Мавијев род. А има историја Блаженога Теофана овако: И умре Мавија. Вођа Сарацена, бивши стратегом 26 година, а емиром 24 године. Кад је овај умро, побуне се Арапи Аитхриба, и дигнувши се, поставе за архега Абдела, сина Зубера. Чувши то Арагани, житељи Феникије, Палестине и Дамаска, дођоше Хасану¹⁸⁹, емиру Палестине, и изабери и поставе Маруама¹⁹⁰ за архега, који је владао

---

¹⁸⁹ Порфиригенит га преписујући из Теофана пише грчким алфабетом Оуасан

¹⁹⁰ Марвана

9 месеци. А кад је овај умро, приме власт његов син Абимелех¹⁹¹, и влада 22 године и 6 месеци. Овај свлада тиране и уби Абделу¹⁹² сина Зуберова¹⁹³. У то умре Константин цар, син Погоната, који је владао државом Ромејаца година 17, па се зацари место њега Јустинијан, син његов.

Ваља знати, да је архег Арапа Мавија, пети од Мухамеда владао арапском државом; он не беше од племена Мухамедовога, већ од другога рода. И најпре беше постављен стратегом и науархом од Отхмана, архега Арапа, и буде послан против државе Ромејаца са јаком војском и 1300 лађа са палубама. И дошавши до Родоса, сруши колос на њему постављен. А беше то бронзани кип Сунца, позлаћен од главе до ногу, висок 80 лаката и висини примерено широк. Тако то сведочи епиграм написан на његовом подножју, гласећи овако: „Кип на Роду висок стопа осамдесетпет је дело Лаха Лиђана.” И узе бронзу од њега, па је превезе у Сирију, и понуди на продају (стави на трг) свакому, ко би хтео. Купи је пак хебрејац Емесенац, који је натовари (да је одвезе) од мора на 980 дева.

После смрти Отхмана прими над Арапима владу Мавија. И завлада светим градом и крајевима Палестине, Дамаском и Антиохијом и градовима целог Египта. Алим¹⁹⁴ пак, који беше зет Муаметха по његовој кћиери званој Фатиме, завлада Аитхрибом и целом кршном Арабијом. У ово дакле време подигоше се међусобно на војну Алим и Мавија, борећи се за владу, ко ће од њих загосподарити целом Сиријом. Сукобе се пак на реци Еуфрату, и захвате се међусобно у жестоком рату. Кад је тако рат потрајао и много их с обе стране пало, завикне множина Агарена са обе стране: „Чега ради убијамо и бивамо убијани, и исчезава род наш из људскога живота? Нека се изаберу две старешине од обе страна, и кога ови одаберу, то нека буде влада.” И Алим и Мавија прихвате реч ту, и скинувши с руку своје прстење, дадоше их двома

---

¹⁹¹ Абдал – малик

¹⁹² Абдалаха

¹⁹³ Зобеирова

¹⁹⁴ Али

старешинама, што служи код Агарена као знак власти; и ставише (тако) власт своју у вољу те двојице старешина, заприсегнувши договорено, и уредише, да ће онај, кога ће старешине одабрати, бити господаром и архегом свих Сарацена. И изађоше обе старешине у средину између војски и поставише се у простор, што беше међу бојним редовима, који насупрот стајаху. Алимов старац беше од сараценскога народа држан за богобојазнога (човека), које они кадијом називљу, то јест верним и светим (људима). Мавијев пак човек беше богобојазан само спољним приказом, а иначе преварљив и самољубан, и злоћом све људе надкриљујући. И рече Мавијев старац старцу Алимову: Ти реци први, шта хоћеш, као (човек) разборит и богобојазан, и који далеко пресижеш моје године. И одговори Алимов старац овако: „Избацих Алима из владе, како скинух његов прстен са његове руке и метнух га на други прст; избацујем и прстен Алимов са мога прста, избацујући подједнако и њега из његове владе.” Мавијев пак старац одговори: „Уведох Мавија у владу, како натакох његов прстен на свој прст, и натичем прстен Мавијев на његов прст.” И тада се оделише један од другога. Мавија пак прими у власт Сирију, пошто се сви Амирајци међусобно заклеше овако: „Што ће рећи старци, нека следимо речи њихове.” Алим пак сада, дигавши народ свој, оде у крајеве Аитхриба са целом породицом својом, и онде сврши живот свој. По смрти пак Алима, дигоше се његови синови, узевши вољу оца свога за трице против Мавије, и ухвате се у жесток рат са Мавијом, али потучени, побегну испред лица његова, а он пошаље за њима и све поубија. И од онда дође сва држава Арапа под Мавију. Ваља знати, да тај Мавија беше унук Софјама, а унук Мавије беше Масалмас¹⁹⁵, који је завојштио на Цариград на чији је захтев саграђен сараценски мечет у царском преторију. Али овај не беше архегом Арапа, већ Сулејман беше сараценски архег, а Масалма служио је у реду стратега. И дође Сулејман са бродовљем против Цариграда, а Масалма по сувом, и превезе се у Лампсаку у крајеве Тракије, водећи са собом 80 000 војника. Но по божјој промисли и

---

¹⁹⁵ Маслама, Мусаилима

флота арапскога архега Сулејмана и копнена војска Масалмина, сви крену у срамотан бег, сузбијени и побеђени од флоте и војника царевих. И држава имала је мир веома дуго време; град тај беше под вођством и заштитом Госпе наше и богородице вечне девице Марије, пред чијим неоскрнављеним и светим ликом и самог Сулејмана обузе страхопоштовање, и он се лецне и паде с коња.

Поглавље XXII

Из летописа Блаженога Теофана о истим стварима; и о Мавији и о лози његовој, како се је превезла у Испанију. Цар Ромеја Јустин Ринотмет

Ово је почетак његове владе, а иза тога би он збачен од Леонтија¹⁹⁶, а онда опет дође, избабивши Леонтија и Апсимара па обојицу одведе тријумфално у хиподром, и смакне их. Те године пошаље Абимелех к Јустиниану (посланство), да утврде мир овако: да цар укине тагмат¹⁹⁷ Мардаита у Либану и да спречи њихове залете, а Абимелех даће Ромејима сваке године хиљаду номисмата, једнога племенитог коња и једнога роба, а порези Кипра, Арменије и Иверије да буду у једнаку меру заједнички. И посла цар Магистријана Павиа к Абимелеху, да утврди углављено и буде начињена тврда исправа са сведоцима. И даровима почашћен, врати се Магистријан. И изашаље цар (своје људе), и пресели 12 000 Мардаита, чиме ослаби ромејску снагу. Јер сви крајеви, које сада насељавају Арапи у тврђавама (акрополама) од Мопсуестије до четврте Јерменије, беху немоћни и пусти ради навале Мардаита. Откада су ови одсељени, трпи Романија врло велико зло од Арапа све до данас. Исте године дође цар у Арменију, прими тамо Мардаите из Либана, разоривши бронзану зидину. А разрешио је и утврђени мир са Булгарима пореметивши по властитом оцу правилно постављене обичаје. Још за владања Абимелехова завојштише Арапи на Африку, и заузеше је, и поставе тамо посаду

---

¹⁹⁶ Владао 695 — 698.

¹⁹⁷ провинцијске војне трупе

из властите војске. А у то време беше (на челу) ромејске државе Лав, који је избацио Јустинијана и изагнавши га у Херсон, завладао царевином. За Апсимара пак Тиберија, који је у царству наследио Леонтија, и држао жезло Ромајаца, умро је Абимелех, архег Арапа, и владао је син његов Валид¹⁹⁸ девет година. Оне исте године опет се врати Јустинијан на царство, и како је овим лакоумно и безбрижно управљао, Агарени посвема завладаше Африком. Тада је унук Мавијин са врло мало народа превезо се у Испанију и купивши све од свога рода, добио у власт Испанију до данас. Одатле се Агарени, који се населише у Испанији, називају Мавиатима. Њихови су потомци Агарени, који настањују Крит. Јер када је Михајло Муцавац¹⁹⁹ завладао ромејском државом, па се породило устанак Томин, који је трајао до 3 године, како је цар био запослен с бившим се приликама, нађоше (тако) Агарени, који настањују Испанију, згону, опремише довољну флоту и опустоше почев од крајева Сицилије, сва цикладска острва; и дошавши на Крит, нађоше га у згодан час без посаде, и заузеше га, пошто се није нико дигао, нити војевао; и држе га до данас. Валида II наследи Сулејман и влада година три. За њега диже се на рат војском Масалма²⁰⁰, стратег Сулејманов, копненим путем, а Омар морем, али се срамно врате уз помоћ божју необављена посла. Сулејмана је наследио Умар, и влада арапском државом године две. Умара наследи Азид и држи владу године четири. Њега наследи Исам, и држи владу година деветнаест. Када је овај умро, држи владу Марван година шест. Када је Марван умро, постаде господаром државе Арапа неки Абдела и влада година 21. Када је овај умро, постаде Мадис²⁰¹ архегом Арапа и држи владу година девет. По смрти његовој постаде господаром арапске државе неки Аарон, и држи владу година 23. У тој години за ромејске владавине Ирене и Константина, године 6288. од постанка света, те исте дакле године,

---

¹⁹⁸ Ал Валид I, владао 705 — 715.

¹⁹⁹ Византијски цар 820 — 829.

²⁰⁰ Маслама

²⁰¹ Махди

умре архег Арапа Арон у унутрашњој Персији, која се зове Хорасан. И наследи владу његов син Моаметх²⁰², бивши надасве ненадарен и незграпан. Против њега се дигне његов брат Абдела²⁰³ из исте земље Хорасан скупа са очинском војском, (и) проузрочи грађански рат. И отада житељи Сирије, Египта и Либије распадоше се на различите владе, па се окрену против јавних интереса и међусобно против себе, уништавајући убивством, грабежом и свакаким недаћама и себе саме и подложене им Хришћане. Тада беху и цркве око светога града Христа Бога нашега опустошене, а и манастири двеју великих лаври светог Харитона и светог Кириада, па светог Саве и остала кенобије светог Јевтимија и светог Теодосија. Владала је пак ова анархија убистава против њих самих и нас, година пет. Све довде је Летопис Арапа расправио светац Теофан, који је подигао манастир тзв. Великога Поља, ујак великога, побожнога и најхришћанскијега цара Константина, сина премудрога и доброга цара Лава, а унука Василија из Македоније, који је у блаженој успомени држао жезло ромејскога царства.

Поглавље XXIII О Иберији и Испанији

Иберије (су) две. Она код Хераклових стубова, од реке Ибера²⁰⁴, коју спомиње Аполодор у 2. књизи „О земљи”: „овамо од Пирене има велика река Ибер, која води у унутарње стране.” За њу кажу да се дели на многе народе, како је писао Херодор у 10. књизи повести о делима Херакла, овако: Иберски овај народ, који велим, настањује приморје прелаза, мада је један народ, дели се именима на племена. Прво зову се они, који настањују крајње земље према западу Кинети. Идући од њих према северу су Глети, затим Тартесијци, а затим Елбусинијци, а онда Мاستијани, пак Калпијани, а онда је већ Родан. А Артемидор у 5. књизи „Географика”, вели, да се овако

---

²⁰² Ал Маамун

²⁰³ Абдаллах ал Емин

²⁰⁴ Ебро

деле: „Од пиренејских брда све до места код Гадира овамо зову се синонимно Иберија и Спанија. Раздељена је пак од Римљана на 2 епархије. (Прва епархија) протеже се цела од пиренејских гора до новог Кархедона и извора Бетиса; земље друге епархије су до Гадира и Луситаније. А називље се и иберијском (епархијом). Партениас (вели) у *Леукадејама*: „Пловио би жалом иберијским.” — Друга пак Иверија јест код Персијанаца; народ (се зове) Ивери, као и Пиери, Бизери. Дионисије вели: „Близу споменступа поносит народ Ивера.” И Аристофан (вели) у „Трипалету”: „Упознавши Ивере старога Аристарха”. И опет: „Ивери путем ми помогоше, које водиш кором сад.” И Артемидор у 2. књизи „Географика” (вели): „Грамастиком се Италаца служе они Ибери, који станују уз море.” А од генитива Иберос настаје фемининум „иберис”. „Хеленис не Иберис” (вели) Менандер у „Аспису”. Вели се и: „Иберикос”. Дионисије (вели): „Море је прво иберско онима, који ће почети (пловити?).” А Иберија се делила на двоје, а сада на троје, како вели Маркијан у њезином „периплу”(водич за пловидбу): „Пре се Иберија делила од Римљана надвоје, а сада на троје, на Бетику, Луситанију и Тараконезију. А од генитива „Иберос” (изводи) Аполоније номинатив, као ὁ φύλακος; (од) τῆς φύλακος;. У деноминативима, вели он, изводе се номинативи од генитива. (Реч) Ибер (има) два слога, једнако номинативу, с нагласком на претпоследњем слогу и у простом облику и у вишем (т.ј. језику). Просто је дакле: μάρτυρ), μάρτυρος, ὁ μάρτυς, Χάροψ, Χάροπος, ὁ Χάροπος, ‘Χαρόποιο τ’ ἄνακτος’, као: Τροίζην, Τροίζηνος, ὁ Τροίζηνος, ‘υἶος Τροίζηνοιο’, Троизенос, Троизена, син Троизена; Ибер, Иберос, ὁ Ἴβηρος”, одатле је 3. (падеж) код Квадрата у 5. књизи „Римске Илијаде”: Ибероисин, овако: „Дашто с Лигурима заједно ратујући, а и с Иберима.” Исто вели и Аброн у деноминативима. А у Кратиновим „Малтанои” вели се и „Иберац козобрадац”. Каже се, да Ибери воду пију, како (пише) Атенеј у 2. књизи „Деипнософиста” овако: „Филархо у 7. књизи вели, да и Ибери пију сви воду, премда су најбогатији од свих људи; имају на име премного сребра и злата Каже, да они увек само једанпут на дан једу због шкртости, али да носе пресјајна одела”.

Поглавље XXIV

О Испанији

По чему се зове Испанија? Од тако називаногa гиганта Испана. Испаније су две области²⁰⁵ Италије, велика и мала. Ову помиње Харакс у 10. књизи „Хроника”: „У Испанију малу спољну, кад су се Лузитанци поново одметнули, пошаљу Римљани против њих стратега Квинта”. Он подједнако вели о њима обема: „Квинт римски полемарх у обема Испанијама, потучен од Виријата, учини уговор с њима”. Вели се, да се она прозвала Иберијом у 3. књизи „Историје Хелена”: „Испанију Хелени испрва зваху Иберијом, кад још нису били сазнали за назив целог народа, него од дела те земље, који је код реке Иберије, и по њој називају целу (земљу), тако је прозавши. Касније кажу, да се прозвала Панијом²⁰⁶.

Поглавље XXV

Из историје св. Теофана Сигријанскога

Те године Валентинијан не само, да није био снажан спасити Британију, Галију и Испанију, већ је изгубио и западну Либију, овим начином: Два беху стратега, Етије и Бонифације, које је Теодосије на молбу Валентинијана у Рим послао. Кад је пак Бонифације добио управу над западном Либијом, Етије, завидевши му, пријави га, као да устанак спрема и да тежи Либијом завладати. И овако говораше Плацидији, Валентинијановој мајци. А још је и писао Бонифацију овако: „Ако по Тебе пошаљу, немој доћи. Оговорен си, па цареви хоће да Те варком у руке добију.” Примивши то Бонифације, и поверовавши Етију, као племенитоме пријатељу, не дође, кад беше позван. Цареви тада држаху Етија, као врло оданогa. Тада пак беху у хиперборејским крајевима до Дунава настањени Готи и многа и велика племена. Од ових су спомена

---

²⁰⁵ епархије

²⁰⁶ Треба Испанијом, грешка у преписивању рукописа

вреднији Готи, Гипеди и Вандили²⁰⁷, различни само по имену и ничем другом, служећи се једним наречјем. А сви су следили криву веру Аријеву. Ови прешавши за Аркадија и Хонорија Дунав, сместе се у земљи Ромејаца, Гипеди пак, од којих се касније оделише Лонгибарди и Авари, настанише земљу око Сингидуна и Сермија. А Исиготи²⁰⁸ опустошивши са Аларихом Рим, уђоше у Галију, и завладаше тамошњим крајем. Готи пак имаху најпре Панонију, затим за 19 – те године царства Теодосија млађег, настане његовом дозволом крајеве Тракије. И боравећи 58 година у Тракији, заузме дозволом Зенона под вођством Теодориха, њиховога патриција и хипата²⁰⁹, државу западне Либије. Вандала пак, придруживши себи Алане и Германе, сада називане Франке, пређу реку Рајну, имајући за вођу Гогидискла и настане се у Испанији, која је од западнога океана (рачунајући) прва земља Европе. А Бонифације, бојећи се римских царева, превезавши се из Либије у Испанију, дође к Вандалима. И нашавши, да је Гогидискос већ умро, а његове синове Готхара и Гизериха као наследнике владе, да их придобије, обећа, да ће разделити Либију у 3 дела, тако да ће сваки за себе добити трећи део, а заједно да ће се бранити против свакога, ма било ког непријатеља. На тај договор пређу Вандала морски теснац и настане Либију од океана до Триполиса и Кирене. Визиготи пак, дигоше се из Галије, и освоје Испанију.

Али неки од римских сенатора, пријатељи Бонифација, јавише Платидији Етијеву лажну сплетку, давши на јаву и Етијев лист Бонифацију, који им је Бонифације послао. Платидија пресенећена, не начини ништа Етију, већ пошаље уз клетву осокољујуће писмо Бонифацију. Кад је пак умро Готхар, постаде Гизерих аутократором Вандала. А Бонифације, примивши писмо, зарати Вандалом, пошто је к њему дошла велика војска из Рима и Византа под вођством Аспаровим. У ратном сукобу против Гизериха, подлегне римска војска. И тако дође Бонифације са Аспаром у Рим, доказавши

---

²⁰⁷ Вандала

²⁰⁸ Визиготи

²⁰⁹ Конзула

истину, разреши сумњу (против себе). А Африка дође под Вандале. Тада је Маркијан, који је постао иза тога царем, будући ратником и служећи под Аспаром, жив уловљен од Гизериха.

Ваља знати, да су три амерумна у целој Сирији, то јест у држави Арапа, од којих први седи у Багдаду, а јест од рода Муаметха или Мухумета; а други седи у Африци, и јест од рода Алирма и Фатиме, кћери Муаметха или Мухумета, по чему се и зову Фатимити; а трећи седи у Испанији, па јест од рода Мавије.

Ваља знати, да је у почетку, онда, када су Сарацени били господари целој Сирији, амеруман седео у Багдаду, а господовао је целом Персијом, Африком, Египтом и Сретном Арабијом, и имао је ове велике амирадије или стратегије: прву амирадију Персију, или Хоросан, другу амирадију Африку, трећу амирадију Египат, четврту амирадију Филистиим или Рамбле, пету амирадију Дамаск, Шесту амирадију Хемпс или Емеса, седму амирадију Халец, осму амирадију Антиохију. Девету амирадију Харан, десету амирадију Емет, једанаесту амирадију Есибе, дванаесту амирадију Мусел, тринаесту амирадију Тикрит. А кад се Африка отргла од власти амирумна у Багдаду, постала самовласном, и прогласила властитога амира²¹⁰, буде, како је и пре било, првом амирадијом Персија, другом Египат, и по реду остале, како је пре речено. А сада опет, кад је Амирумн у Багдаду онемоћао, постаде самосталан амир Персије, то јест Хорасана, и прозва себе амирумном, носећи куран на плочицама око врата попут ланца. Па каже за себе, да је од рода Алимова. А амир Сретне Арабије био је увек и вазда под влашћу амира египатскога, па и он постаде самосталан, те и он себе прозва амирумном. Каже и он, да је од Алимове лозе.

Поглавље XXVI

Родословље одличнога краља Хугона

Ваља знати, да краљ Италије, велики Лотар, отац угледнога краља Хугона, потиче од рода Карла Великог, о коме има многе хвале.

---

²¹⁰ Емира

славоспева и причања, и величања његових ратова. Овај Карло беше самодршцем²¹¹ свих (својих) краљевства. А владао је у великој Франгији. За његово доба нико се од осталих краљева није усудио краљем се називати, већ сви беху њему подложни. Он пошаље у Палестину силу новаца и обилата блага, и сагради многе манастире. – Овај пак Лотар сабравши војске своје, дигне се на Рим и ратом га свлада, па буде тамо од папе крунисан. А кад се је враћао у своју власт, наиме у Папију, дође у град Плаценцију, који је 300 миља од Папије далеко. И тамо умре. Родио је пак сина, именом Адалберта, који узе за жену велику БERTУ, и с њоме роди поменутога краља Угона. Но после смрти великога Лотара дође Лодовик, рођак Лодовика из велике Франгије, и заузео Папију. И беше некрунисан. – Касније дође у Верону, град од Папије удаљен 120 миља. И кад је тамо дошо, дигне се против њега грађанство, свлада га и ослепи. А тада завлада Беренгар, отац садашњег Беренгара, који дошавши у Рим, буде крунисан. Но тада се обрати много народа на Рудолфа, који беше у Бургундији, говорећи: Дођи `амо и даћемо ти краљевство и убићемо Беренгара. Овај пак дође из Бургундије у крај Папије и пола народа беше уз Беренгара остатак пак уз Рудолфа. И зарате се, а победи у првом рату Беренгар, али кад се опет зарате, победи Рудолф. И побеже Беренгарова војска, а овај сам остављен, причини се мртвим и падне по сред мртвих, прикривен својом јеленском кожом, а нога је остала споља. И дође један од Рудолфових војника и удари га копљем, а овај ни најмање не трену, и кад се не помери, пусти га као већ мртва. Војска Рудолфова није знала, да је то Беренгар. А кад је битка престала, дигне се Беренгар и дође сам у своју палату. И опет се домогне власти, зарати Рудолфу и победи га. А иза тога се сложе и разделе земљу на двоје, и један прими један део, а други опет други део земље. Рудолф пак беше под вољом и влашћу Беренгара. Но међутим дођу из Бургундије у Папију три маркиза, да владаре отерају, и сами да се власти домогну. А ти беху: Хуго, син Талиаферна, Бозо и Хуго брат Бозин, поменути најплеменитији

---

²¹¹ монократором

краљ. А дошао је довољном војском. Кад то дочу Беренгар, спреми се и дође му у сусрет на војну, и опседнувши их наоколо, почне их морити глађу, и забрани својим војницима, да не би кога убили, већ кад кога ухвате, да му одсеку нос и оба ува и тако га пусте. Тако су ови и чинили. Кад то виде поменуте три поглавице, дигнуше божја јеванђеља на руке и необувени дођу пред Беренгара, молећи, да их поштеди и закеше се, да до краја његова живота никада овамо неће доћи. И он их тада пусти, да оду у своју земљу. Кад је пак касније Беренгар дош'о у Верону уби га његов кум Фаламберт и тада завлада Рудолф целим краљевством. И тада народ читаве земље поручи у Бургундију поменутом краљу Хугону овако говорећи: „дођи и даћемо ти земље.” А кад он дође, дигне га народ, одведе у палату и створи га краљем. Рудолфу пак рекоше: путуј с имањем својим, воља ти кући, воља другде. И он оде у своју земљу, а Бургундију и владаше тамо народом знатним. А кад он умре, оде речени краљ Хуго у Бургундију и узе за жену удову Рудолфа, која се Бертом зваше. Кћер пак њену, именовану Аделесу, уда за свога сина Лотара, садашњег краља Италије. Кћер пак самога угледнога краља Хугона, дошавши у Цариград буде заручена за Романа, у порфири рођенога сина христољубивог господара Константина: звала се је Бертом, по имену баке своје Велике Берте, која је после смрти свога мужа Адалберта владала година *****. Промени име на Евдокију, по имену бабе и сестре христољубивог господара Константина.

Поглавље XXVII

О темату Лангобардије и његовим принкипатима и архонтијама

Ваља знати, да су Ромеји у старим временима, кад су наине царевали Римом, господарили целом Италијом, као Напуљем, Капуом, Беневентом, Салерном, Амалфијем, Гаетом и целом Лангобардијом. Кад је царски престо у Цариград преселило, све је то подељено у две владавине. Од онога такође времена цар у Цариграду изашиљаше 2 патриција: од ових владаше један Сицилијом, Калабријом, Напуљем и Амалфијем, доклем је други

седео у Беневенту и владао Папијом, Капуом и свим осталим крајевима. Плаћаху пак цару сваке године одређени државни данак. А све те споменуће земље настањивали су Римљани. У време пак царице Ирене владаше изаслани патрикиј Нарзес Беневентом и Папијом, а Римом владаше папа Захарије Атињанин. Догоди се пак, да настадоше ратови у крајевима Папије, а патрициј Нарзес потрошио је на војску за државну благајну опредељени порез и није одаслао уобичајну своту, већ је насупрот јавио, да очекује, да ће му још одавде послати новаца, пошто је сав тамо унешен приход потрошио на настале ратове, а не да се још одатле тражи прихода. Чувши то царица Ирина, разљути се, пошаље му вретено и преслицу, и писа му овако: Прими то, што ти и доликује; судисмо пак, да ти боље пристаје прести, него ли на начин мушки, управљати, бранити и борити се за Римљане. Патрициј Нарзес, разумевши те речи, одврати царици овако: Пошто тако држите, да ми ваља као жени сукати и прести, запрешћу ја преслицом и вретеном, тако да тога Ромеји, док их буде неће исткати. У тадашње пак време настањиваху Лангобарди Панонију, где се сада налазе Турци (Мађари). И посла њима патрициј Нарзес свакојаке плодине и објави им овако: Дођите овамо и погледајте земљу, којом тече, како оно се вели, мед и млеко, од које, мислим, боље нема под Богом, па ако вам је угодно, настаните је, па ћете ме на век векова благосиљати. Чувши то Лангобарди, послушају и скупа са родом својим дођу у Беневент. Но грађани беневенетски не пустише их у град, и они се сместе ван града, близу зидина уз реку, саградивши тамо малени град, који се онда и прозва Цивита нова, то јест Нови град, који још и данас постоји. Но они дођоше и у град сам и у цркву и варком надјачаше становнике града Беневента, погубе их све и заузму град. Мачеве имадаху под батинама, што у цркви окренуше и заметнувши борбу, поубијају све, како је речено. А онда завојштише целу земљу темата Лангобардије и Калабрије до Папије и подвргну ју, изузев Хидрунта, Калиполиса, Русијана, Напуља, Гаете, Сорента и Амалфија. Први пак град беше стара и велика Капуа, други Напуљ, трећи Беневент, четврти Гаета, пети Амалфи. Салернум пак држао је Сикардо, када поделише Лангобарди

принкипат. Откако је пак подељена Лангобардија, има 200 година до данас, то јест 7. индикција, од настанка света год. 6457. Беху пак 2 брата Сикон и Сикардо. Сикон је владао Беневентом и покрајином Барија и Сипенда, Сикардо Салерном и Капуом и покрајином Калабрије. Напуљ пак беше стари преториј изасланих патриција, а управитељ Напуља, држао је и Сицилију, и кад је патрициј дошао у Напуљ, отишао је напуљски војвода на Сицилију. Капуа пак беше огроман град, а заузеше га Вандали, то јест Афричани, и уништише га, а Лангобарди га узму већ као пусти град. Када су пак Афричани опет навалили, сагради епископ Ландолфо уз мост преко реке град Капантом прозвани, који и данас стоји. Има пак томе 73 године, што је Капуа саграђена. Напуљ, Амалфи и Сорент одувек су потпадали под цара ромејског. Ваља знати, да мастро милес²¹² у ромејском језику значи катепана војске.

Ваља знати, да су се Венечани пре него ли су се превезли и настанили на острвљу, на коме су и сада, звали Хенетици, а настањивали су на копну ове градове: Цонцорда, Јустиниана²¹³, Нуна и многе друге.

Ваља знати, да су речени Венечани, прво Хенетици, кад су се превезли, најпре саградили тврди град, у коме и данас седи млетачки дужд, окружен морем до 6 миља, у које се излива 27 река. А има и острва источно од њега (града), па и на овим острвима саградише сада називани Венечани градове: град Градо, у ком има и велика метропола, где се чува много реликвија светаца, град Рибаленсес, Јулиана, Апсанон, Роматина, Лицентиа, и Пинете, који се зове Стробило. Виниола, Боес, у коме је храм св. апостола Петра, Илитуалба, Бронион, Мадаукон, Ивола, Пристина, Цлугиа, Брундум, Фосаон, Лауритум.

Ваља знати, да има и других острва у тој истој земљи Венецији.

Ваља знати, да и на копненом крају Италије има млетачких градова, а ови јесу: Капре, Неокастрон, Финес, Ајкилум, Аиманас, велико

---

²¹² Магистер милитум

²¹³ Данашњи Копар

стовариште Торцелон, град Мурано, град Рибантум, што значи највише место, у коме седи дужд млетачки, град Каверценцес. Ваља знати, да има стоваришта и градића.

Поглавље XXVIII

Приповедање о постанку данас назване Венеције

Ваља знати, да је Венеција некада била место пусто, ненастањено и мочварно. А данас звани Венечани беху Франци из Аквилеје и других места Франгије. Када је пак дошао аварски владар Атила и целу Франгију опустошио и уништио, почеше сви Франци из страха пред Атилом из Аквилеје бежати, и селити се на ненастањена острва Венеције и правити онде колибе. Кад је на то Атила опустошио целу суву земљу и дошао до Рима и Калабрије, далеко оставивши Венецију, бегунци, нашавши на острвима Венеције сигурност и као отресавши са себе страх, закључе већем сви, да ће се онде настанити, како и учинише, па станују тамо до данас. Након што је отишо Атила после много година дође краљ Пипин, који тада владаше Папијом и другим краљевствима. Пипин пак тај имаше 3 брата, који владаху над свим Францима и над Словенима. Када је пак Краљ Пипин великом силом и бројном војском дошао против Венечана, утабори се на копну преко прелаза на венецијанска острва, у месту званом Аибола. Видећи сада Венечани, како се Пипин на њих војском спрема, па да ће на коњима прећи на острво Метаманцо (јер је то острво близу копна), забише коље (ступове) и цели прелаз заградише. Тако дође војска краља Пипина у неприлику (јер нигде другде није био прелаз могућ), па су их опседали преко копна кроз 6 месеци, сваки дан се с њима борећи. А Венечани пођоше на своје лађе, и стадоше иза ограда, које су начинили. Краљ пак Пипин стајаше са свом војском на морском жалу. А Венечани се бораху са стрелицама и праћкама, да не пусте оне пред на острво. Нашавши се тако у немоћи рече краљ Пипин Венечанима: Та под мојом сте руком и бригом, кад сте

из моје земље и моје својине дошли. Али му Венечани натраг одврате: Ми хоћемо, да будемо поданици цару ромејском, а не теби. Венечани коначно измучени многим њиховим нападима склопише с краљем Пипином уговор мира, по коме ће му дати много данка. Од онда се пак сваке године умањује данак, који је још и данас на снази. А плаћају Венечани ономе, који држи краљевство Италије или Папије, 36 либра накованог сребра сваке године. И на тај начин престаде између Франака и Венечана рат. Кад је пак почео народ пребегавати у Венецију и сакупљати се тако, да их је већ мноштво било, изабраше дужда, који над свима другима беше одличан племством. Први пак њихов дужд постављен је пре него ли се против њих подиже краљ Пипин. А у оно време беше дужд у месту званом Цивита нова, што значи Новиград. Но пошто беше пре острво близу копна, скупним већем премештише дужда на друго острво, на коме је и данас зато, јер је далеко од мора, и то толико, колико је видети човека на коњу.

Поглавље XXIX

О Далмацији и народима, који је настањују

Цар Диоклецијан врло обљуби Далмацију, зато и доведе народ из Рима и насели га скупа са породицама у тој истој Далмацији Њих називају и Романима, јер су из Рима пресељени, а носе то име све до дана данашњег. Цар тај Диоклецијан сагради и град Аспалатон, а подигне у њему палату преко сваке хвале и описа лепу, чију негдашњу величанственост још и данас показују остаци, мада ју је дуго време истрошило. Но и град Дукљу, који сада држе Дукљани, сагради исти цар Диоклецијан, одакле и становници оне земље добише име Дукљани. Држава пак ових Романа сеже до реке Дунава. Кад ови једном хтедоше прећи реку и извидети, ко су они што онкрај реке станују, превезавши се нађу словенски народ, који и Аварима називају, ненаоружан. Нити ови мишљаху, да има ко онкрај реке, а нити они, да има тко овкрај реке. Ради тога и нађоше Романи Аваре ненаоружане и неспремне за бој, те наваливши на њих, уберу плен и робље, па се врате. Од онога времена одредише

Романи две смене: од васкрса до васкрса смењиваше војску, тако да се на велику и свету суботу срећу, једни што се враћају са страже, а други што полазе на ту работу.

Близу мора, иза реченога града, има град Салона²¹⁴ зван, велики ко пола Цариграда. Овде се сабраше и наоружаше ови Романи, и отишавши одавде, крену према тврђави клисуре која је 4000 корака од истога града далеко, а зове се и данас Клеиса²¹⁵ затвара пут оним, који би онуда пролазили. И пођоше одатле к реци. Пошто је речена смена кроз много година предузимана, мишљаху у себи Словени онкрај реке, које и Аварима зову, овако умујући: та ти Романи, пошто се једном превезоше и нађоше плен, неће од сад више мировати од нас, и зато треба, да нешто против њих предузмемо. Смисливши тако Словени и Авари, кад се оно Романи превезоше, наместе заседе, па наваливши на њих, побеђују их. Речени Словени сад узму њихово оружје и знамења и остале бојне ознаке, превезу се преко реке и дођу у клисуру. Спазивши их Романи, који тамо беху, и видећи знамења и одору својих људи, пусте споменуте Словене, кад дођоше у клисуру, да преко ње прођу. Али ови, чим прођоше, махом отерају Романи и заузму пре речени град Салону. И за кратко време, иза како се тамо настанише, почну ићи за пленом; Романи, који становаше у долинама и вишим местима поубише, а њихове земљишне поседе заузеше. Остали се Романи спасоше побегавши у приморске градове, и поседују их све до сада, наиме, Децатера²¹⁶, Раусин²¹⁷ и Аспалатон²¹⁸, Тетрангурин²¹⁹ и Диадора²²⁰ и Арбе²²¹ и Векла²²² и Опсара²²³, а њихови се становници до данас зову Романи.

---

²¹⁴ Археолошки остаци код данашњег Солина

²¹⁵ Клис

²¹⁶ Котор

²¹⁷ Рагуза, Дубровник

²¹⁸ Сплит

²¹⁹ Трогир

²²⁰ Задар. Константин преузима грчку делту као знак светог тројства за латинско I почетак Исусовог имена.

²²¹ Раб

²²² Крк

²²³ Орос, Црес

На који пак начин буде почев од владавине цара ромејског Ираклија подложена Ромејима цела Далмација и народи око ње, као Хрвали, Србљи, Захумљани, Травуњани, Конављани и Арентанци, које зову и Паганима, говориће се у спису о Хрватима и Србљима. – Кад је римско царство услед тромости и нехаја владалаца, а особито за Михајла Аморијског Муцавца скоро на ништа морало спасти, постадоше становници далматинских градова самовласни, нити цару ромејскоме, нити коме другоме подложни. Али и тамошњи народи, Хрвати, Србљи, Захумљани, Травуњани и Конављани и Дукљани и Пагани постадоше, збацивши узде римскога царства, самосвојни и самовласни, никоме неподложни. Владаре, како веле, народи ти не имадаху, већ како је то правило и код осталих Словена, жупане старешине. Али већина тих Словена не беше крштена, и оста дуго некрштена. За владе пак христољубивога цара Василија, послаше гласнике, тражећи и молећи, да покрсте оне, који су међу њима некрштени, па да буду као и негда подвргнути ромејском царству. Саслушавши их блажени и славни цар, изашаље царскога човека са јерејима и покрсти све оне, који беху међ реченим народима још некрштени. И након што их даде покрстити, постави им за владаре оне, које су сами хтели и изабрали из рода, који су они поштовали и волели. Од онога пак времена па све до данас постају њихови архонти из властитих племена, а не из других. Пагани, који се на ромејском језику такође називају Арентани, осташе у неприступним местима и стрминама, некрштени. „Пагани” значи на језику Словена, некрштени. И ови међутим посланством замолише славнога цара, да буду крштени. Цар своје изашаље, па покрсти и ове.

Услед лењости дакле, како рекосмо, и немара владалаца, назадоваше ствари Ромеја, па становници градова Далмације постадоше самовласни, нити Ромејима, нити коме другом подложни. Иза неког пак времена за царевања славне и вечне спомени цара Василија упадоше Сарацени из Африке под Солданом, Савом и Калфусом са 36 корабља у Далмацију и

похараше градове Бутову²²⁴, Росу²²⁵ и ниже Декатеру²²⁶. И дођоше на град Раусу и опседаше га 15 месеци. Силом тада притиснути Раусани објавише Василију вечито помињаноме цару Римљана овакву беседу: Помилуј нас и не пусти, да изгинемо од оних, који поричу Христа. Цар се смилова и отпосла патриција Никиту, презименом Орифа, друнгара флоте, са стотину бродова. Али кад чуше Сарацени, да долази са бродовљем патрициј друнгар флоте, оставе град Раусу и оду. Препловивши у Лангобардију, обседоше град Бари и разоре га. Солдан тада сагради онде палате и завлада кроз четрдесет година целом Лангобардијом до Рима. Услед тога преко посланства затражи цар у краља Франгије Лодовика и папе римскога, да припомогну војсци, коју цар изасла. Удовољивши и краљ и папа царевом захтеву, оба дођоше великом моћју, па сјединивши се са царевом војском заједно са Хроватом, Србљином и Захумцем па Травуњани, Конављани и Раусани, скупа са свим становницима градова Далмације (ови су сви по царевој заповести били присутни) доплоче у Лангобардију, баце се на град Бари, и похарају га.

Ваља знати да су становници Раусе Хровате и остале архонте Словена на властитим својим корабљама у Лангобардију превезли. И град Бари и сву земљу и сав крвни плен узео цар Римљана; Солдана пак и остале Сарацене узео Лодовик, краљ Франгије и одведе их у град Капуу и град Беневент. И нико га (т. ј. Солдана) није видео, да би се кад смејао. И рече краљ: даћу много блага ономе, ко ми по истини објави или покаже да се је Солдан смејао. Иза тога виде неко Солдана, где се смеје, и објави краљу Лодовику. А овај призвавши Солдана, упита га, зашто се смеје. Овај одврати: Видех кола и точкове, где се врте и зато се насмејох, јер и ја бих некад глава, а ето ме сад ниже свих, па опет ме може Бог узвисити. И од сада позиваше га Лодовик к своме столу и благоваше с њим. Архонти пак Капуе и Беневента долазаху к Солдану, питајући њега,

---

²²⁴ Будва

²²⁵ Росе

²²⁶ Котор

искуснога старца, о начину, како се коњи враче и тимаре. Солдан пак, како је био лукав и превејан, овако им рече: Радо би вам нешто реко, али се бојим, не би ли ко од вас о томе казивао краљу, а ја би изгубио живот свој. Сви му се на то заклетвом обавезаше, а он им рече смело: краљ вас хоће све пренести у велику Франгију, па ако не верујете, причекајте још мало, и ја ћу вас потпуно уверити. И он оде к Лодовику и рече му : архонти, што су овде, јесу зли, и ти нећеш моћи завладати овом земљом, ако не уништиш могућнике, твоје противнике. Већ дедер повези прваке града, пак их отпошљи у своју земљу, а тад ће ти други по вољи бити подложни. Па кад га је наговорио, да његов савет испуни и одреди набавку жељезних ланаца за њихову отпрему, дође Солдан к архонтима и рече: ви још једнако не верујете, да ће вас краљ из земље отпремити, да вас нико више ни помињати неће. Али ако већ хоћете бити посве уверени, хајде па видите, што оно цео дан раде ковачи по краљеву налогу, и ако нећете наићи, да праве ланце и ннегве, а ви рец`те, да сам све, што рекох, слаг`о. Ако пак истину говорих, тад гледајте за ваш спас, а и мени благодарите, који вас саветовах ваљано и корисно. Архонти повероваше Солдановим речима, а поготово беху убеђени, кад видеше ланце и негве и закључе пропаст краљу Лодовику. Краљ пак о свему томе не слутећи ништа, пође лов ловити; а док се поврати, архонти се већ домогоше града, и не пустише га, да уђе. Видећи краљ ту побуну архонта, врати се у своју властиту земљу. Архонти ће пак рећи Солдану: Шта дакле хоћеш од нас за узврат за наш спас. Он затражи, да га пусте у његову земљу, што се и зби, и он оде у Африку, властиту земљу. Солдан пак оставши веран старој злоћи својој, дође бојном силом у Капуу и Беневент, да их опседне и подложи. Грађани сада послаше посланике к краљу Лодовику у Франгију, да им дође на помоћ против Солдана и Афричана. Чувши то Лодовик, као и начин којим је Солдан уверио архонте, да ће их краљ везане у Франгију отпремити, одговори им овако : жао ми је и онога, што сам пре за вас учинио и ослободио вас од непријатеља ваших, а ви ми добро злим наплатисте. И како бејаш од вас одагнан, баш се сад радујем пропасти вашој. У невољи својој тад пошаљу од краља Лодовика посланике к цару ромејском да им помогне и да их

избави од те погибелџи. И цар им обећа помоћ. Међутим домогоше се Солданове страже њиховога посланика пре но се је, вративши се из Цариграда са добрим вестима о царевој помоћи, могао спасити у тврђаву. Знао је Солдан за посланство ромајском цару за помоћ, и упре се, да ухвати посланика, како се и зби. И имајући га у власти сазнаде, како је оправрио свој посао, па да ће за мало дана стићи помоћ од ромејског цара. Солдан на то проговори посланику овако: Уциниш ли, што ти рекнем, биће слободе и највећих дарова, ако ли пак не, злом ћеш смрти изгинути. Кад овај обећа, да ће испунити заповести, рече му Солдан: Заповедам ти, да станеш покрај зидина и позовеш оне, који су те слали, па им тако реци: дошао сам, што сам имао обавити, обавих, и молих за вас ромејског цара. Ипак знајте, да је мој пут био бадава и ваше молбе и прошње примио је цар посве зло, па немојте да се надате помоћи од цара. Кад обећа посланик да ће то радо испунити, одведоше га близу градских зидина. Али овај не марећи за речи Солдана и презревши његове претње и обећања, пак усадивши у срце божји страх, овако стаде мишљат и размишљат: Боље јест, да сам погинем, него ли да толиким душама кривом речи замку метнем и да их смрти издам. А кад је стао покрај зидина и зазвао све архонте, рече господаром града: ја сам, чујте, главари моји, испунио службу своју и ево јављам, шта вам ромејски цар отпоручује. Али међутим вас заклињем сином божјим, и спасом целога града и истим душама вашим, да уместо мене будете у помоћи деци мојој и супрузи ми, што се нада загрлити ме. Како ћете њима учинити, тако ћете добити плату од бога, праведнога плата, који ће судити живим и мртвим. И рекавши то охрабри их говорећи: ја сам од Солдана пропао и у смртну срћем погибелџ. Ви пак будите постојани и немојте се бојати, већ издржите мало, а за неколико дана стићи ће спас, послан вама од ромејског цара. Чувши међутим то Солданови војници, који га водише, што је против очекивања говорио, шкргутнуше зубима на њега и један истрчи пред другога, ко ће га пре смаћи. Ови га тако смакнуше, али Солдан, преплашивши се близе силе царева, врати се у своју земљу. Од онога пак времена, па све до данас Капуанци су и Беневенћани потпуно подвргнути и

подложни власти Ромејаца ради толикога исказаног им добротинства.

Град се Рауса²²⁷ зато зове на ромејском језику Ραοῦσι јер стоји на стрменима, а стрмен се називље на ромејском језику λαῖ (лау). По томе пак назваше становнике Лауши, јер седе на стрминама. У обичном се говору често кваре имена изменом слова, па тако изврнувши име, назваше их Рауси. Сами пак Раусијци владаху некод градом Питаура²²⁸ званим. Кад оно Словени освојише остале градове у тој теми, освоје и тај град. Од становника једне поубише, а друге заробише. Који пак могоше побећи и спасити се, настане се на стрминама. Најпре саградише мали град, тамо где и данас стоји, а касније га повећаше. За кратко опет, како се је по малом размножило и проширило становништво, повећаше зидине града дотле, како их има. Од оних, који се преселише у Раусу, спомињемо: Григорија, Арсафију, Викторина, Виталија, архиђакона Валентина, Ванесетина оца протоспатара Стефана. Од времена пак, откако се преселише житељи Салоне у Раусон, има до данас, то јест седмог индикта године 6457, пет стотина година.

У овоме граду лежи св. Панкрације у цркви св. Стефана, која је у средини града.

Град Аспалатос²²⁹, што се тумачи као мала палата, саградио је цар Диоклецијан. Он му служише приватном кућом, подигнувши у њему двор и палате, које се понајвише развалише. Очувало се до данас мало шта, међу овим градски епископски двор и храм светог Домнуса²³⁰, у коме лежи сам св. Домнус, где беше спаваоница истога цара Диоклецијана. Одоздо су пак пресвођене коморе, које беху тамнице, камо затвораху немило мучене свеце. Овде почива у снази и свети Анастасије.

Бедем тога града-нити је зидан од печене опеке, нити од ондашњег камена, него од камених коцки, дугих до један, али често и до два

---

²²⁷ Рагуза, Дубровник

²²⁸ Епидаурум, данашњи Цавтат

²²⁹ Сплит

²³⁰ Св. Дује

хвата, а широких по један рукохват, и те су међусобом спојене и повезане оловом залитим железом. Има у том граду много стубова са капителима одозго, на којима је хтео цар Диоклецијан подићи коморе на сводове и читав град прекрити, тако да палата и сва градска здања са сводовима одозгоре буду на два и на три спрата и тако прекрије не мали део града. На бедему тога града нема ни ходника, ни браника, већ само високе зидове и светловодне стреличарнице.

Град Тетрангурин²³¹ мало је острвце у мору са до копна пруженим узаним вратом као мост, којим прелазе становници у град. Зову га пак тетраугурин, што је мален као краставац. У том граду лежи и свети мученик Лаврентије архиђакон.

Град Декатера²³² у ромејском језику значи стешњено и сабијено, јер овде улази море стешњено као језик до каквих 15 до 20 хиљада корака, а град је на крају тик до пенења мора. А има тај град око себе горе високе, тако да је само лети видети сунце, јер је на сред неба, а зими никако. Лежи пак у том граду свети Трифун, који посвема исцељује сваку болест, а најпре од нечистих духова мучене. Његова је црква пресвођена.

Град Диадора²³³ зове се у ромејском језику: иам ерат, што значи: тад већ беше, очито хоће рећи, да је тај град већ био саграђен, када је Рим грађен. Град тај је велик, а обичајно га зову Диадора. У том граду лежи тело св. Анастасије девице, рођене кћерке Јевстатија, који у оно доба владаше, и свети Хрисогон монах и мученик и његов свети ланац. Црква је пак свете Анастасије одугачка, налик на цркву Халкопратијску, са стубовима зеленим и белима, са старински исликаним иконама, а патос њен је од дивног мозаика. А има близу ње и друга пресвођена црква свете Тројице, и изнад ове цркве опет друга налик на Катехуменску, у коју се улази завојитим степеништем.

Има под облашћу Далмације до Беневента на густо и врло много

---

²³¹ Трогир

²³² Котор

²³³ Задар

острва, тако да се бродовима није нигда бојати валова. Између тих острва има град Векла²³⁴, затим даље острво Арбе²³⁵, затим острво Опсара²³⁶, затим острво Лумбрикатон²³⁷; ови су све до данас насељени. Остали нису насељени, имају пусте градове, а имена су им: Катавтребено²³⁸, Пизух²³⁹, Селбо²⁴⁰, Скерда²⁴¹, Алоеп²⁴², Скирдакисса²⁴³, Пиротима²⁴⁴, Мелета²⁴⁵, Естиунес²⁴⁶, и други веома многи, којим се имена не разазнају. Остали пак градови, који су на копну темата, а владају њима пре речени Словени, нису насељени и стоје пусти; нико не живи у њима.

Поглавље XXX

Расправа о темату Далмације

Ако је свакоме лепа ствар сазнање, нећемо ни ми, идући за спознајом ствари, бити од тога далеко. Зато ћемо за потомство сад овде објаснити, сада опет онде показати друге вредне ствари, да тако проследи двоструко добро. Онима, који истражују освојење Далмације, овде ваља да науче, како њу задобише словенски народи. Али најпре треба, да прикажемо њен положај. Дакле, од давнина Далмација је започињала од међа Драча²⁴⁷ илити од Антибара²⁴⁸ и сезала је до истарских гора, а ширила се до реке

---

²³⁴ Крк

²³⁵ Раб

²³⁶ Црес

²³⁷ Данашња Вргада

²³⁸ Ткон на Пашману, Корнати обједињен са корнатским острвом Тревено

²³⁹ Иж

²⁴⁰ Жељва или Силба

²⁴¹ Скарда

²⁴² Олиб

²⁴³ Скардица

²⁴⁴ Премуда (Рачки)

²⁴⁵ Мулат

²⁴⁶ Сеструн

²⁴⁷ Δυρραχίου

²⁴⁸ Бар

Дунава. Читав тај крај беше под влашћу римском, и темат тај био је одличнији од осталих западних темата, али га освојише Авари ево овако.

Има град близу Аспалатона²⁴⁹ именов Салона²⁵⁰, дело цара Диоклецијана. Али и сам Сплит сагради Диоклецијан, и у њему беху његови царски двори, док у Солину становаше његови великаши и доста народа. И био је тај град метрополлом (главним градом) читаве Далмације. Сваке би се године из осталих градова далматинских сабрали коњаници, и до хиљаду њих отпраљали из Солина, и чували би стражу од Авара на реци Дунаву. Авари наине борављаху тамо крај Дунава, где су данас Турци²⁵¹, живећи као номади. Долазећи Далматинци годимице, виђаху често онкрај реке благо и људе. Једном смисле, да се превезу и да извиде, ко су они, што тамо живе. Превезавши се нађу жене Авара и децу саме; људи и момци беху на војсци. Наваливши стога изнебуха, заробе их и врате се без муке, повевши тај плен у Солин. Када се на то Авари врате из војске, дознају, шта им се то зла догодило, али не знаху, откуда их тај ударац стиже. Смисле дакле чекати на добар час, како би све дознали. Кад дакле буду по обичају и опет војници отпремљени из Солина, али не они исти него други, свећаше и ови исто као и они. Превезоше се дакле против Авара, али нашавши их случајно на окупу сабрале, а не као пре расуте, не само да не оправеше ништа, него најужасније настрадају: неки буду поклани, други живи уловљени, а ниједан жив не измаче рукама. Авари испитавши их, ко су и откуда су, па разабравши, да им они нанесоше поменућу недаћу, истраживши још, какав им је завичај, и канда га од чувења заволише, сапну оковима што их остаде живих, одену се њиховим оделима онако, као и они, узјашу њихове коње са заставицама у рукама и осталим знаковима, што их имаху и сви се дигну као војска и пођу маршем на Солин. Како су питајући дознали и за доба, када се војници са Дунава враћају (било је то у

---

²⁴⁹ Сплит

²⁵⁰ Солин

²⁵¹ Мађари

велику и свету суботу), дођу управо у тај дан. И кад већ беху негде близу, највећи део војске се сакрије, само до хиљаду њих, који себи беху, да заварају непријатеља, узели коње и одело Далматинаца, јурну напред. Препознавши они из града своје бојне знакове и одело, а и дан беше, у који се обичаваху враћати, отворе градска врата и приме их с весељем. Они пак, како уђу, закупе градска врата, и давши знаком на знање војсци шта се догодило, припреме тако, да с њима увале и уђу. Поклаше тада све у граду и од тог доба овладаше читавом земљом Далмацијом, и улогорише се у њој. Само приморски градићи не предадоше им се, него осташе у власти Римљана, јербо имаху изворе живота из мора. Видећи дакле Авари да је та земља прелепа, настанише се у њој.

Хровати²⁵² пак становаху у оно време тамо од Багибареје²⁵³, где су сада Белохровати. Један њихов род, наиме петоро браће Клукас, Ловелос, Косентсес, Мухло и Хробатос, и две сестре Туга и Буга, оделивши се од њих скупа са народом својим, дођоше у Далмацију и нађоше онде Аваре, који држаше ту земљу. И неко време ратујући једни с другима, надјачају Хровати и једне од Авара покољу, а остале присиле, да им се покоре. Од тога доба овладаше том земљом Хровати. А има још једнако у Хроватској потомака Авара и познаје им се, да су Авари.

Остали пак Хровати остадоше, код Франгије, и зову се данас Белохровати, имајући свога властитога архонта, а подложни су Отону Великом, краљу Франгије и Саскиас(ке). Они су некрштени, а улазе са Турцима (Мађарима) у тазбине и пријатељства. Од оних се пак Хровата, који дођоше у Далмацију, одели једна част²⁵⁴ и овладаше Илириком и Панонијом. И ови имају самосвојног архонта, који тек шаље пријатељске дарове архонту Хроватске. Али након становитог времена падну и они Хровати у Далмацији под Франке, камо су и пре, док беху у њиховој земљи, потпадали. А

---

²⁵² Χρωβάτοι

²⁵³ Βαυβареίας

²⁵⁴ Часни род

били су Франци против њих тако окрутни, да и напршчад²⁵⁵ Хрватску убијаху и псима их бацаху. Немогавши Хровати то од Франака подносити, одметну се од њих, и поубијају архонте, које од њих имаху. Због тога ради диже се на њих из Франгије велика војска, и војеваше једни с другима седам година, напoкoн тешко надвладају Хровати, и погубе Франке све и њихова архонта Котсила²⁵⁶. Оставши одoнда самoсвојни и самoвласни, затраже од Рима св. Крст. И послаше им бискупе и покрсте их за владе Порина²⁵⁷, њихoвoгa архoнтa.

Земља је њихова подељена у 11 жупанија : Хлебиана, Тзензена, Емота, Плеба, Песента, Паратхаласиа, Бребере, Нона, Тнена, Сидрага, Нина²⁵⁸, а Бан²⁵⁹, њихов влада Крбавом, Ликом и Гацком²⁶⁰. Речена Хрватска и остали Словени²⁶¹ овако су положени: Диоклиа – примиче се кастелима Драчкима, наиме Љешу²⁶², Улцињу²⁶³ и Бару²⁶⁴ и иде до Котора, а у горама примиче се Серблији. Од града Котора започиње се архонтија Требињска и пружа се до Рагузе, а у горама суседна је Серблији. Од Рагузе започиње се архонтијама Захумљана и пружа се до Неретве реке; на страни морској примиче се Паганом, а према горама на север примиче се Хрватска сучелице пак Серблији. Од реке Неретве²⁶⁵ почиње Паганија, и пружа се до реке Цетине²⁶⁶, а има три жупаније, и то Расточку²⁶⁷,

---

²⁵⁵ Одојчад

²⁵⁶ Коцила

²⁵⁷ Некада у употреби Борна, данас чешће Борина

²⁵⁸ Ливањска (Ливно у Босни), Цетинска, Имотска, Пливањска, Песентска (по Шафарику гора Весентска код Јајца), Приморска, Брибирска, Нонска, Книнска, Сидрашка (Биоград), Нинска

²⁵⁹ Боанос

²⁶⁰ Крибасан, Литзан, Гутзеска

²⁶¹ Σκλαβηνίαι

²⁶² Елису

²⁶³ Елкунион

²⁶⁴ Антибарин

²⁶⁵ Оронтион

²⁶⁶ Зентинас

²⁶⁷ Ράστωτζαυ

Мокро²⁶⁸ и Дален²⁶⁹. Од ове две жупаније, то јест Расток и Мокро леже уз море. Ове имају и сагене²⁷⁰. Дален је пак далеко од мора, а његови становници живе од пољскога господарства. Суседна су Паганима четири острва: Мљет²⁷¹, Корчула²⁷², Брач²⁷³ и Хвар²⁷⁴, врло лепа и плодна, али са пустим градовима и мноштвом мочвара. Житељи њихови држе и блага²⁷⁵ и живе од њега.

Од Цетине пак реке започиње земља Хрватска и протеже се приморјем до међа истарских, то јест до града Лабина²⁷⁶. У горама понешто и пресеже темат истарски; примиче се пак код Цетине и Ливна земљи Српској, јер земља Српска сучелице је са свим осталим земљама, а на северу примиче се Хрватској, на југу пак Бугарској. Откада дођоше речени Словени овладаше целом земљом Далмацијом. Ромејски пак градови обрађиваху острва и живљаху од њих. Али од Пагана свагдан у робље одвођени и убијани, оставише острва, желећи на копну обрађивати земљу. У том их пак спречаваху Хрвати, јер не даваху њима данак, већ све, што данас дају Словенима, то даваху стратегу. Не могавши тако живети, приступише Василију славноме цару и подучише га о свему реченом. Славни овај цар Василије нареди, да све, што се давало стратегу, подају Словенима, да у миру живе с њима; само мало нешто, да дају стратегу, тек да се покаже њихово подаништво и подвржност ромејским царевима и њихову стратегу. И одонда су сви ти градови савезни Словенима и плаћају им данак, и то град Сплит 200 номисмата, град Трогир 100, град Задар 110, град Осор 100, град Раб 100, град Крк 100, тако да је заједно 710 номисмата, осим вина и других плодова, јер то даваху још поврх оних

---

²⁶⁸ Μοκρόν

²⁶⁹ Δαλέν Вероватно негдашња Далма, а данашње Дувно

²⁷⁰ Λαђе

²⁷¹ Μέλετα

²⁷² Κούρκουρα

²⁷³ Βράττζα

²⁷⁴ Φάρος

²⁷⁵ Стоку

²⁷⁶ Ἀλβούνου

номисмата. Град пак Рагуза лежи међу двома земљама, Захумском и Требињском, а Рагужани имају своје винограде у тим обома земљама и плаћају архонту захумском 36, а архонту требињскоме 36 номисмата.

Поглавље XXXI

О Хроватима и земљи коју сада настањују

Хровати²⁷⁷, који сада настањују пределе Далмације, потичу од некрштених Хровата, које и Белима називају. Они су онкрај Турске²⁷⁸, станују близу Франгије, а суседи су Словенима, некрштеним Србљима. Реч пак Хроватои значи на словенском језику оне, што имају много земље. Ови Хровати утекоше к ромејском цару Ираклију, пре него што Србљи дођоше к истоме цару Ираклију, у доба када Авари освојене Романе²⁷⁹ одонуда изагнаше, које је цар Диоклецијан довео из Рима и тамо настанио, ради чега се и прозваше Романи, што су дошавши из Рима тамо се настанили, наиме у тако званој Хроватској и Серблији. Пошто су у доба истога ромејског цара Ираклија ови Романи протерани од Авара, њихове су земље стојале пуне. По наређењу дакле цара Ираклија ови Хровати, пограбивши оружје и протеравши оданде Аваре, настане се по заповести²⁸⁰ цара Ираклија у тој земљи Авара, у којој сада станују. У ово пак доба имаху Хровати за архонта Поргинога²⁸¹ оца. Цар пак Ираклије пошаље и доведе из Рима свештенике, начини од њих архиепископа, и епископа и презвитере и ђаконе, па покристи Хровате. Ови пак Хровати имаху у оно доба архонта Поргу.

Ова земља, у коју се настанише Хровати, беше од почетка под влашћу ромејског цара. Одтале се још у данашњи дан чувају у

---

²⁷⁷ Χρωβάτοι

²⁷⁸ Тадашње Мађарске или Угарске

²⁷⁹ Ρωμάνους

²⁸⁰ κελεύσει

²⁸¹ Поругъ – Борко, Порин – Борин

земљи Хровата палата и хиподром цара Диоклецијана у Солину, близу града Сплита.

Ови крштени Хровати не воле изван своје земље са другима заратити, јер су добили неко пророштво и закон од папе римског, кад им је послао за цара Ираклија свештенике, па их покрстио. Ови се Хровати и заклетвом и чврсим јемством светому Петру апостолу, да никада неће на туђу земљу поћи и војевати, него ће радије живети у миру са свима, који тако буду хтели, примивши од истога папе такав благослов: ако који други народи против земље тих Хровата пођу и зарате, да помогне Бог Хроватима и с њима пристане, и да им Петар, Христов ученик помогне, да победе.

Након много година, у дане Терпимера²⁸² архонта, оца архонта Красимера²⁸³, дође из Франгије, која лежи између Хрватске и Венеције, муж неки врло побожан, Мартин именом, спољашњошћу световњак, за кога и сами Хровати веле, да је многа чудеса учинио. Немоћан беше тај побожни човек и на ноге осакаћен, тако да га дизаху и носаху четворо људи, камо год је хтео, и усмеравао је као пророк Хрвате, да се до краја живота држе закона светог папе, стављају на њ и сам је упутио молбу слићну папиној. Тога ради нити галије²⁸⁴ тих Хровата, нити бродовље²⁸⁵ нигда ни на кога не иду ратом, споља да ко на њих навали с тим бродовима полазе тек, који су од тих Хровата жељни трговине од града до града, обилазећи залив Далматински и до Венеције.

Архонт пак Хрватске подвргнут је од почетка, то јест од владе цара Ираклија као поданик цару ромејском, и никада није био подложен архонту Булгарске. Али нити Булгарин није заратио Хроватима, осим булгарскога архонта Михајла Бориса, који је дошао и заратио са њима, но немогавши ништа направити, склопи мир, обдаривши се међусобно пријатељски са Хроватима. Али Хровати нису никада плаћали Булгарима данак, тек што су се обоје

---

²⁸² Терлџиџерџ Трпимир

²⁸³ Крашџиџерџ Крешимир, неки аутори остављају како је написано Красимир

²⁸⁴ Сагене су ратне лађе

²⁸⁵ Кондуре су трговачки бродови, у ратним условима служе за превоз трупа

у знак пријатељства међусобно даровима почастили.

Крштена Хрватска има ове насељене градове²⁸⁶: Нона, Белеград, Белицин, Скордона, Хлевена, Столпон, Тенин, Кори, Клавока²⁸⁷.

Крштена Хрватска поставља коњаништва до 60 000, а пешадије до 100 000 и сагена до 80 и кондура до 100. На сагенама имају по 40, на кондурама по 20, а на мањим кондурама по 10 људи.

Велику такву моћ и множину народа имаше Хрватска до архонта Красимера. Пошто овај умре, а син његов Мирославон²⁸⁸ владавши четири године, од руке бана Прибуниа²⁸⁹ погибе, и у земљи наста раскол и раздор велики, умањи се број и коњаништва и пешадије и сагена и кондура, што их имаху Хровати. Данас имаде сагена 30, мале и **** велике кондуре, и **** коњаника и **** пешадије.

Велика Хрватска коју и Белом зову, није крштена ни до данас, као ни суседни јој Србљи. Исто тако подиже мање коњаништва и пешадије, него ли крштена Хрватска, јер их непрекидно пљачкају Франги, Турци (Мађари) и Печенези. Исто немају ни сагена, ни кондура, нити трговачких лађа, зато што је далеко море, јер од њих до мора има пута 30 дана, а море, које је 30 дана пута далеко, јест тако названо тамно море.

Поглавље XXXII

О Србљима и земљи, коју сада настањују

Ваља знати да Србљи²⁹⁰ потичу од некрштених Србаља, које и Белима називају, што живе иза Турске²⁹¹ у крају што зову Бојки²⁹²,

---

²⁸⁶ κάστρα οἰκούμενα

²⁸⁷ Νῶνα, Βελέγραδον, Βελίτζιν, Σκόρδονα, Χλεβένα, Στόλπον, Τενήν, Κόρι, Κλαβόκα
Нин, Биоград, Велицин, Скрадин, Ливно, Ступ, Книн, Карин, Клобук

²⁸⁸ Μιροσθλάβου Мирослав

²⁸⁹ Приβουνία Прибуња или Прибуна или Привуна или Прибина или Привина

²⁹⁰ Σέρβλοι Порфиригенит име Срба пише слично средњовековном називу Србљи

²⁹¹ Мађарске

²⁹² Војки По датим Порфиригеновим географским одредницама иза Мађарске у суседству Франачке и реч је о Бохемији, названој по келтском народу Бојима.

где граничи и Франгија, као и Велика Хрватска, она некрштена и Белом прозвана, тамо и ови Србљи од почетка становаху. Али када двојица браће наследише оца у владању Серблијом²⁹³, један од њих дигнувши половину народа, затражи заштиту од Ираклија, цара ромејског, кога примивши сам цар Ираклије, даде им место за настањивање у Тесалонијском темату: Серблију²⁹⁴, што се од онда овако назива²⁹⁵. Србљи се пак у ромејском језику називљу: „поданици”²⁹⁶. Одавде је и у обичном говору назив „Сербула”²⁹⁷ за обућу поданика²⁹⁸, а „червулиани”²⁹⁹ за оне, који тако простију и сиромашну обућу носе. Такав су пак назив Србљи добили, што су постали поданицима цара ромејскога. Иза некога међутим времена свидело се Србљима, да некуд оду, и цар их отпусти. Кад али пређоше Дунав реку, предомисле се, и замоле цара Ираклија преко стратега, што онда владаше Београдом³⁰⁰, да им даде другу земљу, да се настане³⁰¹. И пошто беху садања Серблија³⁰² и Паганија³⁰³ и тако

---

²⁹³ Σερβλίας

²⁹⁴ Σέρβλια Историчари су до сада обично идентификовали са Србицом поред Солуна у Тесалији. Могуће је размислити и о Србици поред Кичева и Другова где топонимија у многоме указује на српске насеобине. Тесалска Србица никада није имала л у свом имену како цар то записује.

²⁹⁵ Упореди са Јордановим подацима о досељавању Острогота за време византијског цара Зенона предвођених Тхиудимером, Теодориковим оцем 471. године. Види Iordanis „Getica” LVII 285 – 288 према Iordanis „Romana et Getica” ed. Theodor Mommsen, Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi, tomus V, Pars 1, Berolini 1882. p. 131 - 132. Види и руско издање Иордан „Гетика”, превод Елене Чеславове Скржинске из 1960. поновљено Алетејя, Санкт Петербург 1997, стране 642 – 645

²⁹⁶ ‘δοῦλοι’ Сви осим Томашића преводе са робови.

²⁹⁷ ‘σέρβυλα’

²⁹⁸ δουλικά

²⁹⁹ ‘τζερβουλιανούς’, Сербуљани преводи Томашић, Червуле по Петру Скоку. Червуле, опанци названи по начину израде од животињских црева.

³⁰⁰ Βελέγραδον, Белеградон Употребљен је словенски назив за Београд

³⁰¹ Упореди са Прокопијевим подацима из 14. и 15. поглавља друге књиге Готског рата, односно VI књиге *Историје ратова*. Види Προκόπιος ὁ Καισαρεύς „Υπέρ τῶν πολέμων λόγοι” Procopius Caesarensis „De Bellis” VI. 14. и VI. 15. („Bellum Gothicum” II. 14. и II. 15.) према Procopius of Ceasarea „History of the Wars” III

звана Захумска земља³⁰⁴ и Требињска³⁰⁵ и Конављана³⁰⁶ под царевом облашћу, а беху опустошене од Авара (јер оданде протераху Романе, који сада у Далмацији и у Дирахију³⁰⁷ станују), настани цар ове Србље у тим земљама и бејаше цару ромејскоме подложни. Довевши свештенике из Рима и подучивши их у делима побожности, цар их покрсти и приведе к старој вери.

Када оно Булгарска беше у власти Ромејаца, а умре српски архонт, који се био утекао к цару, дође на владу по наследству његов син, онда опет унук и тако даље редом од његова рода архонти. После неколико година роди се Воисестлавос³⁰⁸, а од њега Родостлавос³⁰⁹, а од њега Просегоес³¹⁰, а од овога Властимерос³¹¹, и до времена тога Властимероса живели су Булгари мирно са Србљима као суседи и међаши. У међусобном поштовању, као поданици и послушници ромејских царева, њихових добротинитеља. Али за владавине Властимероса пође ратом на Србље Пресиам архонт Булгарски, у

---

with an english translation by Henry Bronson Dewing in six volumes, books V and VI, The Loeb Classical Library, William Heinemann & G. P. Putnam's sons, London and New York 1919, p. 412 – 425; Прокопий Кесарийский „Войны с готами” книга III Перевод с греч. С. П. Кондратьева, Вступ. статья З. В. Удальцовой, Издательство Академии наук СССР, Москва 1950, с. 209 – 213 и „La Guerra Gotica” Vol. Secondo di Procopio di Cesarea, ed. Domenico Camparetti, Istituto Storico Italiano, Roma 1896, p. 95 - 105. Прокпијев податак се односи на Еруле, како их он записује, или Херуле, како то чине неки други аутори, германско племе насељено по Комесу Маркелину између јуна и августа 512 године у околину Београда јужно од Саве и Дунава. Обичаји Ерула попут лапота које наводи Прокопије су у читавој Европи сачувани до данас код Срба од Видина до Лике и Горског Котара. Необичну Прокопијеву причу да се Ерулима није свидела земља коју им је цар доделио упоредио је једино Нико Жупанич са доласком Порфиригеноитових Србаља.

³⁰² Σερβλία

³⁰³ Παγανία

³⁰⁴ Ζαχλούμων χώρα

³⁰⁵ Τερβουνία Тербуниа или Тервуниа

³⁰⁶ Καναλιτῶν Каналитон

³⁰⁷ Драч

³⁰⁸ Βοϊσέσθλαβος читан и као Војислав и Вишеслав

³⁰⁹ Ροδόσθλαβος Радослав

³¹⁰ Προσηγόης Просегеј или Просигеј или Бросегеј или Брозегеј или Брожегеј

³¹¹ Βλαστίμηρος Властимир

намери да их покори. Но ратујући кроз три године, не само да није ништа постигао, већ је погубио мноштво свога народа. По смрти пак архонта Властимероса преузеше владу у Србљији његова три сина Мунтимирос³¹², Строимерос³¹³ и Гоиникос³¹⁴, поделивши земљу. Против ових дође Булгарски архонт Михајло Борис желећи да освети пораз Пресиама, својега оца; и војевавши, толико га притиснуше Србљи, да су и његова сина Властимира³¹⁵ уловили и спутали са 12 моћних бољара. Сада услед заробљавања свога сина, ма и нерадо, склопи са Србљима мир. Жељан пак, да се врати у Булгарску, а бојећи се, да му Србљи на путу не би направили заседе; затражи за своје очување синове архонта Мутимира, Борена³¹⁶ и Стефана³¹⁷, који га и очуваше неповређена до границе од Расес³¹⁸. Те љубазности ради даде им Михајло Борис велике дарове, а и они даду на узврат њему уздарјем: два роба, два сокола, два пса и осамдесет крзна (куна), за шта Булгари сматрају да представља склопљено пријатељство³¹⁹. Мало потом заваде се она три брата

---

³¹² Μουντιμῆρος Мутимир

³¹³ Στροῖμῆρος Строимир или Стројимир или Стројмир

³¹⁴ Γοῖνικος Гојник

³¹⁵ Влаστίμηρος стоји у париском и ватиканском рукопису (**DAI 32, 47**) треба Владимира како се звао Борисов син, Ђула Моравчик је то исправио на Владίμηρον (*Ibid*, р. 155), а Томашић је преводио према Бандуријевом другом издању Меурсисовог грчко латинског превода штампаном у Венецији 1729 и Бекеровој редакцији из Бона 1829, у коме се поткрала ова грешка на страницама 103 и 170

³¹⁶ Βόρενα

³¹⁷ Στέφανον

³¹⁸ Ῥάσης Раса, Раше или Рашке. Остаје недоумица да ли се ради о пограничном граду или области. Такође недоумица да ли је реч о Рашкој или је у значењу планине или врха Раша сачуваној у данашњим албанским топонимима. Уколико је тадашња граница Срба са Бугарима негде на југу, како већ Порфирогенит нешто раније пише, а Симеон својевремено креће у освајање Далмације управо из Драча са југа ту Порфирогенитову Ῥάσης бих убиковао на северној страни Проклетија односно Тројанских планина, како су се до Цвијића називале, где постоји неколико планинских топонима који садрже у називу Раша.

³¹⁹ Томашић и Џенкинс преводје у смислу да је бугарски цар ове дарове желео да прикаже као данак (што би у филолошком смислу било исправан превод

владари Срблије, и надја-чавши један од њих, Мутимир, па желећи да сам влада, ухвати и преда ону двојицу у Булгарску, тек сина једнога брата, Гојника, именов Петра, задржи код себе, бринући се, за њ; тај побеже и дође у Хрватску о њему биће говора мало даље. Напред помињани брат у Булгарској Стројмир имаше сина Клонимера³²⁰, кога Борис жени Булгарком. Од ње се роди у Булгарској Честлав³²¹. Мутимир пак, који она два брата своја беше прогнао и владу примио, роди три сина Прибестлава³²², Брану³²³ и Стефана³²⁴, и по смрти његовој замени га првенац син Прибислав. Годину дана затим изашавши из Хрватске пре помињани Петар, син Гојников, истера из владе братића свога Прибислава и његова два брата, те он преузме владу. Они пак умакну и уђу у Хрватску. Три године затим дође Брана, да завојшти Петра, али овај га свлада, улови и ослепи. Две године на то умакнувши Клонимир, отац Чеслављев, из Булгарске, диже се и он, те уђе у град Срблије Јустину³²⁵ с војском, да освоји владу, заподевши с њиме Петар бој,

---

латинске речи пакт), показујући да њему припада врховна власт над Србијом, али због целог контекста и овог што касније следи Ферјанчић по смислу боље преводи као склопљено пријатељство („Византијски извори за историју народа Југославије”, том II, Византолошки институт САНУ, Београд 1959, страна 52) и Литаврин који оставља реч *пáκτων* не преводи „о чему Булгари говоре као о пакту”. Види „Константин Багрянородный. Об управлении империей”, Министарство Наука СССР, Москва, 1989. страна 220.

³²⁰ Κλονίμηρον Клонимир

³²¹ Τζεέσθλαβος Часлав

³²² Приβέσθλαβον Прибислав

³²³ Βράνον Бран или Брана

³²⁴ Στέφανον Први помен хришћанског имена у Срба по првомученику Стефану

³²⁵ У препису Порфиригениновог рукописа је записано Достиник (Δοστίνικαν). Већ је Јиречек сматрао да последње к треба читати као скраћеницу од *каструм*, а Д или грчка делта са почетка речи је заправо знак светог тројства и треба га читати као латинско I или почетно слово Исусовог имена. Јостина је трећи град осим Јустинијане Приме и Јустинијане Секунде, који је подигао Јустинијан у родној земљи назвавши га по свом ујаку Јустину. Јостина је Хвостно, где је сачувао Христос Василевс у почетним словимама односно данашња Пећ. Пећ је слично Печују скраћеница од епископије. По Прокопијевом податку из списка о грађевинама које је Јустинијан саградио Јустинијана Секунда је саграђена у

убије га и остане још у власти 20 година, владајући за царовања Лава блаженога и светога цара, подређен и подложен истом. И са Симеоном архонтом Булгарским живљаше у миру те се с њиме и окуми. Али у доба после царовања господара Лава, дође тадашњи стратег драчки, протоспатариј Лав Равдух – потом добије част магистра и логотета дрома, — у Паганију, којом тада владаше архонт Серблије, да на састанку с истим архонтом Петром већа о некој служби и основи. Завидећи то Михаел³²⁶ архонат Захумљана³²⁷ јави Симеоу архонту Булгарскоме, да цар ромејски мити архонта Петра, да заједно са Турцима³²⁸ удари на Булгарску; а десио се у оно доба бој на Ахилеју између Ромеја и Булгара³²⁹. Планувши на то Симеон, пошаље против архонта Серблије Петра, Теодора Сигрицу и Мармају с војском; ови имаху са собом архонтовића Павла³³⁰, сина Бранова, кога Петар архонат Серблије беше ослепео. С преваром сад пођу Булгари к архонту Серблије, окуме се с њиме и тврдо му се клеше, да му се неће од њих догодити ништа злог, и тако га заварају, те изађе к њима ; а они га намах свежу и одведу у Булгарску, где умре у затвору. На његово место дође Павле, син Бранов, и влада три године. Цар пак Господин Роман имајући у Цариграду архонтовића Захарију³³¹, сина Прибислава архонта Серблије, отпреми га, да буде архонтом у Серблији; али овај

непосредној близини старог града Улпијане или данашњег Липљана. Јустинијана Секунда је готово сигурно данашње Ново Брдо и манастир Грачаница коју је обновио српски краљ Милутин. Јустинијану Приму треба тражити код данашњег Трстеника и манастира Велуће и Љубостиње. Јустинијаново Поље или Хвостинаново поље нам је сачувано у препису Жичке повеље са почетка XIV века где је разним читањима до сада читано као у Хвостну Слано поље или код Милоша С. Милојевића у Хвостну саздано поље. Да је Јустинијана Прима у крушевачком крају иде у прилог и значење речи Дарданија сачувано преко албанске речи *dardan* за крушку.

³²⁶ Μιχαήλ Михајло

³²⁷ Ζαχλούμων

³²⁸ Мађарима

³²⁹ Септембар 917.

³³⁰ Παῦλος

³³¹ Ζαχαρίαν

пошавши и војевавши буде надјачан од Павла, који га уловивши преда Булгарима, а ови га спуташе. Затим након три године дана, пошто се Павле беше опречио Булгарима, отпреми (Симеон наиме) Захарију, кога оно пре Кир Роман беше отпремио, и тај прогна Павла и завлада Србљима. Овај спомињући се добротинства ромејскога рода, одмах се диже против Булгара, не хтевши никако њима бити подређен, него волећи да му господује цар ромејски. Зато, кад је Симеон послао против њега војску са Мармајом и Теодором Сигрицом, овај (Захарије) пошаље главе њихове и оружје, као знаке победе цару ромејскоме. Јер тада још беше рат између Ромеја и Булгара. Он никада не престаде — како и пре њега архонти слаху поклонства царевима ромејским – бити њиховим подложником и подвржеником. Но Симеон опет отпреми против Захарије другу војску под Кненом и Хменеком и Хцбокклијом, а отпрати с њима заједно и Чеслава. Тада се Захарије уплаши и побеже у Хрватску. Булгари пак поруче жупанима³³², да дођу к њима и приме архонта Чеслава. И заваравши их клетвом, доведу их до утврђења, одмах их повежу, увале у Срблију и дигну читав народ од мала до велика и одведу у Булгарску, тек неки побегавши уђу у Хрватску и оста земља пуста. У то сад доба пођу ратом ови Булгари под Алоботуром на Хрватску, и сви буду тамо погубљени од Хровата. Седам година за тим, умакнувши из Булгарске Чеслав с још четворицом из Преслава, дође у Срблију. Не нађе у земљи већ око укупно 50 људи, без жена и без деце, прехрањујући се од лова. Завладавши с овима са земљом, јави то цару ромејском, молећи, да га прихвати и помогне, обећавши, да ће му бити подложан и покоравати се наредбама његовим, као и архонти, што беху пре њега. Од тога доба не преста цар ромејски чинити му добро, тако да и у Хрватској и у Булгарској и у осталим земљама боравећи Србљи, које Симеон беше расуо, чувши то, око њега се сабраше. Али и у Цариград беху многи (Србљи) из Булгарске умакли, цар ромејски ове обуче и поможе, па отпрати к Чеславу. Уредивши и населивши помоћу богатих дарова цара

---

³³² ζουπάνοις

ромејскога земљу, он се као пре поданички подреди цару ромејскоме; царевом припомоћи и многим добротинствима уредивши земљу, у њој је архонтом утврђен.

Архонт Србљије јесте од почетка, то јест од владавине цара Ираклија поданички подвржен ромејском цару, и никада не беше подложен архонту Булгарске.

У крштеној Срблији јесу насељени градови³³³:

Јостина³³⁴, Чернабуск³³⁵, Мегуретус³³⁶, Дреснек³³⁷, Леснек³³⁸, Сален³³⁹, а у земљици³⁴⁰ Босони³⁴¹ пак: Катера³⁴² и Деснек³⁴³.

---

³³³ κάστρα οἰκοῦμενα Насељени градови или кастра оикумене су заправо црквена средишта односно епископије како је већ исправно утврдио Тибор Живковић. Види „Constantine Porphyrogenitus’s kistra oikoumena in the South Slavs Principalities”, Историјски часопис 58, Београд 2008 стране 7 – 26

³³⁴ Записано код Порфирогенита Δεστίνοκ, Дестиник, Јостина или Хвостно, Пећ

³³⁵ Τζερναβουσκῆ Τсерनावуск, Чернабуск, Различити аутори су најчешће назив читали као Црни врх смештајући га на различите локације. Највероватније је реч о Црнобукију поред данашњег Битоља. Сама реч Битољ упућује на обитељ и монашку заједницу.

³³⁶ Μεγυρέτους Међуреч (могуће Међуречје) истоимено село поред Јагодине које је светилиште још из римског доба.

³³⁷ τὸ Δρεσνεῖκ Дрезник или Дрежник. Већина историчара га идентификује са средњовековним градом поред Ужица. Чини се да је у вези са Ариљем касније названим по моштима светог Ахилија, где се у времену светог Саве налазило седиште моравичке епископије. Топоним који би одговарао Порфирогеновом запису би могао да буде и Трешње како се још увек назива део Ариља.

³³⁸ τὸ Λεσνῆκ, Лесник или Лешње. Већина историчара га је доводила у везу са Лешницом. Чини се да би то црквено средиште више одговарало данашњем манастиру Рачи поред Прибојске бање где постоји топоним Лешње.

³³⁹ Σαληνές, Слани или Соли. Данашња Тузла што је турки назив места.

³⁴⁰ χῶριον земљица или територија. Порфирогенит Босну не одваја од Србије.

³⁴¹ Βόσωνα Босна

³⁴² Κάτερα Котор. Већина истраживача Котор идентификује са Котарцем у сарајевској котлини где постоје археолошки остаци рановизантијске базилике. Иако га треба довести у везу са Врхбосном, чини се да Порфирогенит оцртава границе црквене јурисдикције. За пет пута мањи простор Хрватске даје скоро дупло већи број насељених места. У том смислу чини се да би његовом Котору много више одговарала данашња Котор варош, која је у истој равни са Тузлом и Тешњом. Опет которски бискуп је током средњег века до настанка Барске надбискупије имао јурисдикцију над делом Босне. Котор у Боки, Црна Гора.

Поглавље XXXIII

О Захумљанима(Заχλούμων) и земљи, коју сада настањују Захлумонском³⁴⁴ земљом владаше пре Романи. Романима пак зовем оне, које је цар Диоклецијан из Рима преселио, како је и у историји Хровата речено. Земљом дакле Захлумском владаше цар ромејски, али је Авари заробе, а народ изгине сав. Захлуми³⁴⁵ пак, који данас овде станују, јесу Србљи од онога архонта, који утече цару ромејском Ираклију, а Захумљанима се прозваше по брду званом Хлум³⁴⁶, а иначе у језику словенском зову Захумљанима оне, који су иза брда, а у овој је земљи велико брдо, а на врху овога два су града: Бона³⁴⁷ и Хлум³⁴⁸. Иза те горе тече река звана Бона³⁴⁹, што значи: лепа.

Род антипата и патриција Михаела³⁵⁰, сина Вусевутсе³⁵¹, архонта Захумљана, потиче од онога некрштеног народа на реци Висли³⁵², што се и Лицике³⁵³ зову, и настани се на реци званој Захлума³⁵⁴.

---

³⁴³ Δεσνήκ, Десник, највероватније данашњи Тешањ. Пре сам помисли да се ради о Пећиграду поред данашњег Цазина где постоје средњовековни остаци града.

³⁴⁴ Ζαχλούμων Захумље

³⁴⁵ Ζαχλούμοι Захумљани

³⁴⁶ Χλούμου Хум

³⁴⁷ Βόνα Бона или Буна. Готово сигурно Благај, превод латинске речи Добро.

³⁴⁸ Χλούμ Хум

³⁴⁹ Βόνα Буна

³⁵⁰ Μιχαήλ Михајло. Титула проконзула коју носи је високо ромејско достојанство.

³⁵¹ Βουσεβούτζη Вушевић или Вишевић

³⁵² Βίσλας Висла

³⁵³ Λιτζίκη DAI 33.19 Лицике не стоји у париском препису и реч је о интервенцији Ђуле Моравчика насталој савјивањем рукописа под утицајем Грегорија који је то прочитао Λιτζίκη и Нидерлеа код кога је Λιτζίκη што је Моравчик приватно и дао своје решење. У Париском оригиналу из кога су преписани остали рукописи стоји Δικιτζη што верно преносе први приређивач Меурс, потом следећи њега Бандури и Имануел Бекер. Томашић приликом превођења има пред собом Бекерово издање Порфирогенита и он у свом преводу оставља Дицике. Скок уноси интервенцију и сматра да треба читати Λιτζίκη док је Шафарик мишљења да реч треба оставити онаквом каква је у париском препису оригинала. Коста Николајевић сматра да је реч о реци Дичини у данашњој северној Словачкој, притоци Висле, и подсећа да исти назив реке постоји и у централној Србији.

У земљи Захумљана јесу насељени градови: Стагн³⁵⁵, Мокрискик³⁵⁶, Јошље³⁵⁷, Галуменик³⁵⁸ и Добрискик³⁵⁹.

Поглавље XXXIV

О Требињанима и Конављанима и земљи, коју сада настањују

Земља Тербуниота³⁶⁰ и Каналита³⁶¹ је једна земља. Ови потичу од тамошњих некрштених Србаља, и станују тамо од времена онога архонта, који из непокрштене Серблије утече цару Ираклију, све до архонта српскога Властимера. Овај архонт Властимер даде својој кћери за мужа некога Краини³⁶², сина требињскога жупана Белае³⁶³. Желећи свога зета почастити, именује га архонтом и учини га самовласним. Овај роди Фалимера³⁶⁴, а тај опет Цусемера³⁶⁵. Требињски пак архонти беху одувек под архонтом Серблије, а Требиње³⁶⁶ значи у словенском језику утврђено место, јер земља та има многе утврде.

Има под овом земљом требињском још друга земља звана Канале³⁶⁷, а Конавли значи у словенском језику колотечина, јер како је крај ту раван, извршавају све своје послове на колима³⁶⁸.

---

³⁵⁴ Ζαχλοῦμα Захума. Вероватно назив горњег тока Неретве.

³⁵⁵ Σταγνόν Стогн

³⁵⁶ Μοκρισικίк Мокрискик, Мокрско, Мокро

³⁵⁷ Ἰοσλή Ошље

³⁵⁸ Γαλουμαήνικ Галуменик, Глумине

³⁵⁹ Δοβρισκίк Добришчик, Дабар

³⁶⁰ Τερβουνωτῶν Требињани, Травуњани

³⁶¹ Καναλιτῶν Конављани

³⁶² Κραῖναν Країнав

³⁶³ Βελάη Веља

³⁶⁴ Φαλιμέρης Хвалимер или Хвалимир

³⁶⁵ Τζουζήμεριс Чучимир, Чудимир

³⁶⁶ Τερβουνία

³⁶⁷ Καναλή Конавли

³⁶⁸ Уобичајено је тумачење да реч Конавли води порекло од назива за системе римских канала, али с друге стране етимолог и турколог Арним доводи име области у везу са турском речи qarjly — кола с два точка. Сравни са В. Arnim „Καναλή .Wagen, Karren" bei Konstantin Porphyrogenetos (De adm. imp.)”, Zeitschrift für Slavische Philologie 9, 1 – 2 (1932), p. 137

У земљи требињској те Конављу јесу насељени градови: Требиње³⁶⁹, Ормос³⁷⁰, Рисена³⁷¹, Луковетаи³⁷², Зетлебе³⁷³.

Поглавље XXXV

О Дукљанима³⁷⁴ и земљи, коју сада настањују

И диоклејска³⁷⁵ земља беше пре у власти Романа, које насели овамо из Рима цар Диоклецијан, како је то у повести Хрвата речено.

Подвргнута беше цару ромејскоме. Авари и ову земљу заробе и опусте, а буде опет насељена за цара Ираклија, како оно и Хрватска и Серблија и Захлумска и Требињска и Конавли. А Диоклеја³⁷⁶ се зове по граду, који сагради цар Диоклецијан, а сад је пуст. До данашњег се још дана зове Диоклеја.

У земљи Диоклеи јесу велики градови насељени³⁷⁷: Градетаи³⁷⁸, Новграде³⁷⁹ и Лонтодокла³⁸⁰.

---

³⁶⁹ Τερβουσία

³⁷⁰ Ὀρμός Врм

³⁷¹ Ρίσενα Рисан

³⁷² Λουκάβεται Луковец или Лука

³⁷³ Ζετλήβη Цетлеве, Цветливо. Још увек нејасно. Јиречек је предлагао Столив који је са друге стране Бококоторског залива.

³⁷⁴ Διοκλητιανῶν

³⁷⁵ Διοκλείας

³⁷⁶ Διόκλεια Дукља

³⁷⁷ μεγάλα κάστρα οἰκοῦμενα. Гавро Манојловић и Тибор Живковић предлажу читање стари насељени градови и вероватно су у праву.

³⁷⁸ Γράδεται Градетај. Постоје разна мишљења о убикацији тог насељеног града. Највероватније је повезан са Баром и Сутоморем и манастиром Свете Марије на рту Ратац. Предлажем Заграђе и Вељи Град уз оближње брдо Хај Нехај километар и по северозападно од данашњег Сутомора у барској општини где је у утврђењу које су обнављали Млечани и Турци доминатна црква Светог Димитрија чији су остаци умногоне сачувани до дан данас. У непосредној близини Спича, назива тог краја са латинском основом Носрисиум и значењем опоравилиште, у Паштровићима је манастир Градиште код Буљарицама поред Петровца на мору, паштровске Кастел Ластве, где постоје римски археолошки остаци.

³⁷⁹ Νουγράφε Новиград. Још увек неутврђено. Јиречек га доводи у везу са Cita Antiqua, будванским старим градом. Моје мишљење је да се ипак ради о Плаву, римској колонији насталој у времену Флавијеваца за разлику од оближњег Гусиња насталог попут Сарагосе или Аусбурга у времену Августоваца.

Поглавље XXXVI

О Паганима, које и Неретвљанима називају и земљи коју сада настањују

И земља коју сада настањују Пагани³⁸¹, беше пре у власти Ромеја, које пресели из Рима цар Диоклецијан и у Далмацији насели. Сами пак Пагани потичу од некрштених Србаља онога архонта, који утече цару Ираклију. Авари и ову земљу заробе и опусте, а буде опет насељена за цара Ираклија. Пагани се пак зову, што не примише крст у оно време, кад су сви Србљи покрштени. Пагани у словенском језику значи: некрштени, а земља се њихова на ромејском језику зове Арента³⁸², одатле и њих Ромеји зову Арентани³⁸³.

У Паганији су насељени градови: Мокрон³⁸⁴, Беруллиа³⁸⁵, Острок³⁸⁶

---

³⁸⁰ Λοντοδόκλα. Неутврђено. Назив овог града Шафарик раставља на два дела: то Λόντο и то Δόκλα, претпостављајући за први да је Lunta, Linda североисточно од Скадра, а за други да је град Дукља. Рачки тумачи Порфиригенитов облик као Iosum Lunta односно Љута између Пераста и Доброте у Бококоторском заливу. Прихватајући Шафариково Δόκλα = Дукља, Петар Скок мисли да је ТО члан који иде уз Δόκλα, а Λον — вероватно погрешно писање за Лов — у топониму Ловћен. Занимљиво је мишљење Душана С. Поповића који предлаже граматичку интервенцију, дељење речи на три дела па би то насељено место могли да протумачимо као латинско – грчку кованица која означава У Истину Доклу. Каснија историја црквеног живота Црне Горе ипак искључује такву могућност везивања за Мартинића Градину поред данашњег Служа и Подгорице, јер ту је некада било административно, али не и црквено средиште. У том смислу предност има Облон, брдо изнад малог Скадарског језера на коме су доминатни остаци манастира у који се по попу Дукљанину, који га пише Obolon, пред византијском војском склонио дукљански краљ Ђорђе. Неки аутори размишљају о Градини и Грађанима у Ријечи Црнојевића, али и о самом врху Ловћена, где данас почива владика Петар II Петровић Његош. Црнојевићи ту праве манастир иако су са Дурмитора. Мислим да је данашњи Оболон најближи истини, поготово ако је византијски цар испустио у писању прва два слова. И реч оболон слично Битољу садржи у својој основи балкански латинитет који упућује на бесквасни обредни хлеб.

³⁸¹ Παγανῶν

³⁸² Арента Неретва

³⁸³ Ἀρεντανοὶ Неретвљани

³⁸⁴ Μόκρον Мокро код Макарске

и Славинеца³⁸⁷. Још имају у власти ова острва: велико острво Коиркра³⁸⁸, или Кикер³⁸⁹, на коме је и град; друго је велико острво Мелета³⁹⁰ или Малосеатаи³⁹¹, који спомиње св. Лука у делима апостолским, називајући га Мелитен³⁹². На том је острву св. Павла за прст ујела отровница, коју онда св. Павле у ватри спали. Велико је даље острво Хвар³⁹³, даље пак велико острво Брач³⁹⁴. А има и других острва, који нису у власти тих истих Пагана; острво Хоара³⁹⁵, острво Вис³⁹⁶, острво Ластово³⁹⁷.

Поглавље XXXVII О народу Печенега

Ваља знати, да су Печенези с почетка имали своје станиште на реци Атил, а тако исто и на реци Геих где су имали за сумеђаше Мазаре³⁹⁸, тако назване Узе. А педесет година унатраг ови Узи сложе се с Хазарима и заметнувши рат против Печенега, надјачају их и изгнају из њихове земље, па је држе до данас. А Печенези побегавши, стадоше обилазити, тражећи земљу, где би се настанили. И заузму земљу, коју и данас држе, и нашавши Турке, где у њој обитавају, победе их ратом па их избаце и изгнају те се настане у њој, па владају том земљом, како рекосмо, 55 година.

Ваља знати, да се цела Печенешка дели на осам покрајина (темата),

---

³⁸⁵ Βερούλλια Брела код Макарске пре него Вруље

³⁸⁶ Ὀστρωκ Заострог

³⁸⁷ Σλαβίνετζα Градац

³⁸⁸ Κούρκρα Корчула

³⁸⁹ Κίκερ

³⁹⁰ Μέλετα Млет

³⁹¹ Μαλοζεάται

³⁹² Μελίτην

³⁹³ Φάρα

³⁹⁴ Βράτζης

³⁹⁵ Χώρα Каза или Сушац

³⁹⁶ Ἴης

³⁹⁷ Λάστοβον

³⁹⁸ Вероватно Хазаре по Моравчику, Бјури мисли Басаре

а има и толико великих архоната. Ти пак темати су: име је првом Иртим, другом Тсур³⁹⁹, трећем Гула⁴⁰⁰, четвртом Кулпеј, петом Харобој⁴⁰¹, шестом Талмат, седмом Хопон, а осмом Цопон⁴⁰². У време пак, када су Печенези били изгнани из своје земље, имали су ове архонте: у темату Иртиму: био је Маић⁴⁰³, у Ђуру Куел, у Гули Куркут, у Кулпеји Ипаос, у Харобоју Каидум, у Талмату Кост, у Хопону Гиази, у Цопону Бат. После смрти пак ових примише владу њихови братанци. Код њих је закон и правило старо, да није допуштен прелаз части на децу или браћу архонта, већ им се владавина ограничава на њихов живот. После смрти пак њихове стављају се у власт братанци њихови или деца братанаца, тако да не долази достојанство посве у један део рода, већ да га наслеђују и добијају бочном линијом. Од туђе пак лозе нико не постаје и не бива архонт. Ових али 8 темата дели се даље на 40 делова (округа), и имају мање (нижег ранга) архонте.

Ваља знати, да четири племена Печенега, или ти тема Куарчичур, тема Сирукалпеј, тема Бороталмат и тема Була Чопон преко реке Дњепра према источнијим и севернијим крајевима лицем према Узији, Хазарији, Аланији, Херсону и осталим покрајинама (климатима). А остала четири племена леже с ове стране реке Дњепра према западнијим и севернијим крајевима, то јест тема Гиазихопон, примакла се Булгарији, тема доње Гиле, примакла се Туркији, тема Харобој, примакла се Росији, а тема Иабдиертим трибутарним покрајинама земље Росије, Љутинима⁴⁰⁴ наине, и Древљанима⁴⁰⁵ и Лежанима⁴⁰⁶ и осталим Словенима. Од настањивања пак Печенеске има до Узије и Хазарије 5 дана хода, до Аланије 6 дана, до Мордије 10 дана, до Росије 1 дан, до Турске 4

---

³⁹⁹ Цур, Ђур

⁴⁰⁰ Гила, Ђула

⁴⁰¹ Харобој

⁴⁰² Чопон

⁴⁰³ Моравчик исправља у Баић

⁴⁰⁴ Ултин

⁴⁰⁵ Дервеленин

⁴⁰⁶ Лензенин, Лучанима

дана, а до Булгарије пола дана; а у Херсон је врло близо, још ближе до Боспора.

У оно време кад су Печенези били изгнани из своје земље, прохте се неким и смисле, да остану онде и настане се заједно са тако званом Узима. И до данас јесу међу њима, али имају таквих обележја, да се могу од њих разазнавати и да их је распознати, па се опажа, да се од својих отргоше; хаљеци су им најме кратки до колена, а рукави од рамена одрезани, као показујући одатле, да су отсечени од својих саплеменика.

Ваља знати, да с ове стране реке Дњестра, који гледа према Булгарији на прелазиштима те реке, има пустих градова. Први град Печенези називају Белим⁴⁰⁷ због тога, што се његово камење беласа; други је град Тунгата; град трећи Кракнаката; град четврти Салмаката; град пети Сакаката; град шести Гиаиуката. А у здањима тих старих градова налазе се и споменици цркава и крстови уклесани у камен вапненац. Одавде имају неки у традицији, да су некада Римљани овде имали своја седишта.

Ваља знати, да се Печенези називају Кангкар, али не сви, већ само народ, који припада трима племенима: Иабдиерти, Куарчирчур и Хабуксингула, јер су од других вреднији и племенитији. А то нам вели и сама реч Кангкар.

Поглавље XXXVIII

О родословљу народа турскога и одакле потиче

Турско је племе некад имало своје станиште близу Хазарије у крају Лебедија прозваном по имену првога њиховог војводе⁴⁰⁸. Овај војвода звао се је именом Лебедиас, а њему у част војводом се назваше и његови наследници. У том пак крају у пререченој Лебедији тече река Хидмас, названа и Хингилус. У то пак време не зваху се Турци, већ због неког разлога непоражени Сабарти⁴⁰⁹. И

---

⁴⁰⁷ Аспрон, Београд

⁴⁰⁸ βοεβδος

⁴⁰⁹ Ни Томашић ни Џенкинс ни Литаврин не преводe грчку реч асфалои, а најтачнији превод би био непоколебљиви у смислу непоражених

Турци су имали седам племена, али не имаху никада нити властитога нити туђег архонта, већ само неке војводе, од којих беше први речени Лебедија. Станиште пак имаху заједно са Хазарима кроз три године, војујући заједно са Хазарима у свим њиховим ратовима. И хаган, владар Хазарије, због јунаштва и савезништва њихова, даде првome војводи Турака, Лебедији званом за жену у брак племениту Хазарку, поради гласовитога његова јунаштва и одличнога рода, да од њега род роди. Но тај Лебедија по некој судбини не роди детета с том Хазарком. Печенези пак, пре Кангкари називани (јер име Кангкар дају ради племенитости и храбрости), дигоше се ратом на Хазаре, а потучени, морадоше оставити домаћу земљу и беху принуђени настанити се у земљи Турака. У наставшем на то рату између Турака и Печенег, тада Кангкари званих, буде Турска војска надјачана и на два дела раздељена. један се део настани на истоку према крају персијском, и они се све до данас зову по старом турском имену непоражени Сабарти.

Други се пак део одсели на западни крај заједно са својим војводом и вођом Лебедијем у крај назван Ателкузу, који крај данас настањује народ Печенег. Мало време иза тога јави онај хаган владар Хазарије Турцима, нека би му први њихов војвода послао лађу (хеландију), Лебедија дакле дође к хазарском хагану и упита га за разлог, зашто је по њега послао, да к њему дође. А хаган рече њему: „Због тога те призвасмо, да те поставимо за владара народа твога, јер си племенита рода и разборит и јуначан и први између Турака, па да се покораваш речи и заповести нашој.” Овај на то одврати хагану говорећи: „Увелико поштујем што си ми склон и што си мене изабрао и признајем, да си ме захвалношћу задужио, али јер ми силе не досежу за такву власт, не могу послушати. Но за то биће бољи од мене други војвода, Алмуцис⁴¹⁰ зван, који има и сина именов Арпад. Нека радије један од оних, било Алмуцис, било син његов Арпад, постане архонтом и буде под вашом заповешћу.” Хагану се пак допадне та реч, даде му својих људи, и пошаље их к

---

⁴¹⁰ Салмуцис

Турком. А кад се ови с Турцима о том поразговорише, радије се одлуче Турци, да им Арпад постане архонтом, него ли Алмуцис отац његов, будући да је вреднији и одличан на уму, на већу (суђењу) и на јунаштву и прикладан за такву власт. И учине га архонтом по обичају и закону Хазара, дигнувши га на штит. А пре овога Арпада нису Турци никада имали никога за архонта; а од њега почев па до данас поставља се од лозе његове кнез Туркије. После неколико година навале Печенези на Турке и отерају их скупа са њиховим архонтом Арпадом. Турци бежећи и тражећи земљу за своје станиште, дођу у Велику Моравску отерају тамошњи народ, па се у тој земљи населе, коју и сада до данас настањују. Од онда пак не ратоваше више Турци са Печенезима. К споменутом пак народу Турака, који се је одселио на исток према персијским странама, пошаљу све до данас посланике ови Турци, што станују на западу, пазе их, а примају често и од њих одговоре.

Земља Печенега, у којој су у оно време становали Турци, има своје име по тамошњим рекама. Реке су пак ове: Прва река звана Барух, друга река звана Кубу⁴¹¹, трећа река звана Трулос, четврта река звана Брутос⁴¹², пета река звана Серет.

Поглавље XXXIX

О народу Кабара.

Ваља знати, да тако звани Кабари потичу од хазарскога племена. Но десило се, да су се одметнули од њихове владе, а у насталом на то грађанском рату, надјача прва њихова влада, и једни буду од њих погубљени, а други утекоше па дођоше и настанише се међу Турцима у земљи Печенега, те се једни другим приљубе, а неки се и прозваше Кабари. Па одатле они научише Турке хазарски говор, па до данас имају тај језик, али имају и други говор Турака. Пошто се пак истицаше снагом и храброшћу у рату између оних 8 племена, одабрасе их, да буду у рату прве племенске чете. Једнога пак

---

⁴¹¹ Буг

⁴¹² Прут

архонта имају они, то јест она три кабарска племена, и то све до данашњега дана.

Поглавље XL

О Кабарима и Турцима

Прво племе Кабара је оно споменуто, што се отрже од Хазара, друго су Неки, треће Мегери, четврто Куртугермат, пето Тариан, шесто Генах, седмо Кари, осмо Каси. И тако међусобом сљубљени Кабари са Турцима обитаваху у земљи Печенега. Касније пак позвани од Лава христољубивога и преславнога цара превезу се (недостаје име реке), завојште на Симеона, свладају га. И терајући га, дођоше до Преслава и затворе га у граду Мундраги, па се кући поврате. У оно пак време имаху за архонта Лиунтика, сина Арпадова. Пошто се је пак Симеон опет измирио са ромејским царем и осећао се сигурним, пошаље Печенезима посланство и уговори с њима, да ће заратити на Турке и уништити их. А кад Турци на бој изађу, навале на њих Печенези са Симеоном, и посвема униште њихове родове, а за чување земље постављене Турке гадно оданде отераше. Турци пак вративши се и нашавши земљу пуну и уништену, настане се у земљи, коју и данас настајују, и коју прозваше, како је горе речено, по рекама. Крај пак, у ком Турци пре беху, носи према реци, која онуда протиче, име Етел и Кузу, у коме данас Печенези станују. Турци пак, протерани од Печенега, дођоше и настанише се у земљи, у којој сада станују. У том крају има неких старих споменика: прво је ту цара Трајана мост према почетку Турске; затим Белаграда. три дана од тога моста, а у њему је и кула светога и великог цара Константина; а опет према току реке стоји тако називани Сермион⁴¹³, који је од Белграда на два дана пута далеко; а од оних тамо страна је велика⁴¹⁴ Моравија, некрштена, коју такође уништише Турци, а којом је пре владао Свендоплок⁴¹⁵. То су дакле споменици и називи на реци Истру. А што је горе више од тога, где је настањена сва Туркија, називају данас по називима река, које

---

⁴¹³ Срем

⁴¹⁴ Стара, пређашња

⁴¹⁵ Светопук

онде теку. А реке су ове: прва је река Тимеш⁴¹⁶, друга Тутис⁴¹⁷, трећа Мареше⁴¹⁸, четврта Крисош⁴¹⁹, и опет друга река Титса⁴²⁰ – Суседни су пак Турком на источној страни Булгари, где их дели река Истар, кога и Данубијем зову. Према северу су Печенези, а више према западу Франци, а према југу Хровати. А тих 8 племена турских нису послушни својим владарима (архонтима), али имају споразум иначе међу собом, да ће се на оним рекама, на којој страни буде рат, заједно борити са свом ревношћу и маром. А имају за прву главу архонта од лозе Арпадове по реду, и два друга гила⁴²¹ и кархаса, који имају службу судије. А има свако племе архонта.

Ваља знати, да гила и кархас нису властита имена, већ звања.

Ваља знати, да је Арпад, велики архонт Туркије, родио четири сина: првога Таркацу, другога Јелеха, трећега Јутоца, четвртога Залтана.

Ваља знати, да је први син Арпадов Таркацу родио сина Тебели-а, а други син Јелех родио сина Езелеха, а трећи син Јутоца родио је сина Фалици – а, садашњег архонта. Четврти син Залтан родио је сина Тахи – а.

Ваља знати, да су сви синови Арпадови помрли. Унуци пак његови Фалис и њихов братанац Тахи још живе.

Ваља знати, да је умро Тебели, али има сина од њега Термацу, који је сада дошао заједно са Булчу – ом, трећим архонтом и турским карханом као пријатељски посланик.

Ваља знати, да је кархас Булчу син кархаса Калија и да је Кали име властито, а кархас звање, као и гјула, што је више од кархаса.

Поглавље ХЛІ О земљи Моравији

Ваља знати, да је Сфендополк, архонт Моравије, био храбар и

---

⁴¹⁶ Тамиш

⁴¹⁷ Бегеј или Брезава

⁴¹⁸ Марош

⁴¹⁹ Корош

⁴²⁰ Тиса

⁴²¹ Гјула

страшан за суседне народе. Имао је пак тај Сфендополк три сина, и на самрти раздели своју земљу на три части, и остави својим трима синовима по један део. Првога учини за великог архонта, а друга двојица да буду под речју првога. А опомене их, да се не разделе и не дигну један на другога, давши им следећи пример: узме три шибе и свезавши их, подаде их првом сину, да их сломи. Кад тај није могао, да их другом, па онда трећем. А затим разрешивши те три шибе, даде свакоме по једну. Ови их примише, и кад им би заповеђено, нека их сломе, одмах их преломише. И из тога их примера опомене говорећи: „Ако ћете остати у слози и љубави нерастављени, противници вас неће победити, нити заробити. Ако ће пак код вас настати срџба и правдање, па ћете се разделити на три власти, не слушајући првог брата, ви ћете се и међу собом уништити, а суседни ће вас непријатељи сасвим погубити”. Но после смрти Сфендополкове, иза како су једну годину провели у миру, упаде у њих раздор и раскол, те учинише један на другога грађански рат; а тада дођоше Турци и до краја погубише и освојише њихову земљу, у којој и сада домују; а што је народа преостало, растопи се и ускоти у суседне народе: у Булгаре, Турке, Хрвате и остале народе.

Поглавље XLII

Опис земље од Тесалонике (Солуна) до реке Данубија и града Белграда; опис Турске и Печенеске до хазарскога града Саркела; Русије и Некропила, које су на понтском мору близу реке Дњепра; Херсона и Боспора, где су градови климата (покрајине); затим језера меотидскога, које ради његове величине и морем зову, све до града Матарха. К томе још опис Зихије, Папагије, Казахије, Аланије и Абасгије до града Сотеријупола

Ваља знати, да је од Солуна до реке Данубија, на којем је град именом Белграда, пут од осам дана, ако ко не би путовао брзо, већ и одмарањем. Тамо пак преко реке Дунава станују Турци у земљи Моравији, а и онамо између Дунава и реке Саве. Од доњих пак

крајева реке Дунава насупрот Дрстера⁴²² лежи Печенеска, а ниже до Саркела, града Хазара, у коме седи посада, која се сваке године мења. А Саркел у њих значи: бели дом⁴²³, кога је саградио спатарокандидат Петрона, прозван Каматир, кад су Хазари молили цара Теофила, да им град тај сагради. Јер овај каган и бег хазарски послаше посланство к цару Теофилу, који мољаху, да им се град Саркел сагради. Цар услишивши њихову молбу, пошаље им пререченог спатарокандидата Петрона са хеландијама, царским лађама, а пошаље и хеландије катепана Пафлагоније. Тај пак Петрона, стигавши у Херсон, нађе хеландије у Херсону, укрца момке у теретне лађе и отплови на оно место ријеке Донау где је имао да сагради град. Но пошто не беше у оном крају прикладнога камена за градњу тврђаве, начини комине и у њима испече опеку, којом сагради град, приредивши си из малога речнога камена вапно. Кад је пак тај спатарокандидат Петрона доградио тврђаву Саркел, дође пред цара Теофила и рече: „Ако хоћеш да градом Херсоном и околним местима заповедаш и да ти не испадну из руке, постави властитога стратега, а немој поверовати њиховим првацима и властодршцима”. Јер до цара Теофила нису слали одавде стратега, већ је имао сву управу тако звани начелник заједно са тако званим градским оцима. Кад је на то цар размишљао, да ли би послао за стратега овога или онога, одлучи коначно одаслати споменутога спатарокандидата Петрону, будући да је упознао оно место, а не беше невешт јавним пословима.

Овومه дакле даде звање протоспатарија, именује га стратегом и пошаље у Херсон, одредивши, да га имају слушати тадашњи начелник и сви остали. Од онда пак, па све до данас ваља да се одавде изашаљу стратеги у Херсон. И тако беше градња града Саркела установљена. Од реке пак Дунава до пре поменутога града Саркела пут је од 60 дана. А усред те земље има много река, од којих су највеће две: Дњестар и Дњепар; но има и других река: тако звани

---

⁴²² Дистре

⁴²³ ‘ἄστρον ὀπίτιον’ словенска реч бела вежа, бела кућа, бели прихват или прихватилиште по Николи Томашићу.

Сингул и Ивил, Алматај, Куфис, Буг и многе друге. А на вишим деловима реке Дњепра живе Роси, и овом реком возећи се долазе к Ромејцима. Печенеска пак сеже у целу Росију и Боспор до Херсона, па до Серета, Прута и 30 крајева. Дужина приморја од реке Дунава до реке Дњепра чини 120 миља, а од Дњестра до Дњепра чини 80 миља, то је тако звана златна обала. Код ушћа реке Дњепра лежи Адара и тако је велики залив, Некропиле зван, кога нико не може посвема прегазити. А од реке Дњепра до Херсона има 300 миља, а у средини јесу језера и баре, у којима Херсонци добијају со. А од Херсона до Боспора су градови климата, а размак је 300 миља. Од Боспора је даље ушће Меотидскога језера, које ради величине уопштено морем зову. У Меотидско пак море утичу бројне и велике реке. У северни му део утиче река Дњепар, одакле Роси полазе према црној Булгарији, Хазарији и Сирији. А тај Меотидски залив насупрот је од Некропила, које су отприлике на 4 миље близу реке Дњепра и мешају се с њом. Ту су стари начинили прокоп и одвели у њ море, средином одсекавши за једну миљу или више сав Херсон и климате и боспорски крај. Али кроз дуги низ година засуо се овај прокоп и настане велика гуштара, а у њој нема ван два пута, којима Печенези пролазе према Херсону, Боспору и климатима. А у источнији део Меотидскога језера утиче много река: река Дон, која долази од града Саркела, Хоракул, у ком се лови и риба верзитик, а има и других река, Вал, Вурлик, Хадир и мношво других река. А из Меотидскога језера излази ушће звано Вурлик, и тече у понтско море, где стоји Боспор (град). Насупрот Боспора стоји град с именом Таматарха, а размак прелаза тога ушћа чини 18 миља, а у средини ових 18 миља има велико острво, а ниски, зван Атех. Од Таматархе 18 или и 20 миља далеко има река звана Укрух, која дели Зихију и Таматарху. А од Укруха до реке Никопсе, на којој је и град са реком истога имена, простире се земља Зихија. Размак је 300 миља. Више Зихије има земља названа Папагија, а више земље Папагије стоји земља звана Касахија, а више Касахије, јесу горе Кавкаске, а више тих гора земља је Аланија. Приморје пак Зихије

има острва: велико острво и 3 острва, а између њих има и других острва обрађених и од Зиха⁴²⁴ насељених: Турганирх, Чарвагани, и опет једно острво, и према крају реке опет једно, а у Птелејама опет једно, на који Зихи беже, кад Алани навале. А приморје од краја Зихије, то јест Никопсе, јест земља Абасгија до града Сотирију-пола, а има миља 300.

Поглавље XLIII О земљи Тарон

Него о северним Скитима, доста ти је речено, љубљено дете; познавање ових биће ти до прилике по свему корисно и повољно. Али треба, да ти не буду непознате нити земље према изласку сунца, (и) на који су начин опет постале Ромејима подложне након што су им прво испале из власти. А први је Крикорикиј онај таронски кнез себе приклонио и подложио цару ромејском; али се он с почетка показивао дволичним, пак се речју претварао, да поштује пријатељство царево, док је делом радио у вољу владару сараценском, те је у више наврата био вођом војски, које су из Сирије излазиле против темата подложних ромејскоме цару, па и све, што су Ромеји потајно спремали против непријатељских Сарацена, јављао је у Сирију, а и писмима је потајно увек обавештавао амермумну (емиру верника) о свему, што се у вас догађало; и хтео је, да се представи, да пристаје уз Ромеје, а пронашло се, да предпоставља и воли интересе Сарацена. Ипак је увек слао дарове, који се тамошњим варварима чине почаснима, славноме међу царевима Лаву, па их је више и бољих за узврат примао од благочастивога цара, који га је у писмима често позивао,

---

⁴²⁴ Зихи, Зинхи, Циси, Зекхи, како их пишу различити аутори, су по свој прилици антско или аланско племе смештено по Плинију и Страбону у подножју Кавказа, највероватније преци данашњих Чеха или у некој вези са њима. Нико Жупанич их доводи у везу са Хрватима и Србима из разлога што се током сеобе народа заједно крећу и могуће их је пратити на истим местима. Једна од најстаријих чешких хроника на народном језику Далмилова сачињена средином XIV столећа говори да је праотац народа Чех заправо Хрват дошао из српске земље.

да у царујући град дође, и цара посети (види) и прими од њега пријатељства и части. А овај, бојећи се, да не би то било на жао и замеру амермумну, измишљао је изговоре и ништаво се извињавао, да не може своју земљу оставити без своје помоћи, да је не би Сарацени поплъачкали. Када је пак овај исти архонт Тарона, неком приликом у рату заробио синове Аркајика, стричевиће протоспатарија Асотија, то јест оца патриција Крикорика, задржи их код себе у ланцима (повезане). За ове је такођер Симбатиј, тада архонт архоната, писмом замолио самога преблаженога цара, да пошаље к Таронцима и да поради, да добије његове синовце, који су синови реченога Аркаика, како их не би послао амермумну. Рођак пак Симбатија, архонта над архонтима, беше патрициј Григориј. И чувши за ову Симбатијеву молбу, пошаље преблажени цар Лав Синута, онога евнуха тада картуларија брзе поште, у овој ствари к архонту Тарона и к Адранасиру, куропалату Иверије, али по другим неким пословима, давши му за обојицу пристале дарове. Но будући да је Теодор, тумач јерменски, оцрнио реченога Синута, код поменутога славнога цара, буде место њега као изасланик послан протоспатариј и доместик нижега чиновништва Константин син Липа, који је сада антипат (конзул), патрициј и велики хетеријарх, са одређеном заповешћу, да узме дарове, који се шаљу Крикорикију, таронском архонту, и да сам оде у Тарон, докле је за Синута одређено, да иде према добијеној заповести Адранасиру, куропалату Иверије. Дошавши речени протоспатариј у Тарон и предавши Крикорикију цареве дарове и писма, прими незаконитога сина Тароничанина, именом Асотија, и доведе га у царујући (град). Цар га одликује чашћу протоспатара и давши му довољно дражесних дарова, врати га натраг оцу по истом протоспатару. Исти овај Константин прими сада Апоганема, брата таронскога архонта Крикорикија, и доведе га заједно са двојицом Аркаикиних синова к блаженому цару. И овога одликује цар чашћу протоспарара, и често га милостиво прими, па га опет по истом Константину врати у његову земљу, и његовome брату. Иза тога је речени Константин, проборавивши доста у Халдији, добио налог, да пође у Тарон, и да поведе таронскога архонта Крикорикија и да

дође у Царски град, што овај и учини. А кад је дошао сам Крикорикије у Богом штићени град, и одликован чашћу магистра и стратега Тарона, дана му је за становање и палата, названа „дом Варварина”, где је сада палата Василија паракимомена. А био је почашћен и годишњом платом од десет литара злата и других десет литара милијарисија, тако, да је све то било 20 литара. Па кад је неко време у Цариграду проборавио, био је по истом протоспатару Константину у своју земљу опет спровођен. А иза тога и опет дође Апоганем к блаженоме цару, и од њега буде промакнут на патрицијство, и доби дозвољу, да може за жену узети кћер реченога Константина, а тим поводом затражи и палату, па доби и он „дом Варварина” без хрисовуље. И обасут милошћу од цара, врати се у своју земљу, да опет дође и склопи брак; но чим се је вратио у свој дом за мало дана умре. Његов пак брат Крикорикиј писмено затражи, да може да дође у Цариград и прими из руку светога цара додељену му плату и неко време онде проборави, а к том још замоли, да добије за становање за његовога брата одређену палату, коју му и даде блажени цар, зато, што се је недавно подвргао, а и зато, да би остале архонте истока потакнуо на слично понашање, да се Ромеајима подвргну, али му даровницу на ту кућу са исправом хрисовуљом не даде. Када је пак након много година блажени цар Роман примио скриптар царевине Ромеја, представи тај Крикорикије цару, да он неће моћи да држи Варваринову палату, већ моли да би место ње добио какву вилу у земљи Келчени или Пачату, или другу коју би цар заповедио, да би тако имао, када би на њ навалили Агарини, послати негде своју породицу и иметак свој.

Цар не имајући тачно познавање ствари, па држећи, да Таронац са царском хрисовуљом блаженог Лава држи Варваринову палату, даде му вилу Григорину у Келчини, а палату опет узме; но ни он сам му није дао хрисовуљу на вилу. Али иза тога писа цару Торник, синовац Тарончев, син онога Апоганема, овако: „Варваринов дом поклонио је преблажени цар Лав моме оцу. А после смрти мога оца, пошто сам још био малолетан и сирот, мој је стриц по праву држао ту кућу, увек ме уверавајући, да примим очинску палату,

када будем дошао у пуну добу. А сада, како сазнадох, дао је мој стриц тај дом царству ти, и примио је за њ на узврат вилу Грегорину у Келчини”. Ради ових царских добротина према таронском архонту, никне и проклије против њега завист код Какикија, архонта Баспаракака, Адранасира, куропалата Иверије, и Асотикија, архонта над архонтима. Ови писаху цару, мрмљајући, ради којег ли разлога једини Таронац уграби царску плату, а од њих ниједан не доби ништа. „Јер, рекоше, коју он ванреднију службу чини од нас, или у чему он више од нас Ромејима користи? Стога треба, да или и ми добијемо плату као и он, или да се ни он не налази у колу тога даривања.” Блажени пак Роман одговори им, да није од њега настала плата за Таронца, да би на њему било сада је обуставити, већ за блаженога цара; а није праведно, да оно, што су пређашњи цареви одредили, каснији обарају. А писао је једнако Таронцу, објавивши му жалбу и замеру поменутих мужева. Овај пак подастре (представку), да не може подавати ни злата ни сребра. Обећао је пак, да ће изван обичајно посланих дарова давати одела и меди (бакрењака) у вредности до десет литара; што је и давао кроз три или четири године. А након тога подастре, да не може давати то подавање, па је молио, да прима плату или бадава, како је то било под преблаженим царем Лавом, или нека се она обустави. На то је речени преблажени цар Роман, да не буде замере код Какија, куропалата и осталих, ову (плату) обуставио. Но да га некако примири, кад је дошао његов син Асотиј у град, дигне га међ патриције, и давши му до воље милошти, пошаље га кући. Кад је пак преминуо магистер Крикорикиј, претстави (молбом) Торникиј, син Апоганемов, да има усрдну жељу доћи и видети цара. На то пошаље цар протоспатарија и тумача Криниту, који и доведе у град поменутога Торникија, а цар тог истог Торникија промакне на част патриција. Овај затражи своја права на Варваринову палату, и чувши, да је стриц његов, примивши вилу у Келчини, .посед ове уступио, рече, да стриц његов није могао чинити замене на његовој очинској баштини, па затражи, да прими или палату или вилу; ако ли не, то обоје препушта цару зато, да их немају стричевићи његови. Тога

ради је цар, будући да је и старац Таронац умро, узео натраг вилу, а нити дома зато не узврати, јер нити за једно од овога двојега, како је горе речено, није била направљена хрисовуља. Након тога дође у Цариград Панкратиј, онај први син магистра овога Крикорикија Таронца, па га цар произведе на звање патриција, те он постаде и стратегом таронским. Он такођер замоли, да би добио жену из царева рода, и даде му цар за жену сестру магистра Теофилакта. А после брака начини он опоруку, у којој одреди: „Ако ћу имати децу од ове жене, нека имају целу моју земљу у дедовину.” И на то замоли цара, да му даде вилу Григорину, да у њој седи патрикиња његова жена, а после њезине смрти, нека та вила буде опет царства му. И цар приволи такође и на то, и давши му многе милости, отпрати га заједно са женом у његову земљу. Синове пак магистра Крикорикија, сам тај патрициј Панкратиј, и патрициј Асотиј, много су вређали и насиља правили свом властитом стричевићу патрицију Торникију, који не могавши подносити њихово насиље, писа цару, нека пошаље поузданог човека и нека преузме његову земљу, а њега самога, његову жену и њихово дете, да доведе к цару. И цар пошаље протоспатарија и тумача Криниту, да га према његовој молби приме и доведе у Богом заштићени град. Кад је пак Кринит у ту земљу дошао, нађе, да је он већ умро, одредивши пре своје смрти, да цела њему подложна земља припадне ромејском цару, а његова жена и дете, да оду к цару. Кад је ова дошла, даде јој цар за становање манастир протоспатарија Михајла, бившега некада комеркијарија Халдије и Псоматије. И опет буде изаслан од цара речени Кринит, да приме земљу Апоганемову, то јест део патриција Торникија; а оданде опет пошаљу (посланство) синови Таронца, покојникови стричевићи, молећи, да би дали Улнут, а задржали земљу свога стричевића, јер да они напросто не могу живети, ако земљу стричевића њихова преузме цар као своју. Прирођеном својом добротом потакнут, приволи цар њиховој молби, и даде им земљу Апоганемову, а сам узме Улнут са целим окружјем његовим. Цела је наиме таронска земља била на двоје раздељена; половину су имали синови магистра Крикорикија, а половину синови патрикија Апоганема, стричевићи њихови.

Поглавље XLIV

О земљи Апахунској, о граду Манзикерту, Перкрију, Хлиату, Халијату, Арсесу, Тиби, Херту, Салатнасу и Цермацу

Ваља знати, да су пре Асотија, архонта архоната, оца архонта архоната Симбатија, коме је одрубио главу амир Персиде Апосата, и који је родио 2 сина, Асотија, и Апасакија, који је био касније одликован чашћу магистра – ова три града: Перкри, Халијат и Арзес били под влашћу Персиде.

Архонт архоната седео је у великој Арменији, у граду Карсу и држи пре означене градове Перкри, Халијат и Арзес, Тиби, Херт и Саламасу.

Апелбарт владаше Манзикертом и беше под влашћу оца Симбатија, архонта над архонтима. И даде томе Апелбарти сам Асотиј, архонт над архонтима, градове Хлиат, Арзес и Перкри. Јер овај преречени Асотиј, архонт над архонтима, отац Симбата, архонта над архонтима, држаше све земље истока. Кад је пак умро Апелбарт, доби државу његов син му Абелхамит, а по смрти Абелхамита, завлада државом његовом први му син Апосебат. Кад је пак Симбатија, архонта над архонтима, убио Апосата, амир Персиде, то завлада (Апосебат) самостално и самовласно, као господар и самоглавар градом Манзикертом и осталим градовима и земљама. И он постаде заједно са своја два остала брата Аполесфуета и Апоселма подложен цару, из разлога, што је на њихове градове и земље поново завојштио, плачкао их и пустошио доместик схола; а плаћали су за градове и земљишта своја данак цару ромејском. Од (времена) пре поменутога Асотија, архонта над архонтима, оца Симбатијева, деде Асотија II и магистра Апасакија, док је живео Асотиј II, архонт над архонтима, беху та три града под влашћу архонта над архонтима, и архонт над архонтима добијао је од њих данак. Али и град Манзикерт заједно са земљама Апахуном, Харком и Коријем беше у држави (поседу) и власти архонта над архонтима, док се није Апосебат, амир Манзикерта са своја два брата Аполесфуетом и Апоселмом подложио цару, дајући и данак од градова и земљишта својих. Пошто је архонт од архоната подложен

цару ромејском, који је од њега постављен и од њега примио звање, јасно је, да су и градови и државе (општине) и земље, којима влада, од цара ромејскога.

Када је Симбат архонат над архонтима велике Арменије био свладан од Апосата, амира Персиде, па му је овај одрубио главу, завлада Апосебат, који је столовао у граду Манзикерту, градом Халијатом и градом Перкри, и општином Арзес.

Други брат Апосебата, Аполесфует и његов синовац и пасторак Ахмет, завладаше градом Хлиатом, градом Арзесом и градом Алцике. И они се подвргоше цару романском, и буду под његовом влашћу, па подаваху и данак, као и брат њихов Апосебат од градова и земљишта својих.

Трећи брат Апосебата и Аполесфуета, Апоселм владаше градом Зермацу и његовим подручјем ; и овај се подложи цару Ромејаца, и даваше данак, како и његов Апосебат, па брат Аполесфует-

После смрти Апосебата завлада Манзикертом и његовом земљом и целом државом, Абдирахим, син Апосебата. По смрти пак Абдирахима завлада Аполесфует, други брат Апосебата, стриц Абдирахимов, градом Манзикертом и целом пре реченом земљом. А по његовој смрти, завлада трећи брат, то јест Апосабата и Аполесфуета, Апоселм, Манзикертом и целом пре реченом земљом. Апосебат је имао сина Абдерахима и Апелмуза.

Аполесфует је имао посинка и синовца Ахамета; сина пак није имао, већ је држао на месту сина, Ахамета, свога посинка и синовца.

Апоселм имао је сина Апелбарта, који сада влада Манзикертом. Апосебат умревши остави амиром сина свога Абдирахима; а други његов син Апелмузе, беше по свему нејак, зато и нису марили да дође до очеве и братове власти.

Апосебат први брат, столоваше у граду Манзикерту, и владаше, како је речено, овим земљама: Апахуном, Коријем и Харком, и даваше од њих данак цару романском. По његовој смрти завлада његов син Абдерахим, па и он даваше пре редени данак, јер бјеСе, како је вед редено, његов брат Апелмузе посвема нејак.

По смрти Абдерахимовој, како је његов брат Апелмузе, као нејак,

мимоиђен, завлада градом Манзикертом и пререченим подручним земљама, други брат АPOSEБАТИН, пре поменути АПОЛЕСФУЕТ, стриц Абдерахима, и због његове нејакости мимоиђенога брата АПЕЛМУЗА. По смрти АПОЛЕСФУЕТА завлада трећи брат АPOSEБАТИН, то јест АПОСЕЛМ, градом Манзикертом и пререченим земљама. А прво поменути АХАМЕТ, синовац и пасторак АПОЛЕСФУЕТА, завлада знањем и вољом АПОЛЕСФУЕТА, ХЛИЈАТОМ, АРЗЕСОМ и ПЕРКРИЈЕМ. И како АПОЛЕСФУЕТ није имао сина, како је већ речено, узео овога АХАМЕТА, свога синовца и пасторка, наследником целе државе своје, својих градова и земаља. После смрти АПОСЕЛМОВЕ, завлада градом Манзикертом, његов син АПЕЛБАРТ, заједно са окружјем његовим. АХАМЕТ пак завлада трима градовима, градом ХЛИЈАТОМ, градом АРЗЕСОМ и градом АЛЦИКЕ.

И сам АХАМЕТ беше подложником цара, како је већ речено, давајући и за себе и за стрица свога АПОЛЕСФУЕТА, данак. АПЕЛБАРТ га пак преваром и варком убије, и узео његова три града, град ХЛИЈАТ, град АРЗЕС и град АЛЦИКЕ. А ове треба цар да натраг узме, као своје властите.

Сви ти преречени градови и преречене земље, нису никада биле под влашћу Персиде или под влашћу амирумна, него беху, како је речено, у дане господина цара Лава под влашћу Симбатија, архонта над архонтима. А онда су дошле под власт тројице браће, пре поменутих амирада, АPOSEБАТА, АПОЛЕСФУЕТА и АПОСЕЛМА, па се у њихове дане подложише, и подвргоше данку, и дођоше под власт царева ромејских.

Кад свим трима градовима, ХЛИЈАТОМ, АРЗЕСОМ и ПЕРКРИЈЕМ, влада цар, не може персијска војска навалити на Романију, јер су у средини између Романије и Арменије, па су препрека (барјера, заграда) и заштита (сместилиште гарнизона) за војске.

Поглавље XLV

О ИВЕРИМА

Ваља знати, да се Ивери, то јест они под куропалатом хвалишу, велећи, да потичу од жене Уријене, с којом је прељуб имао пророк и краљ Давид ; и веле, да потичу од деце, коју је она Давиду родила,

па да су рођаци пророка и краља Давида; а тако по том и пресвете Богородице, пошто она потиче од Давидовог семена. Због тога и великаши Ивераца склапају бракове са рођакама, мислећи да се тиме држе старог закона. Веле, да је порекло њихово из Јерусалима, и да су оданде по објави сна дошли, и настанили се у крајевима Персиде, то јест у земљи, у којој сада станују. Они пак, који су по објави изашли из Јерусалима, јесу Давид онај, и његов брат Спандиат, који Спандиат имаше, како они причају, дар божји, да му нигде ниједан уд тела не може такнути мач, осим срца, које је и неком опремом у рату заштићивао. Због тога су се њега и страшили и бојали Персијанци. Он их победи и завлада с њима, па настани своје саплеменике Иверце у тешко приступчна места, која сада држе; откуд се за мало рашире и размноже, и постану велики народ. Када је пак цар Ираклије на Персиде завојштио, сложише се с њиме и заједно ратоваше, па су од онда више услед страха пред ромејским царем Ираклијем, него ли по властитој сили и снази, заузели (подвргли) доста градова и земаља персијских. Јер кад је једном цар Ираклије Персијанце победио, и њихову земљу поништио, могли су Персијанци, не само Иверци, већ и Сарацени лако ухватити и свладати. Јер (Иверци) потичу, како сами веле, из Јерусалима, имају зато велику веру у то, па у гроб господа нашега Исуса Христа, те од времена до времена пошаљу обилно новаца патријарху светога града и тамошњим Хришћанима. Поменути пак Давид, брат Спандијата, родио је сина Панкратија, а Панкратиј родио сина Асотија, Асотиј пак родио сина Адранасија, кога је такође христољубиви ромејски цар Лав дигнуо на част куропалата. А Спандијат брат пре поменутог Давида умро је без деце. Откако су се пак преселили из Јерусалима у сада њима настањену земљу, има година четиристо или петсто до данас, то јест индикације 10, од постанка света 6460, за царства Константина и Романа, христољубивих и у порфири рођених романских царева.

Ваља знати, да је христољубиви, у порфири рођени и славни цар Лав, чувши, да су у речено место Фасијану дошли Сарацени, и од тамошњих цркви начинили тврђаве, послао Лалакона, патриција и стратега арменскога, са стратегом Месопотамије и стратегом

Халдије, те су разорили ове тврђаве, ослободивши цркве и опленивши целу Фасијану, која беше у оно време у власти Сарацена. А тако пошаље и опет магистра Катакала и доместика схола, који дошавши у град Теодосиопол и опустошивши његову околину, а и земљу Фасијану, разори окружне тврђаве, једнако их уништивши, задавши тиме велики ударац Сараценима. За царства пак господина цара Романа, магистар Јован Куркуа идући против града Тибије (Дуина) уништи у свом пролазу сву земљу Фасијанску, јер су је држали Сарацени. Али и патрициј Теофил, брат пререченога магистра Јована, кад је био први пут стратегом у Халдији, опљачка ову земљу Фасијанску, јер су и тада њом господарили Сарацени. Јер све док није дошло до договора са Теодосиополитанцима, није могло опстати ниједно место у земљи Фасијанској, па ни до у град Авник. И Иверци беху одувек у љубави и пријатељству с Теодосиополитанцима, и целом Персидом, али у Фасијани никада нису стицали земљишта.

Често су господин цар Лав и господин Роман, а и сама наша царственост⁴²⁵ тражили, да узму сам град Кецеон, и уведу посаду, да се не може оданде Теодосиопол са житом снабдевати, уверавајући куропалата и његову браћу, да ће након заузећа Теодосиопола, вратити им тај град (то јест Кецеон). Али Ивери не допустише, да се то учини од љубави према Теодосиополитанцима, и да се град Теодосиопол не пустоши; већ изјавише насупрот господину Роману и царици, говорећи: „Ако то учинимо, мислимо да ће настати (за нас) срамота пред нашим суседима, као пред магистром и владарем Абасгије, пред Васпараканитом, и врховним владарима Арменије, па ће моћи да кажу: „Цар држи невернима Ивере, куропалата и браћу његову, и не верује им, па је зато узео град од њих. Него радије нека пошаље цар турмарха или којег царског изасланика, па нека седи у граду Кецеону и нека припази.”. И добише овакав

---

⁴²⁵ Томашић преводи са наше царице мислећи на мајку Зое, за разлику од Ласкина, Гавре Манојловића, Џенкинса који преводе са наше царске величанствености и Литаврина који ројал маџести замењује речју царственост што је најисправније

царски одговор: „Која корист послати било турмарха, било изасланика (василика)? Та све ако и уђе турмарх или изасланик, ући ће са 10 или 20 људи и седеће у коначишту, које од вас прими; а будући да има много путева, који воде у град Теодосиопол, не може од града (Кецеона) видети караване, које улазе у град Теодосиопол; а могу каравани улазити у Теодосиопол ноћу, а да они ништа не виде”. Но како Ивери нису хтели да се пустоши Теодосиопол, они су волели, да се храном снабдева, то они не послушаше и не дадоше град Кецеон, мада су примили писмену заклетву, да ће након заузећа Теодосиопола, натраг добити тај град.

Никада не хтедоше Ивери пљачкати или заробљавати у околишу града Теодосиопола или његовим местима (земљама), ни у граду Манзикерту, или у његовој области.

Тако је куропалат упорно држао фасијанске земље, тражећи за себе сву Фасијану и град Авник, наводећи, да има хрисувуље блаженога цара господина Романа и наше царствености⁴²⁶, којих је и преписе послао нама по Зурбанелу протоспатару, азату своме. Испитавши ове нађосмо, да му (то јест куропалату) не дају никакве поткрепе (доказе). Јер хрисувуља таста нашег садржи, да је тај куропалат обећао, и како је заклетвом утврдио, написавши својом руком, да ће остати у верности нашем царству, и да ће војевати против наших непријатеља, а пријатеље да ће заштићивати, и да ће исток учинити подложним царству, и да ће велика дела чинити нама на услугу; а њима је наш таст обећао, ако сачува ту веру, службу и оданост, да ће остати непоколебив и он сам и род његов у његовој држави и власти; па да неће премештати границе његових поседа, већ да ће се задовољити са уговореним (границама) под првашњим царевима и да даље неће прелазити, и да неће спречавати, да се подвргне Теодосиопол и остали непријатељски градови, било да их он сам поседа, било пак наша војска. Та дакле поглавља садрже хрисувуље,

---

⁴²⁶ Томашић преводи са наше царице мислећи на мајку Зое, за разлику од Ласкина, Гавре Манојловића, Џенкинса који преводе са наше царске величанствености и Литаврина који ројал маџести замењује речју царственост што је најисправније

у којим нема куропалат никаквог упоришта. Јер таст наш одређује, да га нећемо мицати из старих граница његове земље, и да ће он, кад буде могао, или сам или с нашом војском поседати Теодосиопол и остале непријатељске градове, али да их неће задржати у својој пуној власти и господству. А нашега царства садржаје, да ће, колико би год места могао и сам и синовац му магистер Адранасе властитом снагом подврћи од Агарена или их од сада буде подвргнуо, ова имати за своју деспотију и господство. Но пошто он није ни властитом снагом подвргао нити Теодосиопол, ни Авник, ни Мастат, не може их држати, будући да су с ове стране реке Еракса, то јест Фасиде. С тога је град Авник до сада био самосвојан и самовластан, имајући свога амира; а војска нашег царства га је често пљачкала. Али и протоспатариј Јоан и стратег Арабонитес, и патрициј Теофил, и ономад стратег Теодосиопола, и остали стратеги много су тамо узели плена и робља, запаливши тамошња мјеста; дотле овде куропалат никада није пљачкао. А када буду ондашња места разорена по моме царству, дођоше Ивери, и домогоше их се, покушавајући оданде и град заузети. А амир, често позван (на предају) од патриција и стратега Теофила, и видећи, да нема од ниоткуда наде животу, подвргне се и приволи, да буде подложником нашега царства, давши и свога сина за таоца. Мастат пак остаде Теодосиополиданом. Ал кад је магистер Јоан кроз 7 месеци поседоа Теодосиопол, и није га могао заузети, пошаље војну јединицу и освоји тај исти град Мастат, и постави у њ протоспатара Петрону Бојилу, тадашњег катепана Никопола. А магистер Панкратиј, који је са магистром (Јоаном) заједно војевао у Теодосиополу, кад се (Јоан) спремао на повратак, замоли га, да му да тај град, учинивши писмену заклетву према њему, да ће га држати, и да га неће никада предати Сараценима. А пошто је овај био и хришћанин и подложник царства нашег, поверова заклетви његовој и предаде (град) реченом Панкратију. Но овај га опет даде Теодосиополитанцима. А када буде заузет Теодосиопол, дођоше Ивери узеше га у власт. Ради тога они немају право тражити власт нити над градом Мастатом, нити над Авником. Но пошто је куропалат наш верни и прави поданик и пријатељ (савезник), јесте

одређено на његову молбу, да буде граница Фасијане река Еракс, то јест Фасис и леве крајеве према Иллирији, (у тексту погрешно треба Иверији) да имају Ивери, а десне, који су према Теодосиополу, било да су градови, било села (поља), да су под нашим царством, будући да је очито река границом обојих, како је још за живота, о том упитан покојни Јоан Куркуа рекао, да је корисно, да буде река границом. Јер строго право не даје куропалату никакво овлашћење, да би могао поседовати било крајеве с ове стране реке, било крајеве с оне стране, будући да су из свих тих места Теодосиополитанима војске царства нашег заробљавале и палиле, па Ивери нису никада без наше војске излазили на војну, и Теодосиопол пленили, већ су их увек држали као пријатеље и с њима пословали, па су на језику хтели уништавати Теодосиопол, али од срца никада не хтедоше да буде заузет. Него царство наше, како је речено, из љубави према куропалату, хтеде, да буде река Еракс или Фасис границом обојих, па треба да се тим поседом задовоље и да ништа више не траже.

Поглавље XLVI

О генеалогии Ивера и граду Адрануцију

Ваља знати, да су Панкратиј и Давид Мампалис, што значи пресвети, синови великога Симбата, Иверанина. И Адрануци дође у наслеђе Панкратију, а Давиду припада остала земља. Панкратиј је родио три сина: Адранасера, Куркенија и патриција Асотија, који (се) и Кискаси (зове), и раздели међу њих своју земљу. И Адрануци припаде његову сину Куркенију, а кад је овај умро без деце, остави га своме брату Асотију, кога и Кискаси зову. Патрициј Асотиј, који (се зове) и Кискаси, узе за зета своје кћери Куркенија, онога магистра, који поставши династом, узе од свога таста Асотија силом Адрануци, а даде му заузврат Турокастрон, и поречје Ачара, које је погранично са Романијом према Колори. Патрициј Асотиј или Кискаси имао је за жену сестру магистра Георгија, владара Абазгије. А када се завадише магистер Куркениј и магистер и владар Абазгије Георгиј зато, што је владар Абазгије помагао

патрицију Асотију, Киркениј, будући у прилици, одузе (Асотију) и оно, што му је заузврат дао био за Адрануци и прогна га; и он оде у Абазгију. А кад умре магистер Куркениј, доби Адрануци његова жена, кћер патриција Асотија, као своје очинство. А кад земљу магистра Куркенија куропалат Асотиј, па магистер и владар Абазгије Георгиј, те магистер Панкратиј, брат пререченога куропалата, почну оружјем делити, погоде се међу собом, и сваки узе, шта му је било суседно. Адрануци пак беше сусједан Симбатију, сину препоменутога Давида. У то ухвате сви жену магистра Куркенија, то јест кћер патриција Асотија или Кискасија, велећи: „Ти, будући да си женско, не можеш да владаш градом.” По том даде жени Симбатиј као накнаду за град земљишта и узе град Адрануци.

Ваља знати, да је сродство ових Ивера овакво: Мајка Давидова и Адранасија куропалата, садашњег куропалата Асотија, биле су кћери двојице браће, то јест братанице. А имао је Симбат, син Давидов, за жену кћер магистра Панкратија, оца Адранасија, садашњег магистра. А кад је она умрла, узе Адранасиј сестру Симбатија, сина Давидова.

Град Адрануци је врло чврст, има велики зид, као земаљски град (главни град). Тамо долази роба из Трапезунта, Иверије, Абазгије и целе земље Арменије и Сирије; а добија и силну царину од те робе. Територија пак града Адрануција, то јест арзен, велики је и родан, па је кључ Иверије, Абазгије и од Мискијаца.

Блажени цар господин Роман пошаље патриција и друнгара флоте Константа, који је у оно време био протоспатар и манклавит, давши му и одело магистра, да учини магистром Куркенија Иверца. И кад је дошао патрициј и друнгар флоте Константин до Никомедије, дође монах Агапије син Киминин, који беше тада (на путу) у свети град ради молитве. И како је пролазио кроз Иверију, сврати у град Адрануци. Патрициј пак Асотиј, и Кискаси зван био је у непријатељству са својим зетом Куркенијем и прозбори овако монаху Агапију: „Заклињем те Богом и моћју часнога и животворнога Крста, да одеш у град и да велиш цару, нека некога послао, па да приме мој град и да га држи под својом влашћу.” И

монах Агапије, дошавши у град, исприповеда цару, шта му рече патрициј Асотиј или Кискаси. Пошто се је пре поменути патрициј и друнгар флоте Констант ради споменуте основе, да произведе Иверца Куркенија магистром, налазио у Никомедији, доби по царској заповеди од патриција секретара двора Симеона писану наредбу овакву: „Заповеда свети наш цар, да оставиш све своје послове и да право пођеш патрицију Асотију и Кискаси званом, и да преузмеш град његов Адрануци, будући да је он по монаху Агапију објавио светоме нашем цару, да нека пошаље поузданог свога човека, да преузме његов град Адрануци. И ти, кад одеш у Халдију, узми ваљане офицере (часнике, архонте), за које знаш, да су јуначни и поуздани, па уђи и заузми тај град.” Патрициј и друнгар флоте Констант оде у Халдију и узме ваљаних турмарха и офицера (часника) и војника до 300, па уђе у Иверију, али га заустави покојни Давид, брат садашњег куропалата Асотија, велећи му: „Куда те шаље цар, па какву службу имаш, да обавиш, да толико људи собом водиш?” Јер бојали су се, да не би после смрти Адранасија, који је и куропалат, цар потегнуо именовати куропалатом Куркенија, пошто су деца куропалата Адранасија, после смрти њихова оца имали међу собом неку свађу; а јер је Куркениј свога првога човека послао био с великим даром цару, тражећи куропалатство или магистрат, држаху ова четири брата, то јест деца куропалата Адранасија, да (Констант) тамо полази, да учини Куркенија куропалатом. Но патрициј Констант бранио се је, велећи: „Ради тога водим толики народ, што имам да учиним Куркенија магистром, након што сам га јавно поздравио, отићићу к магистру Давиду”. Имаше то овај патрициј Констант и за Давида од цара писмо и дарове. И дошавши патрициј Констант у земљу Куркенијеву, учини га магистром. И оде у град патриција Асотија и Кискаси званог у Адрануци, и даде му на њега управљено царско писмо, које није о граду Адрануцију ништа садржавало, већ друге ствари. И рече њему патрициј Констант: „И ако указ не садржи ништа о граду Адрануцију, но како је монах Агапије дошао к цару, и јавио му оно, што си поручио о граду Адрануцију, ето ме је (цар) и послао, да преузем град, и да у њ уведем момке, што их са собом

водим.” И пошто је патрициј Асотиј, и Кискари зван, био у свађи, како је речено, са зетом својим Куркенијем, волео је радије дати свој град цару. А патрициј Констант имао је код себе заставу, и даде је патрицију Асотију или Кискасију. А овај је узе и обавије је на копље, и предаде патрицију Константу рекавши: „Постави је горе на зид, да сви знају, да је царев од данашњега дана овај град.” И учинивши то патрициј Констант и поставивши заставу горе на зид, и ускликнувши према обичају на почаст царевима романским, тиме је свима постало објављеним, да је патрициј и Кискаси зван, град Адрануци приказао цару. А Давид велики није своју земљу давао цару, мада сасвим близу граничи турми (најмања римска коњичка тактичка јединица) Акампси и Мургули. Патрициј сад Константин подастре цару два извештаја, те их пошаље; један, који је садржаво, како је Куркенија подиго на магистра, и како је Куркеније примио магистрат и цара признао (акламирао), а други, који се тицао града Адрануција, и како је исти примио од патриција Асотија и Кискаси званог; те да велику размирицу и непријатељство имају међу собом патрициј Асотиј са зетом својим магистром Куркенијем; па нека цар пошаље помоћ, да се посада стави у град, и да ако је могуће, дође и доместик схола. Видећи ово Ивери, магистар Куркениј и магистар Давид, брат куропалата Асотија, писаху цару ово: „Ако то прихвати царство твоје, и уђе у средину земље наше, ми ћемо изаћи из подаништва царства твога, и бићемо са Сараценима, кад већ морамо имати са Ромејцима војне и ратова, и кад морамо присиљени војску дићи против града Адрануција и саме Романије”. Сазнавши то (цар) и из писама преречених архоната, и чувши ово од њихових посланика, побоја се, да се неби здружили са Сараценима и извели војске из Персије против Романије, одбије то велећи: „Нисам ја писао протоспатару Константу манглавиту о овоме граду и земљи његовој, да је заузме, већ је он то учинио из властите, тако рећи, неразборитости.” А овако је говорио цар, хтевши да их посвему увери, а показао је и сам протоспатарј Констант и манглавит, царско писмо, које је садржавало грдње и прекоре: „Ко ти је наредио, да то учиниш? Него радије изаћи из града, па узми са собом Асотија, сина упокојеног Адранасија

куропалата, па га доведи овамо, да га одликујемо куропалатском чашћу његова оца”. Примивши ово патрициј Констант, остави патриција Асотија, кога и Кискаси зову, у његовом граду Адрануцију, па изишавши оде к Давиду великоме и предаде му царско писмо, које је за њега имао, и врати се и дође у Иверију, па нађе тамо сакупљене магистра Куркенија и магистра Давида, брата Асотија куропалата. И они почеше псовати и грдити патриција Константа овако: „Подмукао си и зао човек, да нам ниси објавио за град Адрануци, да исти намераваш узети, и да је корисно, да цар с њиме влада. А пошто смо ми ради те основе и представку дали цару, и примисмо (одговор), да цар ништа не зна о тој основи, већ да си то учинио из љубави према патрицију Асотију или Кискасију.” А патрициј Констант, одговоривши им у одбрану, што је доликовало, узе Асотија, сина куропалата Адранасија, и одведе га у град, гдје буде одликован од цара за куропалата.

Знај дакле и о стварима, које су се у неким згодама десиле између Ромејаца и различитих народа. Јер упутно је, предраги сине, да ти не измакне сећање на њих, како ти буде у једнаким згодама, кад се оваке ствари догоде, лако се снаћи, јер имаш предзнање.

Поглавље XLVII

О пресељавању Кипрана има ово приповедање

Када су Сарацени освојили острво и оно остало кроз седам година ненастањено, а и архиепископ Јоан са својим народом прешао у царујући град, јер настаде одредба цара Јустинијана у светом сабору, да он (Јоан архиепископ) са својим епископима и народом острва приме Кизик, па да чини и рукополагања, кад не буде епископа, да не пропадне самосталност и право Кипра (као архиепископије). Та и сам цар Јустинијан беше Кипранин, како се је у старих Кипрана све до данас сачувала традиција. А одређено је тако у светој шестој синоди, да архиепископ има рукоположити проедра (епископа) Кизика, како је то записано у 38. глави истога светога синода. А после седам година нађе се цар вољом божјом

побуђеним, да опет настани Кипар и пошаље багдадском амермумну тројицу одличних Кипрана, који су били староседеоци острва, тако звана Фангуме са неким царским човеком, мудрим и угледним, пишући амермумну, нека би народ острва Кипра, који је у Сирији, отпустио у њихову земљу. И амермумн послушавши писмо царско, пошаље по целој Сирији угледне Сарацене и окупи све Кипране, па их превезе у њихову земљу. А пошаље цар и посланика (василика), па превезе и оне, који су обитавали у Романији, то јест у Кизику и Киоиреотији и Тракизији, и острво буде насељено.

Поглавље XLVIII.

Глава тридесет и девета светог шестог синода одржаног у великој палати „Трула”

Како се је брат и помоћник наш Јоан, епископ острва Кипра, из реченог острва преселио заједно са народом својим у епархију Хелеспонта, ради (насталих) непријатељских (варварских) навала, а и да се ослободи туђинскога работања, и да се чисто подложи жезлу најхришћанскије власти – то услед провидности Бога човекољупца, и труда христољубивога и благочастивога нашега цара, одређујемо, да се без новотарија сачувају од богоносних отаца, неком приликом у Ефесу сакупљених, катедри пререченога мужа неизмењеног права тако, да ће нови Јустинијанопољ имати права града Константине, и да ће тамо постављени богољубљени епископ бити на челу свих хелеспонтских епархија, и да ће се рукополагати од домаћих епископа по старинском обичају. Како су богоносни оци наши одредили, да се чувају у свакој цркви обичаји, тако и проедру поменутога Јустинијанопоља подређени епископ града Кизика, попут свих осталих епископа, потпада под реченога богољубљенога проедра Јоана, од кога ће бити, даном потребом, рукоположен и епископ града Кизика. – Пошто смо ти о народима тако тачно разложили и испоставили, треба да стекнеш јасно познавање не само онога, што се је новог уредило у становито време у нашој

управи (политици), већ и у васцелој ромејској држави (империји), па да те боље упамћено знање ближих и домаћих ствари, учини милијим пред поданицима.

Ваља знати, да је за Константина, сина Констанција и Погонатом званог, неки Калиник из Хелиопола, пребегавши к Ромејима, пририредио течну ватру, која се цевима избацује, којом су и Ромеји, спаливши сараценску флоту у Кизику, победу однели.

Поглавље XLIX

Ко жели да зна, како је одређено, да буду Склавои⁴²⁷ работници и подложници патарске цркве, нека се научи из овога описа

Нићифор држи жезло романског царства. А ови (Словени), што се налазе у темату пелопонеском, намеравајући отпасти, најпре разараху домове суседних Грка⁴²⁸, па пустише их да се плене, а затим наваливши и на грађане града Патра, уништише поља пред зидинама и опседаху град, имајући са собом и Афричане и Сарацене. Кад је већ довољно времена прошло, и настаде за оне унутар зидина оскудица за потребним стварима, и у води и у храни, учине веће, не би ли ишли у преговоре и узели обећање, да им неће ништа на зло учинити, па да им онда град подвргну. Но јер се је онда десио стратег у тематској тврђави, у граду Коринту, па се очекивало, да ће доћи и заратити са словенским народом⁴²⁹, јер су му архонти (градски поглавари) већ пре о навали јавили, одлуче становници града, да пре пошаљу извиђача на источнија брда, да прегледа и види, долази ли стратег. И упутише посланика и одредише му знак, ако би наине видео, да долази стратег, да на повратку сагне заставу, по чему би знали, да иде стратег; ако пак не, да заставу усправно држи, у знак да немају даље очекивати, да ће доћи стратег. Кад је извиђач отишо, и сазнао, да не иде стратег, врати се држећи заставу усправно. Но како се по допадности

---

⁴²⁷ Σκλάβοι, Словени

⁴²⁸ Γραικῶν

⁴²⁹ Σκλαβήνων

Божјој и посредовањем светога апостола Андрије, спотакне коњ и јахач затетура, застава се наклони, а становници града, видећи знак, који се је догодио, и по свему држећи, да долази стратег, отворе градска врата, и храбро навале на Склавиене⁴³⁰, и јасно виде, првозваног апостола, на коњу седећи и трком јурећи против варвара; и он их силом обрне и разгони и гонећи их даље од града, натера их у бег. А варвари, видећи то, и запањени и згранути, одступише од силне на њих навале неодољивог и непобедивог војника и стратега, и тахијарха трофејодавца, првозваног апостола Андрије, препадоше се, усколебају се, дрхтавица их спопаде, па побегоше у свепочитајем храм његов. Кад је онда трећи дан после тријумфа дошао стратег, и сазнао за победу апостола, јави цару Нићифору, о навали Словена⁴³¹, њиховом плењењу, робљењу, уништавању и пљачкању и осталим страхотама, што су их починили, проваливши у крајеве Ахаје; па још о дуговременом опседању и непрекидном нападу на становнике града; а тако исто о старању, помоћи, тријумфу и на јуриш добијеној победи апостола, па како се јасно видело, како јуриша и остраг прогони непријатеље и у бег нагони тако, да су и сами варвари осетили, да се апостол за нас стара и нама помаже. И за то да су побегли у његов почитајем храм. Чувши то цар, изда ову заповест: Пошто је и тријумф и силна победа настала по апостољу, испоставља се дужним, да му се да цела војска непријатеља, и плен и отето оружје. И одредио је, да се ти непријатељи заједно са целом породицом, родом и свима њиховим припадницима, а још и са свим иметком својим одреде (као кметови) храму апостоловом у патарској митрополији, у којој је првозванац и ученик Христов довршио атлетску борбу. О том даде истој цркви и повељу под печатом⁴³². Ово су старији и пријашњи људи без писма традицијом приповедали временом и животом познијим, да би о чуду, које се по пророку догодило његовим посредством, сазнало ново покољење, па ће сачувати предање и

---

⁴³⁰ Σκλαβήνων

⁴³¹ Σκλαβήνων

⁴³² σιγίλλιον

јављати синовом својим, да не забораве добротина, која им Бог по пророку удели.И од онда митрополији додељени Словени дају храну стратегу, царском (василику) и свим туђим посланицима, као заједничарима, имајући своје властите и послужитеље и куваре, и све, који приређују храну за сто, а да митрополија у томе ништа не учествује, већ сами Словени⁴³³ по распореду и саучествовању своје заједнице⁴³⁴ сnose потребне ствари. — А даде и повељу под печатом⁴³⁵ увек спомињани и славни цар Лав, која садржи тако дужна давања митрополиту записаних, који се не могу нити откупити, нити се сме њима каквом неправедном замисли штетити.

Поглавље I

Темата Пелопонеског Склавоима⁴³⁶: Милингима⁴³⁷ и Језеранима⁴³⁸, и о данку, који плаћају; једнако и о становницима области Маине⁴³⁹ и данку, који плаћају

Ваља знати, да су Словени⁴⁴⁰ пелопонескога темата у дане цара Теофила и његовог сина Михајла, одметнувши се, постали самостални и чинили пустошења, заробљавања, пљачкања, палеже и крађе. Но за царевања Теофиловога сина Михајла, би послан протоспатариј Теоктист, прозван Вријеније, стратег пелопонескога темата, силом и војском, Трачана наине и Македонаца, и осталих западних темата, да завојшти на њих и подвргне их. И он подвргне и свлада све Словене⁴⁴¹, остале, који још нису били подвргнути пелопонескоме темату; само Језерани и Милинги преосташе од оних, (који спадају) под Лакедемон и Хелос. Јер пошто је тамо

---

⁴³³ Σκλαβῆνοι

⁴³⁴ χρείας општине

⁴³⁵ σιγίλλιον

⁴³⁶ Σκλάβων Словенима

⁴³⁷ Μηλιγγῶν Милинзи

⁴³⁸ Ἐζερῖτων Језеритима

⁴³⁹ Μαῖνης

⁴⁴⁰ Σκλάβοι

⁴⁴¹ Σκλάβους

велика и врло висока гора, звана Пентадактилос⁴⁴², која на далеки одмак као врат улази у море, а пошто је ово место врло неприступачно, настанише се они на подбрежју те горе, с једнога бока Милинги, а с другога Језерани. А прворечени протоспатариј и пелопонески стратег Теоклист, могавши и ове подложити, наметне Милингима (данак) од 60 номисмата, а Језеранима од 300 номисмата; што и плаћаху, док беше он стратегом, о чему се сачувао глас међу тамошњим становништвом до данас. Али за владавине господина цара Романа извести истом господину Роману стратег Јоан, главар тога темата, да су се Милинги и Језерани узбунили, и да не слушају стратега, нити се подвргавају царској заповести, већ се држе, као самостални и самовласни, па нити примају од стратега архонта, а нити слушају, да иду с њиме на војну, а нити хоће да врше какву другу јавну службу.

Но док је дошао његов извештај, деси се, да је именован стратегом у Пелопонесу протоспатариј Кринит Аротрас; па кад је стигао извештај протоспатара и стратега Јоана, глаvara пелопонеског, и у присуству цара господина Романа прочитан, а садржавао је од отпаднуге преречених Словена⁴⁴³, и њихов слаби мар или радије немар за царске заповести, доби налог исти протоспатар Кринит, пошто су се дали на такве одметнуте и непослушне, да на њих завојшти, да се с њима зарати, да их подвргне и уништи. Он пак започе рат месеца марта; попали им усеве и опљачка целу њихову земљу; а супротстављали су се и опирали све до месеца новембра. Од онда пак, видећи своју погибију, затраже услов подвргнућу свом, и да им се опрости, што су пре сагрешили. Преречени пак протоспатариј и стратег Кринит наметне им већи данак од онога, што су плаћали, и то Милингима поврх 60 номисмата, што су пре плаћали, још 540 номисмата, тако да буде њихов цели данак 600 номисмата; а Језеранима поврх 300 номисмата, што су их пре плаћали, још других 300, тако да буде цео данак 600 номисмата. А овај (данак) јесте сам протоспатариј Кринит убрао и привео богом

---

⁴⁴² Петпрстију Тајрет

⁴⁴³ Σκλάβων

заштићеној (царској) ризници. Кад је пак протоспатариј Кринит био премештен у Хеладу, а протоспатариј Варда Платипод постао стратегом у Пелопонесу, па настао кроз истога протоспатара Варде Платипода и кроз споразуме с њиховим протоспатарима и архонтима наред и устанак, те су из темата изагнали Лава Агеласта, а Слависиани⁴⁴⁴ на исти темат навалили, – послаше исти Словени⁴⁴⁵: Милинги и Језерани посланство господину цару Роману, тражећи и молећи, да им се опросте додаци данка, и да би они плаћали, како су плаћали и пре. Пошто су пак Слависијани⁴⁴⁶ како је пре речено, ушли у темат пелопонески, побоја се цар, да се не би и они придружили Словенима⁴⁴⁷, и докраја уништили тај темат, па им даде хрисовуљу, да плаћају данак, као и пре; Милинги наине 60, а Језерани 300 номисмата. Ево то је разлог повишењу и умањењу данка Милинга и Језерана.

Ваља знати, да становници града Маине нису од рода преречених Словена него од старијих Ромејаца, који се до данас од мештана Хеленима називају, због тога, што су у праствара времена били идолопоклоници и обожаватељи идола, на начин старих Грка. Ови су за царевања славнога Василија покрштени, постали Хришћанима. Место пак које настајују је без воде, непроходно, али плодно маслином, што им јесте за утеху. Лежи пак ово место према рту Малеи, то јест тамо од Језера⁴⁴⁸ према приморју. А будући, да су они потпуно подложени и примају архонта од стратега, па слушају и подвргавају се налогу стратеговом, те плаћају од најстаријег времена данак од 400 номисмата.

Ваља знати, да је кападокијска стратегија била некада турма анатолијске стратегије.

Ваља знати, да је кефалонијска стратегија, то јест острва, била некад турма стратегије Логубардије, а за Лава постаде стратегијом.

Ваља знати, да је Калабрија била некада дукатом стратегије

---

⁴⁴⁴ Σκλαβησιάνων

⁴⁴⁵ Σκλάβοι

⁴⁴⁶ Σκλαβησιάνων

⁴⁴⁷ Σθλάβοις

⁴⁴⁸ Ἐζεροῦ

Сицилије.

Ваља знати, да је стратегија харсијска била некада турма стратегије Арменијака.

Ваља знати, да су за христољубивога деспота Лава, премештена из букеларијског темата у кападокијски ове банде то јест: топотиризија Барета, топотиризија Валбадона, топотиризија Аспона и топотиризија Акарка. А из темата анатолијског у кападокијски премештене су ове банде, то јест: топотиризија еудокијадска, топотиризија св. Агапета, топотиризија афразијска; па тих седам банда, то јест 4 букеларијске и 3 анатолијске, постадоше једном турмом, која се сада зове: Комата.

Ваља знати, да су за Лава, христољубивога деспота, премештени из темата букеларијског у темат харсијански ове банде, тојест топотиризија мириокефалска, топотиризија Часнога Крста и топотиризија Беринупола, и створена је турма, сада названа Санијанска. А из темата арменијског у темат харсијански премештене су ове банде, то јест топотиризија комодромска, топотиризија табиаска, и придодане су реченој турми харсијанској. А из темата Кападочана премештене су у харсијански ове банде, то јест турма казијска у целости и топотиризија Ниса с Цезарејом.

Ваља знати, да је у пређашње време темат Хозана био под Сараценима; једнако јест и темат Асмосата био под Сараценима. Ханзит пак и клисура Романополис беху од Мелитинијата. И даље од горе Фатиланске све тамошње беше под Сараценима. Текес беше међутим Мануелов. А турма Камаха била је браник Колоније; келчинска пак турма била је под Халдијом. А Месопотамиа у то време није била тематом. Но христољубиви и славни цар Лав изведе онога Мануела на задану реч из Текеса, и доведе га у град и учини га протоспатаром. А има исти Мануел 4 сина: Панкратука, Јахнука, Мудафара и Јоана. И Панкратука учини цар за хиканата а након тога букеларијским стратегом; Јахнука пак учини стратегом никопољским; а Мудафару и Јоану даде царску земљу у Трапезунту; одликовавши све и частима и давши им многа добročинства. И (цар) створи темат Месопотамију и постави за стратега онога Ореста Харзијанита и подвргне турму Камаху темату

Месопотамије. Затим је исто тако келчинску турму подвргнуо темату Месопотамије. А сада је све оно, што је дошло под власт Ромеја, приклопљено месопотамском темату за деспота Романа и Романопол и Ханзит.

Ваља знати, да је за Лава, христољубивога деспота, Лариса била турма Севастије, а Кимбалеј био је турма харзијанска, а Симпосион беше пустиња лежећи према странама Ликанда. И за царевања христољубивога деспота Лава буде постављен у Харсијан стратегом Евстатиј, син Аргира, будући из изгона натраг позван, а Мелија беше још бегунац у Мелитини, а и Ваасакиј са своја два брата Крикориком и Пазунијем, па и онај Исмаил Арменац. Ови писаху и њему (цару) и пререченом Аргиру, да би им се хрисувољом дало обећање и да Ваасакиј са својом браћом сме сести у Ларису, и да Ваасакиј буде именован клисурархом Ларисе, што се и догоди; а Исмаил да буде клисурархом у Симпосију, што се и догоди; а Мелија да буде турмархом у Еуфратији, у Трипијској пустињи, што се и догоди. Но кад су навалили Мелитињани, и онога Исмаила убили, остаде Симпосиј пуст; а како је Ваасакиј био оптужен и изагнан, јер је спремао издајство, дође турма Лариса опет под Севастију, а стратегом постаде онде Леон Аргир, син Евстатијев, који је касније постао магистер и доместик схола. А Мелија је седио у Еуфратији, па кад је именован Константин дуксом у Харсијану, дође овај пре споменути Мелија и поседне стари град Ликанд, изгради га и утврди, и онде заседне; а христољубиви цар Лав прозове га Клисуром. А после тога пређе из Ликанда на Цамандско брдо и онде сагради тврђаву, која и сада стоји; па се тако и та прозове Клисуром. Он поседне и Симпосиј, учинивши га турмархијом. За Константина пак христољубивог деспота и његове мајке Зое, први је пут тај Ликанд постао стратегијом, а првим стратегом Ликанда беше именован патрициј Мелија, баш у време, кад је био клисурархом у Ликанду. Исти тај Мелија би касније ради своје постојане верности према ромејском цару и својих многих и бескрајних јунаштва против Сарацена, одликован чашћу магистра. Ваља знати, да је турма Абара била под тематом Севастије, а под деспотом Романом буде клисуром.

Ваља знати, да је старо правило, да катепана Мардаита Аталије зацело проглашава цар. Зато је и од преблаженог цара Лава проглашен катепаном Ставракиј прозван Платис, који је доста година боравио, но није лепо вршио службу. Кад је наике протоспатар и државни секретар, Евстатиј био послан као комесар у кибириотски темат, настадоше између њих двојице зависти и свађе, јер се Ставрикиј Платис, уздајући се, да ће у његову корист посредовати код цара патрициј и логотет дрома Имерија, свугде противио комесару Евстатију, а посебно се супростављао, у чему би год видео, да он изван својих овлашћења, било шта ради или наређује. А комесар Евстатије опет се према Ставрикију понашао непријатељски, пак је против њега смишљао многе нападе и трикове. Тако је преречени Евстатије против Ставрикија тужио се овако: „Кибириотски темат не може имати два стратега, то јест мене и Ставракија, катепана Мардаита, јер кад ја налажем и хоћу, да проведем нешто, катепан Мардаита хоће, да се чини друго, па будући, да је он самосталан, то он оно, што му се свиди, страшно проводи.” А поднео је и друге неке лажи, пак је многе интриге против њега сковао, саставивши једне вероватним, а друге клеветничким и дивљим. И јасно је, да је он тако писао, уздајући се у патриција и дромскога логотета Имерија. Јер у оно време беше патрициј Имериј више пријатељем Евстатија, него ли Ставрикија, мада су касније обојица замрзели један другога, незасићени мржњом, и напуњени бесом. Кад је дакле цар добио такву Евстатијеву представку, поверовавши наговору патриција Имерија, даде комесару протоспатару Евстатију власт катепана. Но кад се блажени цар престравио из овога живота у горњи, брат његов Александар, поставши аутократором државе, како је све оне, што их је блажени цар и брат његов поставио у какву власт, променио, слушајући злурале и злосаветне људе, измени исто тако и пре поменутога Евстатија, и постави уместо њега другог. Јер онај Хасе, роб патриција Дамијана, који родом потиче од Сарацена – а Сарацен и беше и по мишљењу свом, и по начину и вери, тај протоспатариј Хасе имао је тада код цара Александра велики уплив, а исто тако и брат Хасов, протоспатариј Никета, кога је цар

господин Александар учинио кибириотским стратегом. Овај дакле Никета, брат пререченога Хасе, замоли цара: „Као староме свом пријатељу, у реду је, да ми учиниш добротинство, и ја имам једну молбу на твоје царство, па је праведно, да ме саслушаш.” А кад је цар тражио и питао, шта је та молба, и обећао, да ће му учинити, штогод да је, преречени Никета ово замоли: „Молим, да царство твоје сина мога постави катепаном Мардаитом Аталије.” Цар саслуша ту молбу, па процесом уведе у хризотриклин сина протоспатара Никете, спатарокандидата Аверкија, те га катепаном, аталијских Мардаита, управо како је пре блажени цар Лав (произвео) Ставракија с надимком Платија. И ово је од краја стари пропис, како је у почетку речено, да цар производи катепана Мардаита.

Ваља знати, да је за цара Теофила био паракимомен Схоластик остиариј а за Михајла, сина Теофилова, био је паракимомен патрициј Дамијан, а иза њега, под истим (царем) постаде паракимоменом Василиј, христољубиви цар. Но за христољубивог деспота Василија не постаде нико паракимоменом за целог царевања његовог. За христољубивог деспота Лава постаде паракимомен патрициј Самона, а после њега за истога цара патрициј Константин. За цара Александра постаде паракимомен патрициј Барбат. А за Константина христољубивог деспота постаде опет патрициј Константин, пре споменут за деспота Лава. За деспота Романа патрициј Теофан, а за друге владе Константина патрициј Василиј.

Ваља знати, да је за христољубивог и вечне спомени цара Лава живео онај врло богати старац клерик Ктенас, који је био такође доместиком Нове Цркве. Он беше уметник у певању, како нико други у то време. И овај исти Ктенас навалио је молбама на тадашњег паракимомена, патриција Самону, да посредује код цара, како би постао протоспатаријем и да носи епикукул, па да у процесу иде у лансиакиј да седи као протоспатар, те да прима плату од једне литре, а за такав хонорар, да ће дати цару 40 литара. Ипак цар то не хтеде учинити, велећи: „То је немогуће, и било би неславно за царство моје, да клерик буде протоспатаром.” Но

чувши то Ктенас од патрикија Самоне, придодe на четрдесет литри и један пар наушница, вредан 10 литри и у некованом сребру израђени сточић са позлаћеним рељефима, и тај у вредности од 10 литара. И цар намољен наговарањем патриција и паракимомена Самоне, прими четрдесет литара злата, и пар наушница, и позлаћени сребрни сточић с рељефима, тако да је износио цели дар истoга Ктенаса 60 литара. Тада га начини цар протоспатаром и одреди за њ у оно (опредељено) време плату од једне литре. Живео је пак тај Ктенас, након што је постао протоспатаром две године, и умре. А примио је у те две године по једну литру хонорара.

Поглавље LI

О постанку царскога дромонија, о дромонским првокормиларима и протоспатару фијале

Ваља знати, да све до владавине славнога и премудрога цара Лава не беше царског дромона, на ком би испловио цар, већ је полазио на црвени аграрион. Једино за христољубивога цара Василија, кад је цар сам ишетавао у топлице у Прусу, или да прегледа регијски мост, који се наике по његовој заповести и науму градио, употребљавао би дромониј, а још други би дромониј одпозади следио. Веслаче су пак узимали од царскога аграрија и од бродовља Стенита. Јер у старо време било је код Стена до 10 царских бродова: хеландија. Блажени је пак цар највише ишетавао у Пеге, јер је сам изградио тамошње палате, па онда у Хебдом и Хиерију, а полазише онамо аграријем по старом обичају. Када се је пак извезао на већа путовања, као у топлице Прусу, или да прегледа мост у Регији, ишао је како је речено на дромонију, а пратио га други дромониј, па се више архонта (првака) укрцавало са царем, а остали уђоше у други дромониј. Славни пак и премудри цар Лав у својој већој благовољи према магистрима, патрицијима и својим сенаторима, и хтевши им заувек у том угодити, а видећи да недостаје аграриј за улазак веће множине првака, сагради дромониј, којим се је увек служио, кад му се прохтело извести се, па су тако с њим путовали

прваци, магистри и патрицији, које је одабрао. Јер у аграрију, по старим правилима, нико не сме с царем путовати осим друнгара страже, друнгара флоте, логотета дрома, хетериарха, мистика, магистра за молбе и доместика схола када беше у граду, дворског коморника, личног гардеробера, па кога би од постелњика цар заповедио. На овај дакле начин начини славни и премудри цар Лав дромониј, а иза неког времена сагради и други дромониј, који се и прозове „другим”, и доби надимак „свита (пратилац)”. Блажени пак тај цар правио је и већа путовања, тако у Никомедију, у Олимп, у Питију. И тога ради направио је та два дромонија за своју и првака својих употребу и одмарање. Пошто би се пак често извезао у ближе шетње, остављао би једну дружину у хиподрому за заштиту палате, јер је према старом правилу тагмат аритма са доместиком схола бивала у служби, докле су они, што су остали на хиподрому, пратили царе на излетима.

Од првине потпадале под протоспатара фијале и царски официј. Овај протоспатариј фијале држао је под својом влашћу све веслаче царских аграрија, црвених и црних, осим аграрија Аугусте (царице); Аугустина пак аграрија, и црвена и црна, била су под влашћу и управом столника Аугусте. Но за владавине славнога и премудрога цара Лава добио је по царској заповести власт над ново изграђеним дромонијима протоспатар фијале, а и управу над веслачима тих дромонија. Споменути је пак протоспатариј фијале долазио по старом правилу сваки дан и свако по подне и седео у фијали – одатле се и зове протоспатариј фијале, - па је кројио правду веслачима аграрија и дромонија, који су под њега спадали; па је по закону судио и владао. Када би пак нашао, да је ко радио недолично, или ком криво учинио или своју службу занемарио, тога је дао оштро ишибати. И како је већ речено, сви веслачи дромонија и царских аграрија, црвених и црних, беху под управом и надзором протоспатара фијале. А аграрија Аугусте и црвена и црна, беху под управом и надзором Аугустина столника; рачун дакако о овим аграријама не даје столник Аугусти, већ цару. За Лава славнога и премудрога цара био је протоспатаријем фијале Јован, надимком Таласон, после њега протоспатариј Подарон, а иза

овога протоспатариј Лав Јерменин, отац протоспатара и манклавита Арсенија. Потоњи су пак, то јест протоспатар Подарон и Лав Јерменац били првовеслачи патриција и друнгара флоте Назара, а били су за христољубивога цара Василија померени од (ратне) флоте и постадоше првовеслачи царског аграрија. За царства пак славнога и премудрога цара Лава, када је саградио дромоније, именована их ради њихове храбрости и искуства на мору првокормиларима. Кад пак настаде ратна потреба, премести цар весла обе дромоније заједно са оба првокормилара првога дромонија у ред хеландија флоте, давши им многоврсну и потребну опрему, као: штитове, коже јеленске, лепе оклопе и све друго, што треба да имају поморски војници. И Евстатиј, патрициј и друнгар флоте узео их одмах заједно са царском морнарицом и пође против непријатеља. Све то пак учини цар зато, што је патрициј и друнгар флоте Евстатиј, намеравао заратити са непријатељем; а царски је дромониј место њих водио старац Михајло, онај највештији од свих тадашњих првовеслача. До повратка пак царских веслача, терали су дромоније Стеничани из места Стена. Кад се пак из војне вратише, опет су обављали своју службу, као и пре. Желећи тада император изказати част протоспатару Подарону, јер се надасве истакао јунаштвом и одличјем у рату, и јер му је посведочио патрициј и друнгар флоте Евстатиј, да му нема у морнарици премца ни по храбрости, ни на будности, ни на осталим врлинама, а највише пак ради оданости његове према владару и праве вере, даде му власт протоспатарија фијале. Јер је пак био неписмен, силазио је по царевој заповести судија са хиподрома, и седио уз њега у фијали и судио веслачима. С аграријама пак Аугусте, како је речено управља столник Аугусте. А иза тога унапреди цар и Подарона и Лава Јерменина за намеснике царске флоте. А на првокормилара унапреди Михајла, онога старца, што је сада био првовеслач на дромонију, а некад друговеслач дромонија христољубивога цара Василија, па промакне и другога Михајла, надимком Баркала, који беше пре првовеслачем у флоти друнгара и патриција Евстатија, кад је био превазао Турке и завојштио на Симеона, архонта Булгарије. Чувши пак Булгарски архонат Симеон, да је флота

дошла к реци, и намерава Турке против њега превозити, начини ужад, то јест врло јака и чврста плетива, тако да се Турци не могу превести, и заиста беху тиме Турци први пут и спречени, да се превезу. Речени пак Михајло Баркала са двојицом других морнара пограбе штитове и мачеве, скоче јуначким и силним заскоком с хеландије, и пресеку ужад и плетива, и отворе Турком прелаз. Турци видевши онда тога Баркалу и не могавши се доста начудити јунаштву његову, што је он сам идући напред с двојицом морнара, први пресекао уже, рекоше у чуду, да би њега ваљало именовати патрицијем, и да буде главом флоте. Цар пак чувши за јунаштво Баркале именује га друговеслачем у царском дромонију. Када су пак Подарон и Лав постали вицеадмирални (топотирити), промакнути су старац Михајло, и тај Баркала првокормилари дромонија.

Поменути Лав Јерменин, отац преминулога протоспатарија манклавита Арсенија, умре као вицеадмирал флоте. Протоспатариј пак Подарон након неколико година постаде стратегом у темату кибириотском.

Када је Подарон био постао вицеадмиралом, протоспатаром фијале Теофилакт Бимбилид, братић протоспатарија Јована, с надимком Таласона, а био је у служби неколико година за прве аутократије Константина Порфирогенита и христољубивога цара. Кад он пак умре, буде почашћен достојанством протоспатара, и именован протоспатаром фијале, поменути старац Михајло, због дубоке старости своје и што је кроз много година пробавио у служби првокормилара. Па кад би цар улазио у фијалу у дромониј и одлазио, било у шетњу, било камо другде, стао би онај лепи старац и увек спомињани ради свога искуства на мору, дромону на средину, па би веслаче дромонија соколио и потицао, да што лепше и јуначније гоне и веслају, а подједнако би упућивао тадашње првокормиларе, како ће према незгодној мешавини и дувању вјетрова држати кормило и крманити царском лађом. А кад овај умре, ради нејаке добе царева и нерасудности патриција и паракинтомена (великог коморника) Константина, постаде првокормиларем онај Теодот, који је у оно време био првовеслачем, а у различита времена почашћен чашћу кандидата,

стратора, спатара, спатарокандидата, а затим протоспатара, протоспатара фијале. Овај беше зет реченога старца Михајла. Јер по старом правилу никада није постао или одликован за протоспатара првокормилар царев, дакако ни за спатарокандидата, него или за кандидата, или стратора, или највише за спатара. За славнога пак и премудрога цара Лава, беше једини Михајло одликован за спатара, а затим за спатарокандидата. Но, јер је цар био Још нејак, како је већ речено, и по нерасудности патриција коморника Константина постадоше првокормилари спатарокандидати, па и овај Михајло протоспатариј. Кад је пак ушао у палату цар господин Роман, и домого се, не знам како да речем, власти царства не само, да измени Теодота ради његове оданости према христољубивоме цару и господару Константину, већ га дакако подвргне бичевању и даде за казну оstriћи, па га пошаље у вечно заточење у којем овај и остаде до краја свога живота; дотле остави првокормиларем Константина Лориката, кој је с њим заједно служио, због тога, што се је од страха њему оданим показао, и власторучном заклетвом затајио сваку оданост и љубав према цару Константину. Цар га најпре одликује за спатарокандидата, а онда га учини првим првокормиларом, па га за кратко одликује за протоспатара, именовавши га протоспатаром фијале. Овај сада преко препоруке Јоана Клирика и по божјем допуштењу ректора упути блаженога цара Кир – Романа, да протоспатар и Аугустин столник Теофилакт, будући има да води бригу и старање око цареве матере и самога цара, нужно приања уз своје господаре и добротворе. „Па која је нужда, да се момчад аграрија фијале дели под две власти? Може наине столник Аугустин, савладан благовољом спрам цара и Аугусте, заварати подређене себи Аугустине аграријце, а често и веслаче дромонија, па ће засновати какву побуну против твога величанства царства”. Говорећи тако, убеди онога неваљаног и кварнога ректора, а преко њега цара. „Празна и нерасудна душа лако је приступна да се завести и скренути сваким opakим говором и предлогом.” Тако говорећи увери (цара), и овај послушавши даде му власт над Аугустиним аграријима. И од онда вреди, да првокормилар царскога дромонија управља и заповеда свим веслачима царских

дромонија и Аугустиних аграрија и да је протоспатариј фијале. Ваља знати, да је за вечно спомињаног и христољубивог цара Лава протоспатариј Лав и стратег Гикани одредио убирање пореза у тематима запада од оних, који нису волели ићи на војну службу.

Ваља знати, да је за христољубивог и вечне успомене цара Лава магистер Јоан, Еладе тадашњи патрициј, одредио убирање војне откупнине у тематима запада.

Ваља знати, да опет за цара Романа, кад је хтео послати Пелопонежане на војну у Лангобардију, а беше тада стратегом у Пелопонезу протоспатариј Јоан начелник, волеше Пелопонежани не ићи у војску, већ дати хиљаду коња оседланих и заузданих и своту од једнога центенара, што и дадоше драге воље.

Поглавље LII

По господару Роману одређено давање коња, како је пре речено

Митрополит Коринта даваше 4 коња, митрополит Патра 4 коња, сви епископи темата по 2 коња, протоспатарији по 3 коња, спатарокандидати по 2 коња; спатари, стратори по једнога коња, царски и патријаршијски манастири по 2 коња, архиепископати, митрополијски и епископатски манастири по 2 коња; сиромашни манастири, два заједно једнога коња. Поседници царских звања, бродари, конхилијари, хартијотворци не подају коња.

Ваља знати, да је и цела пелопонеска војска имала дати за таксидиј (сваки војник) по 5 номисмата, а сасвим оскудни двојица заједно по 5 номисмата. Из ових и настаде преспоменути ковани центинар.

Поглавље LIII

Историја града Херсона

Кад је Римом царевао Диоклецијан, а Херсонцима био венацнаглавиносећи (поглавица) и начелник (протеуон) Темист, син Темиста Сауромате, Крисконон од Боспоранаца, син Ора, сабравши Сармате, који живљаху код Меотидскога језера, завојшти

на Римљане и заузео земљу Лаза, и ратом навали на тамошње (житеље), и дође до реке Халиса. Сазнавши то цар Диоклецијан, да се разара земља Лаза и Понтик, пошаље тамо војску, хтевши да стане насупрот Сармата. Егзархом пак војске беше трибун Констанс. Констанс стигавши на Халис са војском, стане тамо, бранећи Сарматима, да пређу Халис. Не могавши против њих бојни ред развити, смишљаше у себи Констанс, да неће моћи никако другачије Сармате отерати, осим ако против њих пошаље у бој неке од суседа Боспоријанаца и језера Меотидскога да униште њихов род, како би се Сауромат чувши за то, повратио из рата. И поручи ово цару, е да би послао к Херсонцима и ове узбунио против Сармата, њихових суседа, и да нападну њихов род, како би Сауромати, чувши то, брзо се вратили из рата.

Чувши то цар Диоклецијан пошаље одмах к Херсонцима, подстичући их, да заједно с њим ратују и сарматску земљу пустоше и сарматске породице заробе. Земљи Херсонаца беше онда прваком и начелником Хрест, син Папија, па су Херсонци, послушавши радо цареве речи, коначно смишљали, којим би начином могли заузети Сауроматски град Боспор и меотидске градове. И сабравши људе из оближњих градова, и припремивши бојна кола и метнувши у њих тако зване хиробалисте, дигнуше се против града Боспоријанаца. И поставивши у ноћи заседе најмање њих упусти се у бој с градом и јуришавши на зидине до трећег сата ујутро, дадоше знак за бег, не узевши са собом у бојним колима спремљене хиробалисте. А ови у Боспору држећи, да Херсонци ради малог свога броја надјачани беже, изађу да их прогоне. Херсонци пак вели (неки царев извор), лагано бежећи поубише са својим хиробалистима Боспоријанце, који их прогонише. А дигнувши се и Херсонци, који беху у заседи, и окруживши Боспоријанце, све их потуку и окренувши се заузму Боспор, једнако као и градове на Меотидском језеру и све породице Сауромата и запоседну Боспор, не убивши у осталима никога, осим ратника. И заузевши Боспор, задржаше га. Иза неколико дана рече Хрест, син Папија женама Сауромата: „Ми немамо потребу на вас завојштити, али пошто је Сауромат дошао, да разара земљу Ромеја, због тога потакнути од цара Ромејаца, као његови поданици,

заратисмо с вама. Ако хоћете да живите у вашем граду, дедер, да пошаљемо посланике к вашем господару Сауромату, да би сачинио мир са Римљанима пред очима наших посланика и удаљио се оданде; и ми ћемо оставити вас и вратити се у наш град. Кад ће овако доиста Сауромат отпослати посланике наше и по властитим људима дојавити нам, да је мир (склопљен), тад ћемо пустити вас и отићи. Ако би се пак Сауромату свидело да се послужи каквом варком, мислећи да нас тако овде опколи и побије, а ми то сазнамо преко наших обавештајаца, све ћемо вас од мала до великога поубијати, и тако ћемо одавде отићи. Па шта ће то онда користити Сауромату, кад ће му пропасти сав род и град?” Чувши то жене Сауромата, брзо приредише, да се то оствари. И заиста пошаљу Херсонци са Боспоријанцима и својих 5 посланика к Сауромату, поручујући му, шта се збило и рекло, и када су гласници стигли Сауромату у крајевима реке Халиса, јавише му све, шта се догодило Боспоријанцима од Херсонаца. Он пак дође у велику неприлику, па хтевши, како вели, да се посланици Херсонаца од пута одморе, рече им : „Пошто сте уморни, хоћу, да се неколико дана одморите, а онда ћу све тако учинити, како рекосте. А одавде пођите к Римљанима, и знаћете од њих и слушаћете, да вам истину говорим и да не лажем.” Кад су Херсонци отишли к Константу заједно и са посланицима Сауромата, питаше их, шта ли се у њих догодило, а они јавише Констансу све, шта учинише с Боспоријанцима и (житељима) Меотидскога језера, и како су породице Сауромата ухватили, и како је тиме Сауромат присиљен да склопи мир. А чувши то Констанс, врло се ражали и рече Херсонцима: „А шта ми коначно користи ваша војна помоћ, кад сам се обавезао за данак им дати злата толико?” Херсонци му одврате: „Не жали се господару, и ако хоћеш, ми ћемо разрешити уговор о данку.” Констант им рече: „Па како је то могуће?” Херсонци му одврате: „Јави и ти сам Сауромату, да је доиста уговор, што је међу нама, на снази. Пошто сам међутим твојом кривицом имао и ја трошкова и многе штете (дошавши) с војском из Рима довде, плати ми и ти то, а ја ћу ти вратити сав род твој и град твој.” Констанс сад обрадован, јави то Сауромату. Чувши то Сауромат, врло се ражалости и јави

Констансу велећи: „Нећу дакле ништа да дам, нит да примим, већ ми само натраг пошаљи Херсонце, да могу одавде отићи.” Херсонци ће рећи Констансу: „Не отпуштај нас, док не добијеш све заробљенике.” Тада јави Констанс Сауромату велећи: „Пошаљи ми све заробљенике, што их имаш, и отпустићу Херсонце.” Чувши то Сауромат нерадо и против воље отпусти заробљенике, што их имаше, све до једнога. Примивши дакле Констанс све заробљенике, задржавши 2 поданика Херсонаца код себе, пошаље друге Сауромату. Кад их је Сауромат примио, пошаље их најпре из земље Лаза заједно са властитим људима, којим ће предати Боспор и њихове породице. Сам пак Сауромат ишао је с војском у редовима, да му Херсонци укупно предају породице његове и да оду.

Када су пак Херсонци примили домаће посланике у Боспору, и сазнали све, што се догодило између Констанса и Сауромата, предадоше Сауроматовом човеку Боспор, и све породице неоштећене и одоше мирно у земљу Херсона. Кад је Сауромат отишао из подручја римскога и сам Констанс се отпрати у Рим и јави цару све, што учинише Херсонци, а доведе и она два посланика, које, кад угледа цар, љубазно прими и изказавши им највеће милости, рече: „Шта желите, даћу вама и вашем граду, ради ваше привржености и војне помоћи.” А ови одврате цару: „Ми господару, ништа друго нећемо, већ једино то молимо, да добијемо потврду слободе и опроста данка од ваше власти”. И цар радо саслуша њихов захтев и даде им драге воље потврду слободе и опроста од данка, пославши их заједно још са многим даровима у земљу Херсонаца, као честите поданике римскога царства. Констанс пак сам буде величанствено примљен од цара Диоклецијана, што је храбро водио рат проти Сауромата и поставши одликован и славан, мало време затим прими римско царство, пошто је Диоклецијан отишао у Никомедију.

Када пак умре Констанс, завлада у Риму син му Константин. И кад је он дошао у Визант, дигосе неки устанак у Скитији, и он се сети, шта је рекао његов отац о привржености и војној помоћи Херсонаца, па пошаље Херсонцима посланике, да ударе на земљу Скита и завојште на бунтовнике. А у оно време беше венацносећи и

начелник Херсонаца Диоген, син Диогена. Херсонци радо послушају царску заповест, спреме свом журбом ратна кола и хиробалисте, стигну до реке Истра, и превезавши се преко њега, развију бојне редове против устаника и натерају их у бег. Сазнавши пак цар за пораз од њих нанесен, заповеди им, да се врате кући, а њихове прочелнике позове у град, па много им благодарећи рече: „Пошто сте се и сада лојално потрудили за нас, као да сте благочасни представници нашег божанства, ево и ми потврђујући из наше царске власти дане вам већ потврде слободе и опрост од данка у подручју (државе) Римљана, дајемо вам такође златну статуу са царским плаштом и копчом и златним венцем (круном) да украсите ваш град заједно са нашом повељом о слободама и порезном опросту вашем и вашег бродовља. А за честитост ваше привржености, дајемо вам такође златно прстење, на коме је утиснут лик нашег величанства, којим ћете за наше препознавање ваших посланика, печатати поднеске и молбе, које ћете нам пригодама слати. А к томе дајемо вам још сваке године тетива и узице, железа и уље за опрему ваших балистра и дајемо вам за потрошњу хиљаду анона (војничких оброка), да будете т. зв. балистарији. Ову храну и све уобичајено, хоћемо вам одсада сваке године слати у Херсон.” И Херсонци, примивши те аноне, поделише их између себе и синова оних (што суделоваше у рату), саставише аритмос (војна формација, војни одел). Зато се и све до данас синови оних уврштавају у аритмос, према томе, како су родитељи њихови војску попуњавали. Путнином (залихама) и премногим даровима од богољубљеног цара Константина почашћени Диоген и његови пратиоци, дођоше у земљу Херсонаца, носећи са собом то и божанске часне дарове.

Неколико пак година, након што се то збило, Сауромат унук Сауромата Крискореновог сина, који је војевао против Лазике, сабравши војску из краја Меотидскога језера, дигне се против Херсонаца, желећи, вели, осветити погрду заробљавања деде свога, коју претрпи од њих за цара Диоклецијана. Сазнавши то Херсонци, био је онда венацносећи и начелник Херсона Биско син Суполиха, ставе се у бојне редове, и сами пођу у сусрет Сауромату изван

(града) у крај зван Кафа. И побивши се с њиме, Бог је помого Херсонцима; они победише Сауромата и прогонише га, па поставише међу у оном истом Кафа званом месту, где су ратујући на Сауромата победили. Овде је и сам Сауромат положио заклетву, а и они, који су с њиме преостали, да никада више неће рата ради прећи постављене међу собом границе, већ да ће сваки од њих држати свој крај према постављеним међама. И тако се врати Сауромат у Боспор, а Херсонци дому.

И кад је томе тако било, опет за неколико година подиже се други Сауромат и с њиме мноштво војске од Меотидскога језера. Ратом завојшти на Херсонце, и дошавши до међе, које је на Кафи уз заклетву, да никада неће Боспоријанци на њу напасти и прећи их рата ради, поставио први Сауромат, тај Сауромат пређе преко њих, као желећи силом му одузету земљу осветити и натраг узети. А беше тада венацносећи и начелник Херсонаца Фарнак син Фарнака. И Херсонци се поставе против Сауромата, па пошавши једни другим у сусрет у пре реченом крају Кафа, оба дела стану у горама. И Сауромат, како беше на узраст велик, био је пун самопоуздања и почне се увелико хвалити и дрско вређати Херсонце, срчан такође и ради безбројне војске, која беше с њим. Фарнак пак беше према Сауромату мален растом, и видећи Сауроматову војску, посаветује се са својом војском, како би се сам побио са Сауроматом, а да не погине велика војска. И када тако закључе, објави то Фарнак Сауроматовој војсци, говорећи: „Која ли је потреба, да толики народ изгине? Та нисте се ви на војску дигли властитом својом побудом, већ вас је на то потакнуо Сауромат. Дедер дакле, позовите га, нека се са мношћом побије сам. И ако га божјом помоћи свладам, ви ћете отићи кући без штете, а он сам и његов град припаст ће мени. А ако ме пак он свлада, и онда ћете иди кући, а он ће заузети моје (моју земљу).” Мноштво Сауромата прихвати то весело, па принуди Сауромата, да се сам побије са Фарнаком. Сауромат пак видећи, како је Фарнак стасом ситан, а он огроман, повесели се томе, поуздајући се у властиту силу и оружје, којим беше опремљен (оклопљен). И када то тако удесе, рече Фарнак властитој војсци: „Када ћу помоћи божјом започети двобој, а ви ћете видети, да је

Сауромат леђима према вама (окренут), а лицем према својима, ја пак лицем према вама, а леђима према противнику, сви завикните у један глас, велећи само: „А, а!”, а немојте понављати поклич.” И кад су у равници један на другога двобојем пошли и навалили, а Фарнак дође (леђима) према људима Сауромата, а Сауромат према Фарнаковим, једним гласом завикне војска Фарнакова: „А, А!”, Сауромат пак чувши тај глас, окрене се у борби, да види, шта је тај повик. А док се је Сауромат лицем натраг окренуо, отвори се мали лист његовога шлема, а Фарнак брже прискочивши, удари Сауромата копљем и уби га. А кад је Сауромат пао, Фарнак сишавши с коња, одруби му главу. И он, победивши тако у боју, отпусти народ Меотиде, а узевши Боспорце као заробљенике и заузевши њихову земљу, постави међе у Кибернику више Херсона, оставивши им само до 40 миља земље. Ове земље постоје до данас, а речене прве међе су у Кафи.

Фарнак задржи неколицину Боспоријанаца код себе за рад у пољу, све друге пак, потакнут милосрђем отпусти, да оду у земљу Боспоријанаца. Ови од Фарнака отпуштени, подигнуше му ради тога изказаног им добротинства и човекољубивости споменстуб на Боспору. А одонда се унапред распаде краљевска власт Сауромата у Боспору.

После тога пак, када је био венацносећи и начелник у земљи Херсонаца Ламах, а код Боспоријанаца краљевао Асандар, Боспоријанци пуни гнева против Херсонаца, немогавши никако да умире свој јед, свагда настојаху, којим ли би начином наплатили Херсонцима своје заробљење. Сазнавши, да је (у Ламаха) јединица кћер Гикија, а Асандар имаше синова, смислише ступити у тазбину, како би се тако људи без страха од Херсонаца могли осветити. И пошаљу посланике у Херсон с овом поруком: „Знајући, да је међу нама истинска љубав, и да немамо један спрам другога зависти, дајте да ступимо у тазбину. Па дајте ви нама за невесту кћер Ламаха, вашег првог човека, за сина господина нашег Асандра, или узмите њега тамо за зета, а ми ћемо знати, да смо верни један другому, кад је син нашег владара међу вама”. Херсонци им одврате: „Ми не примамо, да вам дамо нашу кћер, али ако хоћете да

нам дате за зета којѐга од синова вашег краља Асандра, ми то примамо, али тако, да Асандров син иза како је постао зетом нашим, неће моћи покушати у никакво доба ни време вратити се у земљу Боспорана, да посети свога оца, или да се с њим поразговори. Ако ли би то пак свакако хтео, онај ће час умрети. Кад су посланици отпуштени били и дошли у земљу Боспоријанаца, па ово известили, Асандар опет пошаље посланике, да рекну Херсонцима: „Ако истину говорите и дајете ми веру, да је Ламах вољан удати своју кћер за мојег старијег сина, ја ћу вам га послати, да се тамо прижени”. Ламах беше пак у оно време, како оно реч, великим богатством јак, и златом и сребром, и слугама и девојкама и различитим благом и многим имањем, а дом му је сезао у ширину и даљину на четири краја све доле до такозваних Суса (Соса), где имаше у зидини и властита (посебна) врата, и четири велике капије за улаз и за излаз, са другима лепим враташцима, тако да је свако стадо његове марве, када је благо улазило у град, и коњи и кобиле, и волови и краве, и овце и магарци на посебна врата улазили, и ишли на властита своја места. Херсонци сада позову Ламаха, да прими за зета Асандровога сина, па кад се Ламах томе позиву приволео, дође син Асандров у Херсон и ожени се. Но иза краткога времена од 2 године умре Ламах, а мати Гикијина беше већ пре умрла. Гикија пак, кад је прошло годину дана од покопа њезиног оца, на исти дан годишњице, желећи да обележи успомену на свога оца, био је тада прваком и начелником Херсона Зито син Зитона, позове прваке града, да би без зла од ње примили скупа са целим народом и вина и хлеба и уља и меса и птица и риба, и све друго, што је потребно за светковину, да спомендан Ламаху прославе и просветкују сви грађани са својим женама и децом и целом породицом, сваки у свом крају, и да воде јавно хорова, играју и да се посвема не лате никаквога посла. Заклетвом обећа грађанима, да ће им овако кроз цело време свога живота сваке године дати ствари за светковину у спомен Ламаху. Када је то тако заклетвом утврдила, муж њезин, син Асандров, имајући (на уму) потајно варку и чекајући згодан час за издају, чувши речи Гикије и што је заклетвом обећала, подичи и похвали Гикију за обећану заклетву, јер часно спомиње родитеља;

додавши, како веле, да ће и сам славити и жртвовати код тога обреда. И после тога када је дошао (дан) спомени и светковине објави по властитом момку Боспоријанцима, велећи: „Нађох начин, како ћемо се без муке домоћи Херсона. Ви ми дакле у размацима пошаљите 10 до 12 ваљаних млађих (људи), осим веслача у корабљи, као да ми пошаљате дарове, ваше ће пак корабље дошавши у Симбол тамо остати. Ја ћу пак послати и на коњима довести придошле младиће у град, а и послане ствари. И кад су овим начином кроз време од две године редом долазили Боспоранци са даровима, да не спознају у граду варку, доводио их је син Асандров пешке из Симбола, а отпуштао их опет после неколико дана пред свима увече, како веле, изван, као да је тобоже већ касни сат. А ови изашавши из места до три миље, врате се, кад је настала дубока тама, и одоше у речени залив, а одавде их корабљом превезе у Сусу, и уведе их на споредна врата, која имаше у зидини, у свој дом, а да нико није знао, осим три момка Боспораца, који су само њему били верни. Један што је ишао у Симбол и јавио, да су корабље отишле, други што је свраћао и водио Боспоранце у залив, а трећи који их је из залива са корабљом преваозио у Сусу и довео у Ламахов дом, а преко њих је такође оне (момке из Боспора) у свом скровишту тако, да ни Гикија није приметила варку. Ишчекивао је пак, како је речено, на дан годишњице Ламахове споменславе, кад ће цели град светковати и легнути на починак, да ће у ноћи устати са Боспоранцима и властитим људима и упалити град и све поубијати. И када се је након две године у Гикијином дому сабрало до 200 Боспоранаца и споменслава за Ламаха се већ коначно приближавала, десило се, да је слушкињица Гикијина, која јој беше посве најмилија, починивши погрешку, била отерана испред њезиних очију и затворена. А у кући, у коју је била затворена слушкињица беху доле (на доњем спрату) Боспоранци чувани (храњени). Кад је слушкињица седела и прела лан, догоди се, да јој падне пршљен из вретена, и откотрља се у најдубљу рупу у стени, дигнувши се, да га покупи, опази, да је у најдубљој рупи. И немогавши да га извади због дубине, би присиљена да из пода уз стену извади једну циглу, да га може

подигнути. И опази преко рупе доле у доњем спрату мноштво мушкараца. И видевши то, опрезно опет натраг смести циглу на своје место, да не опазе они доле. И потајно пошаље једну девојку, да позове њену господарицу, да треба да к њој дође, јер је нужно, да нешто чује и види. И Гикија од Бога побуђена дође к слушкињици. Па кад је дошла сама у кућу и затворила врата, слушкињица јој падне пред ноге и рече: „Госпо, ти имаш власт над неваљаном својом слугом, али хоћу, да госпи својој покажем нешто страно и неочекивано”. А Гикија јој рече: „Без страха реци, и покажи, шта је то.”. Слушкињица је приведе к стени, придигне опрезно циглу и рече: „Види кроз ту рупу, госпо, доле сакривено мноштво Боспоранаца.” И Гикија погледа и запрепасти се над том ствари, па рече: „Није узалуд скровиште то.” и рекне слушкињици: „Како си ту ствар пронашла?” А слушкињица одврати: „Госпо, посвем по божијем хтењу падне ми пршљен из вретена и откотрља се у такву рупу, да га нисам могла извадити, па сам била присиљена, извадити циглу, и тада спазих њих.” И она заповеди слушкињици, да циглу опет опрезно натраг метне на своје место. И прихвативши је, загрли је и милостиво пољуби, и рече: „Ништа се не бој, дете, опроштен ти је грех твој, јер Бог је хтео, да погресиш, да нам варку обелоданиш. Гледај дакле, да чуваш тајну, колико можеш, и да је посве ником не повериш.” А надаље ју је имала посвема код себе, више него пре, јер се показала верном.

И позва Гикија двојицу од својих рођака, њој посвема верних, и рече им насамо: „Ајде и потајно саберите код себе прваке и одличнике града, и нека изаберу три поуздана човека, који могу да чувају тајну и извести дело, и сви нека их заклетвом обавежу, да ће испунити оно, што намеравам од њих да тражим; и нека их к мени потајно пошаљу, јер имам да им нешто важно и за град корисно поверим. Али, да сте хитро учинили, шта вам говорим.” Кад су отишли њени рођаци и потајно то исприповедали првацима, и одмах одаберу тројицу, за које су сами знали, да су поуздани, и сви их заклетвом обавежу, ако ће штагод договорити са Гикијом, би да што учине или дају, да неће речено занемарити, већ да ће крају привести, Штагод им она одреди. Кад су ови потајно дошли к

Гикији, она их прими и рече: „Можете ли ми заклетвом потврдити, да ћете учинити, шта ћу од вас тражити.” Ови јој одврате: „Јесте, госпо, спремни смо да испунимо, шта ћеш од нас затражити, тако да ће се крају привести твоје речи.” Тад им рече Гикија: „Обећајте ми, кад умрем, да ћете ме у сред града закопати, и ја ћу вам рећи тајну моју. Ево не тражим од вас штагод тешког.” Људи чувши то, са свом приправношћу обећаше јој заклетвом, говорећи: „Кад умреш, усред града ћемо те покопати, и не ћемо те носити изван зидина.” И Гикија поверовавши заклетвама њиховим рече: „Пошто сте ми дали обећање, ја ћу вам напокон рећи тајну моју. Ево хоћу, да знате, да је мој муж, имајући урођену злобу на град, злу намеру и завист спрема вас, увео редом у потаји оружаних Боспоранаца до двеста душа у мој дом, да их храни ту, а да нисам знала за ту ствар. Али Бог ми је сада неким поводом ово објаснио. Он има ту основу, да ће, вели, када буде светковина, што је дајем граду на спомен оца свога, и ви светкујете и легнете на починак, он сам се дигнути у ноћи са својим Боспоранцима и властитим људима, и унети пожар у куће ваше и све вас поубијати. Ево уосталом наступа спомендан оца мога, и по обавези мојој треба да вам додам по обичају ствари (нужне) за светковину; и све имам припремљено. Дедерде дакле и пођите сви весело и тражите и примите све драге воље, тако да он не опази да знамо за ствар, па дајте веселите се јавно, како је обичај, али умерено, и играјте коло по улицама. И припремите сваки у својој кући дрва и снопове сламе и суве бакље, тако, да ће се чинити, као да сте се до сита навеселили и наиграали, да сте отишли на починак. Ја ћу се пак већ и пре задовољити и заповедити, да закључају моје капије, а ви тад брзо посве у тишини са вашим момцима и девојкама довозите одасвуда дрва и снопове сламе и суве бакље, па их ставите пред моје капије и врата, и около целога дома, и полијте дрво уљем, да се лакше запали. А кад изађем ја и кажем вам, брзо потпалите ватру. Ви пак у оружју опколите кућу, па ако би видели, да ко хоће кроз прозор из куће изаћи, убијте их. Идите дакле, саопштите тајну, и припремите све, што вам рекох.” Кад су грађани од ове тројице људи то чули, учинише убрзо све, шта је Гикија рекла. Кад је пак дошао спомендан, Гикија

тобоже весела, пошаље по градске људе терајући их, да приме ствари за светковину. А на то дотрчи и њезин муж, и заповеди, да им се да више вина за светковину. Грађани пак приме све радосно, и веселише се, како беше наређено, па играше цели дан. Кад је пак дошло вече, почеше грађани одлазити, и одоше кућама својим, да иду на починак; а веселила се је свака кућа. Гикија је пак у свом дому подстицала све да обилно пију, тако да ће пијани брже заспати, једино је својим собарицама заповедила, да остану трезне, а и сама се чувала вина. Јер нашавши пурпурни пехар, да га својој собарици, која је ствар знала, па јој нареди, да јој у тај улива помешано с водом; муж пак њезин, видећи да је пехар пурпуни, није ни слутио, да она с водом пије. А кад је дошло вече, а грађани су, како већ рекох, наситили се, рече Гикија свом мужу: „Након што смо се овде повеселили, хајдемо и ми на спавање.” И муж њен, чувши то, више се развесели, и оде на спавање; јер није могао да приговори њој, да не открије жени слутњу о наумљеној варци.

Гикија дакле заповеди, да се закључају капије и сва врата, и да јој се по обичају донесу кључеви. И кад се то деси, рече потајно верној својој собарици, која је за превару знала: „Иди са осталим девојкама и вешто покупи сав мој накит и злато, и ако шта има вредног можете са собом узети, пак будите спремне, када вас позовем, да ме следите.” И ове учинивши по њеној заповести, беху спремне. Муж пак њен, наслони се дакако, да малко почине, па да се брзо опет дигне ради навале на град, а Гикија се ободри, да не заспи, док цела њена породица не буде у сан пала. Муж пак њен од многог пића заспи. И Гикија видевши, да он спава, вешто затвори кључем спаваоницу, закључа мужа и изашавши из куће са својом собарицом, па прешавши мирно преко капије, закључа је, брзо натера грађане, да хитро потпале ватру около куће. А кад је ватра бачена, и кућа се запалила, ако би ко изнутра могао изаћи, или се напоље бацити, буде од грађана убијен. И кућа је сва са онима, који унутра беху, до темеља изгорела, а Бог је спасио град Херсонаца од заседе Боспоранаца. Гикија пак, кад су грађани хтели откопати њен дом, и очистити место, да се кућа сагради, то, не допусти, већ је радије потакла цео град, да свако онамо измеће све своје смеће,

тако да тамо поспу сав настан, који је служио за заседу против града. Због тога се зове то место до данашњег дана Ламахов видик. Када се пак све то догодило, видећи Херсонци толико неизмерно добротинство, које им је иза Бога учинила Гикија, и како јој посве ништа није било свога мило, више ценећи спас града, због толиког доброг дела подигну на путу градском два медена (бронзана) кипа у њену част, која су је приказивала у млађаној доби, каква беше у оно време, показујући тиме и њено неизрециво добротинство и бригу за грађане, која се премда тако млада бринула за своју отаџбину и после Бога спасила је.

На једном кипу стоји мудро, лепо одевена, и тумачи грађанима заседу свога мужа, на другом је пак приказују у борби и одбрани заседе против града. А сваком на подножју кипа написаше и све добротинство, што после Бога грађани од ње примише. Ко пак хоће да буде љубитељ честитости, тај ће увек пригодом отрти подножје, да се види, шта је учинила и за успомену на оно, што се кроз њу догодило и као доказ завере Боспоранаца. После неколико година, када је био венацносећи и начелник Херсонаца Стратофил син Филомуса, Гикија, како беше врло мудра, желећи да искуша Херсонце и види, да ли би заиста испунили дато обећање, па је покопали усред града, договори се са својим слушкињама, па се причини, да је озлојеђена и као да је умрла. А слушкиње тело спреме и јаве грађанима велећи: „Госпа наша умре, покажите нам, на ком се месту треба закопати.” Херсонци чувши, да је Гикија умрла, нису више марили, да удовоље заклетви, да се усред града покопа, већ дигавши је, изнесу је ван града на укуп. Кад већ беше сандук стављен на хумку, придигне се Гикија, баци поглед уоколо на грађане, па ће рећи: „Такво је ваше заклетвом дато обећање! Таква вам је истина преко свега! Јао потом ономе, ко поверује херсонскоме грађанину!” Херсонци видећи, да су од ње насамарени, посрамљени због свог прекршаја погодбе, много је мољаху, да се примири, и њима опрости грех, и да их више не грди. Уосталом закеше се поновим заклетвама, да је никада неће покопати изван града, већ у средини града, што и учинише. Јер још за њена живота на месту, које је одабрала, подигоше гробни хумак и ставише још

један медени кип, и овај позлативши метнуше уз њен гроб, да буде већа вера.

Ваља знати, да изван града Татамарха има много врела, који проузрокују осип⁴⁴⁹ по уснама.

Ваља знати, да у Зихији код места Паге, које лежи према делу Папагије, у ком станују Зихи, има девет врела, који чине осип; само што жичине⁴⁵⁰ ових врела нису једнаке боје, већ су једне од њих црвене, друге жуте, треће црнкасте.

Ваља знати, да у Зихији у месту Папаги званом, где је и близу место названо Сапакси, што значи прах. Тамо је извор, који прави осип.

Ваља знати, да је онде и други извор, који чини осип, у месту званом Хамух. Хамух је име негдашњег човека, који је основао то место. Ова су пак места од мора далеко на један дан пута на истоме коњу.

Ваља знати, да у темату (области) Дерзинису, близу места Сапики, и места званог Епископија, има врело, које чини осип.

Ваља знати, да у темату Цилијаперту (у пољу, што спада) под место Срехијабаракс, има онде врело, које чини осип.

Ваља знати, ако би се када побунили грађани Херсона, или хтели нешто учинити против царских заповести, да тада ваља, које се год лађе херсонске нађу у Цариграду, запленили заједно с теретом њиховим, а бродари и војници херсонски, да се повежу и затворе у радне арсенале. Затим треба, да се пошаљу три царска изасланика (василики), и то један у приморје темата арменијакског, други у приморје темата пафлагонског, а трећи у приморје темата бакеларијског, да се домогну свих херсонских корабља, и да терет (робу) и корабље заплене, а људе да повежу и затворе у опште затворе, и да известе о њима, и како их се домогоше. Осим тога, да ти изасланици (василики) запрече и пафлагонским и

---

⁴⁴⁹ Оно што Гавро Манојловић (РАД ЈАЗУ 186, страна 6) назива у шали медицинским фрагментима, а Томашић прихвата Џенкинс (страна 285) грешком афте или бубуљице које се појављују на служокожи преводи као нафту, а Литаврин (страна 373 и напомена 43) који га у руском издању следи говори о нафти као тајном састојку грчке ватре која је потопила флоту руског кнеза Игора.

⁴⁵⁰ по Вуковом *Рјечнику* житкост овде у смислу еластична или житка маса

букеларијским лађама и понтским обалним лађама, да се не превезу у Херсон са житом, вином или другом каквом потрепштином или робом. Затим треба одредити, да и стратег обустави оних 10 литара (злата), који се дају из благајне граду Херсону, и оне две литре по уговору, и да онда оде стратег из Херсона и да иде у други град, и да онде столује.

Када Херсонци не би у Романији службовали и продавали кожу и восак, што утржују од Печенега, не би могли живети.

Кад се не би од Аминса (Амисунта), од Пафлагоније, од Букеларија и од страна армениачких превозиле плодине, не би могли живети Херсонци.

Белешка о преводиоцу

Никола Томашић

Никола племенити Томашић је рођен у Загребу 13. јануара 1864. године, а умро 29. маја 1918. на свом имању Трешчеровач код Озља. Био је правник, политичар, историчар права, економиста, универзитетски професор, хрватски бан и преводилац. Томашић је у историографији познат и по надимку „бан знанственик“.

Гимназију је завршио 1881. године, иако је желео да студира славистику ипак је уписао права, на којима је докторирао 1887. са темом „Почела погодбе и pacta in favorem tertii”. Године 1891. именован је суплентом, а 1892. редовним професором Свеучилишта у Загребу. Од 1897. до 1906. у хрватском Сабору је био заступник Народне нагодбене странке. Банску част вршио је у периоду од 1910. до 1912. године. У политичком делу његовог живота највећа заслуга му је проширење изборног права гласа у Троједници. Наиме, 28. маја 1910. сам је однео законску основу право у Беч аустроугарском цару Фрањи Јосипу на потврду, а да се није пре најавио код министра председника Куена Хедерварија. Цар Фрања Јосип је пред Томашићем потписао донет изборни закон и тако је број бирача у Славонији, Хрватској и Далмацији порастао са 48 000 на више од 200 000. Бан Томашић је често за време саборских расправа заузимао став професора који се са катедре обраћа ђацима. Тако је једном строго опоменуо заступнике у Сабору: *„Сједите и мирно слушајте! Будете се нешто научили!”*

За живота је био високо цењен (доктор наука, редовни професор, бан), познавао је старогрчки, латински, немачки, мађарски, италијански, а учио арапски и хебрејски. Најважнија дела су му „Темељи државнога права хрватскога краљевства”, објављено у „Vjesniku кт. Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinskoga zemaljskog arkiva” као књиге: 1 1910., 2 1915, 3 1918. и превод са старогрчког „О управљању царством” Константина VII Порфирогенета”

Сахрањен је по православном обреду на породичном гробљу имања у Озљу, а опело је вршио карловачки владика Беговић. Претходно је прешао на православље да би се поново оженио овај други пут унуком Људевита Гаја.

Реч приређивача

Спис византијског цара Константина VII Порфирогенита није по први пут на нашем језику, иако се нико од домаћих преводиоца са старогрчког, без обзира што је сам византијски цар писао читким и једноставним језиком, није усуђивао да преведе „Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν” или „DE ADMINISTRANDO IMPERIO” какав назив му је, можда погрешно, дао Холанђанин Јохан ван Меурс, који га је први превео на латински и објавио 1611. године. Но, превод списка је постојао. Никола Томашић је пред своју смрт лета 1918. уочи краја Првог светског рата превео „О управљању царством” на наш језик, који се тада званично звао хрватскосрпски или српскохрватски односно хрватски или српски (не само бечким договором већ и одлукама хрватског сабора из средине XIX века, тај језик потекао из српског народа и његовог језика који су институционално преузели Хрвати). Никола Томашић је заправо преводио на језик Словена и стално се трудио, често и уз помоћ речника, да пронађе одговарајуће словенске речи. Превод некадашњег хрватског бана Николе из породице племенитих Томашића није нам годинама био познат. Божидар Ферјанчић у другој књизи „Византијских извора за историју народа Југославије” у издању САНУ из 1959. године тек узгредно помиње Николу Томашића, чак не као преводиоца објављених осам поглавља (од XXIX до XXXVI) из „О управљању царством” изашлих под насловом „Спис о народима”, иако помиње доцента Франу Баришића, са којим је редиговао поменути превод Николе Томашића, већ на страни 6 као писца студије „Живот и дјела цара Константина VII Порфирогенита”. Зашто Божидар

Ферјанчић није поменути превод Николе Томашића приписао Николи Томашићу, већ га приказао као свој никада неће бити јасно? У Ферјанчићевој редактури Томашићевог превода готово да нема битнијих исправки, у сваком случају много мање него што је случај у књизи која је сада пред вама. Очигледно је Ферјанчић дошао до „Vjesnika kr. Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinskog zemaljskog arkiva” број 20 из 1918. године где је објављен први део Томашићевог превода од I до XXXVI поглавља из „О управљању царством” и да је то користио за приређивање „Списа о народима”. Треба рећи да сам Томашић није видео свој превод, јер је ратни број „Vjesnika kr. Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinskog zemaljskog arkiva” штампан после његове смрти, а умро је 29. маја 1918. године. Емилиј Лажовски (Emilij Laszowski), Томашићев рођак, приредио је потом заостали рукопис из заоставштине Николе Томашића и објавио је поглавља од XXXVII до LIII „О управљању царством” тек 1928. године у „Vjesniku kr. državnog arkiva” II, серија 8, Чини се да сам Ферјанчић није знао за тај много година касније објављени други део Томашићевог превода. Чињеница је да је Ферјанчић осим што је имао увид у Томашићев превод вешто користио и енглески превод А Џеј Ејч Џенкинса, који се појавио 1949. године. Занимљиво је да код Ферјанчића у *Византијским изворима* није дато ни XXIX поглавље у целини, испуштен је опширан приказ посвећен сараценском војсковођи Солдану. Запањујуће, али се у нашој јавности до 1994. године није знало за Томашићев превод све док се није појавило хрватско издање Константина VII Порфирогенита „О управљању царством” које је као репринт приредио Младен Шваб (ако се и тада обзиром на ратно време и уопште знало за тај репринт пардон претисак). Потом је издавачка кућа excusez – moi, naklada „Dom i svijet” из Загреба појавила 2000. године књигу Konstantin VII Porfirogenet „О upravljanju carstvom”, у својој библиотеци tj biblioteka Povjesnica. Према намерама издавача првобитно је било планирано да са *suвременим* коментарима и новим хрватским *prijevodom* царског текста објави ново издање различито од Томашићевог превода (свакако не случајно издавач чак уместо Томашићевог Порфирогенит са и ставља Порфирогенет

са е). Нажалост ни хрватско издање нема критички приступ, јер је приређивач Младен Шваб, рођен 19. априла 1945, познати историчар, библиограф, уредник у Лексикографском заводу „Мирослав Крлежа” изненада преминуо 24. октобра 2000. године и онда је издавач преводу Николе племенитог Томашића уз његове коментаре придодео и двојезично издање Моравчика (грчки оригинал) и енглески превод Џенкинса (то свакако јесте критичко издање, подсећам да је свеска са коментарима придодата књизи тек 1962, те да је друго исправљено издање из 1967, а да су коментари поново објављени 2012. године у харвардској „Дамбартон Оакс едицији”).

Превод Николе племенитог Томашића је у новим временима представљен искључиво као хрватски, ипак у цивилизацијском, културном и сваком другом погледу надилази окупне балканске националне поделе још више интензивирани грађанским ратом који је на тлу претходне државе Јужних Словена тих година вођен. Иако потомак Томашића, једног од најстаријих хрватских родова од праплемства Могоровића, који су били међу дванаест племена која су учествовала 1102. године у доношењу државног уговора између Хрватске и угарског краља Коломана којим је Хрватска практично престала да постоји, али који је био основа касније борбе за хрватско државно право (управо је сам Никола написао изванредну историјско правну студију о томе прецизно наводећи аргументацију за тезу о посебности Хрватске у оквиру Угарске), Никола племенити Томашић умногоме користи у свом преводу лексику карактеристичнију за српску или источнију варијанту тадашњег заједничког језика, данашњег српског, не само због позајмљених туђица из турског језика већ сам готово сигуран да никада у свом животу није чуо ни у родном Загребу ни Карловцу нити Ријеци и Пешти речи којима је преводио попут хлеба (а не круха) или рецимо јунија (а не липња), Словени (а не Славени) што би све било карактеристично за западну хрватску варијанту истога српскохрватског или хрваткосрпског језика. Мој утисак је да је Никола племенити Томашић феноменално владао старогрчким, вероватно савршено мађарским (то му је заправо и матерњи језик,

мајка му је из такође чувене породице Шуфлај), одлично немачким и италијанским, говорио узгред руски (или само разумевао), француски нити пак енлески није знао, а да је за превод Порфирогенитовог списа на српскохрватски или хрватскосрпски користио неки од тадашњих речника нашег језика који је садржао на пример и речи као што је реч „одавле”. У својим напоменама се често позива на Вука Караџића и Ђуру Даничића и он и преводи њиховим језиком. Могуће да је користио и руско – српски (наравно кад напишем српски подразумевам српскохрватски или хрватскосрпски, јер то јесте један језик, бар његово штокавско наречје, не мислећи ништа лоше о чињеници да су га Хрвати институционализовано преузели, али сам против савремених извитоперавања истог са намером за одвајањем од заједничког лексичког стандарда (занимљиво да граница између Срба и Хрвата коју даје Константин VII Порфирогенит на реци Цетини је још увек граница штокавског и чакавског дијалекта, а да се ради о најсличнијим народима на свету на то свакако не треба трошити речи)) речник где би могле да постоје те речи. Далеко од тога да Никола племенити Томашић није говорио хрватско – српским или српско –хрватским, конструкција реченица са императивом му је из немачког што је стандарно преузео хрватски, а речи су му готово по правилу из српске народне традиције јуначких песама (често је користио и локализме на пример пуљарка која не постоји у речницима српскохрватског и хрватскосрпског језика „Матице српске” нити „Матице хрватске” нити било ком другом речнику, а који сам овде појаснио преводећи са кобилица (пуле је магаренце или ждребе) а ова терминологија се односила на бродовље (упарена весла је нпр. превео са шкаре – што би одговарало маказама у источној варијанти заједничког језика, док Џенкинс на енглески буквално преводи са виљушка).

Ипак све у свему превод Николе племенитог Томашића на наш заједнички језик је сјајан, скоро савршен, јер се једини од светских преводиоца дословце држао оригиналног рукописа Константина VII Порфирогенита. Никола Томашић сам у једној напомени каже да „вазда дословце превађа и онда кад би могао по смислу...” И

додаје: „Дословност ту не може шкодити, а остало је ствар интерпретатора.”⁴⁵¹ Џенкинсов превод на енглески је са књижевне стране одличан у најбољој традицији шекспировског језика, али је често драматизован и узвишен и одступа од оне једноставности којом је византијски цар написао своје дело (или бар делове тог дела) желећи да свом сину да савете како да управља царством и суочи га са народима који окружују Византију. Џенкинс заслужује одличну оцену за уметнички дојам, али у научном смислу све похвале за верност оргиналу се морају одати и Николи племенитом Томашићу. Ласкинов превод на руски који је постојао у то време има изгледа много више књижевних бравура и ескурзија и чини ми се да се не држи у потпуности грчког оригинала. Изгледа да су та три превода – руски, хрватско – српски (тачније српско – хрватски, јер је преведен источнијом варијантом заједничког језика) и Џенкинсов енглески превод до сада једини оригинални преводи списа о управљању царством са старогрчког на савремени језик (нисам био у прилици да консултујем најновији превод „DAI” на новогрчки који се у међувремену појавио (ако се појавио)). Савремени француски превод „DAI” је преведен са енглеског језика по Џенкинсу, а чини се да је у основи руског превода који је издала Академија наука СССР- а 1989. године стоји превод Николе племенитог Томашића (или превод Гаврила Ласкина). Намерно сам прећутао превод на немачки језик, јер и боље га је прећутати него било шта рећи. Сигурно је према цитатима из дела да је Томашић имао пред собом стари Ласкинов превод на руски с краја XIX века и Гротову студију повремено их консултујући, али и превод Порфирогенитових поглавља које је 1864. године објавио Август Бјелавски на пољском у оквиру „Monumenta Historia Poloniae”. Свакако је читао и увелико цитирао „Студије о спису „De administrando imperio” цара Константина VII. Порфирогенита”, Гавре Манојловића објављену у „Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umetnosti” књига 182 из 1910, и књиге 186 и 187 из 1911.

---

⁴⁵¹ Porfirogenet, Konstantin „О управљању царством”, „Dom i svijet”, Zagreb 2002, strana 83 napomena 357

(према којој је Ферјанчић показивао несхватљиву нетрпељивост и потцењивање), и не могу да се отнем утиску да је Никола Томашић често у преводу посезао за језичким решењима Гавра Манојловића, који је у својој студији „DAI” тек превео у деловима. Нажалост не познајем природу односа Томашића и Манојловића, свакако су се познавали, заједно су седели у хрватском сабору додуше са различитих идејних позиција, јер Гавро је, као Србин из Задра, био представник хрватско – српске коалиције, у исто време су били свеучилишни професори у Загребу, сигурно су размењивали мисли о теми која је обојицу подједнако занимала, читај Константин VII Порфирогенит, али не знам да ли је између њих постојало пријатељство, оно што могу да наслутим осим уважавања које Томашић гаји према Манојловићу, да можда део превода „О управљању царством” Константина VII Порфирогенита на наш језик дугујемо и нашем цењеном историчару, који ће једно време бити и председник Југославенске академије знаности и уметности од 1924. до 1933. године. У сваком случају, како је Никола Томашић у краљевини СХС и касније обе Југославије често постхумно нападан због своје политичке оријентације у времену пред Први светски рат, вероватно би сам Гавро Манојловић, који је живео до 1939. године, рекао да се радило о његовом преводу. У једној напомени, оној са бројем 381 на страници 161 хрватског издања, Томашић признаје да је следио Ласкина и Манојловића насупрот латинском преводу Меурса за кога каже да опрезније превађа, али из тога свакако не би требало изводити далекосежне последице сумње у ауторство превода.

За приређивање списка Константина VII Порфирогенита је мађарско - енглеској комбинацији Ђули Моравчику и Џенкинсу требало добрих 50 – так година, а скоро исто толико времена Совјетској академији наука и уметности чији су византолози уочи самог распада СССР 1989. приредили руски превод. У своме приређивању „DAI” на српски држао сам се превода Николе племенитог Томашића колико год сам више могао. Исправљао сам га лекторисањем на савремену екавицу (мада би био разумљив и да је остала ијекавица) и мењао га само онда када сам морао: уколико

се показало да смисао није веран оригиналу, рецимо највероватније из разлога што је преводиоца спречила смрт да редигује сам текст, па су његове партанске (моје парћанске) коже, дакле коже стигле из државе Парта, објавили као пантерске, Џенкинс им је још додао боју црвену, иако су оне заиста биле црвене, али је Томашић остао веран грчком оригиналу у коме је стајало ПРАВЕ, дакле праве парћанске коже ни црвене ни пантерске. У истој реченици сам морао више пута да интервенишем зато што о трговини Херсонаца и Печенезима са Русима и Хазарима није радило о гримизу, мирођијама и ђердану већ о љубичасто лако тканим платнима, појасевима, цимету (које су Византинци стављали у кувано вино и биберу на коме су спремали месо) и врсти сиријске свиле тзв. Хирмису како је већ поштовани цар Константин VII Порфирогенит то написао. Или сам Томашићеве пушкарнице претворио у стреличарнице, јер требало је чекати најмање дванаест векова након Диоклецијана да се кроз отворе на његовој палати пуца из пушака. У својој суштини остао је у великој мери превод Николе Томашића на наш језик, ја сам га редиговао према Моравчиковој верзији грчког текста, Џенкинсовом, потом и Стивенсоновом енглеском, Швајцеровом француском и руским преводима Гаврила Ласкина, али и Генадија Григоревичева Литаврина, да не заборавим делове које су на српски превели Исидор Џафер Николић и Александер Стојачковић нити бугарску верзију Геновеве Цанкове. То редиговање и редактура су можда донекле учинили текст непрепознатљивим у односу на Томашићев превод, али сматрам да би мој прецизан рад сам преводилац похвалио сматрајући да сам наставио његово дело учинивши га савременијим и ближим обичном језику данашњих читаоца. Моје скромно знање старогрчког томе је добро послужило, никаквих других претензија нисам имао до да дело византијског цара буде доступно и схватљиво данашњем читаоцу, али и прецизно одређене речи које би помогле историчарима у разумевању вела мистерија и непознаница које књига „О управљању царством” собом повлачи и до данашњег дана у одгонетању онога што је писац у сопственој интими желео да поручи властитом наследнику. Нека ми Никола

племенити Томашић опрости што сам одустао од неких његових речи којима је маестрално превео неке од делова списа, већ је у посвети Роману II почињало са богомкруњеном тј. богокрунисаном што је много лепша синтагма него замењено боговенчаном, јер тај венац који стоји у грчком оригиналу подразумева крунисање или овенчавање. Или кад Никола Томашић преведе „Разборити син весели оца и љубећи отац ужива у разумном сину”, а ја то због верности претворим у МУДАР син и брижан отац, јер је то СОФОС суштина онога што се жели рећи, а синоним разборит колико год са лексичког становишта лепо звучи упућује на друге садржаје и не прецизира појам. Где год је било потребно враћао сам Порфирогениту оно што је написао и како је он изговарао и писао назначивши шта би то требало да значи дајући као алтернативу преводе грчких синтагми и морфема. Посебно бих истакао место у преводу Николе Томашића где је он супротстављен свим преводиоцима „DAI”: у већ чувеној 32. глави где се помињу Срби и земље које они настањују он реч ‘δοῦλοι’, коју сви чак и Ферјанчић уз редактуру Баришића, преведе са робови према латинском „servus” он аргументовано преводи као поданици⁴⁵², јер ова реч заправо значи подвржени под врховништво већ је раније проналазећи у глави 29. и параграфу 5 – том сматрајући да је назив Срби очигледно домаћег порекла, а грчко „Σέρβλοι” или латинско „Servi” прилагођавање словенске речи ка грчком и латинском језику. Свакако да је овај превод речи поданици, да ли добар или не, супротстављен готово читавој традицији хрватске повијести и „хисторичарима” који су се често знали претворити у србомрце. Не треба заборавити да је преводилац био бан Хрватске непосредно пред Први светски рат. Реч поданици сам оставио у свом приређивању сматрајући Томашићеву аргументацију исправном. Како у читавом Медитерану или, бар, тамо докле су важиле границе римског царства, нема етнички чистих народа приповест Константина Порфирогенита треба схватити као једну врсту етногенетског супстрата из кога су много векова касније током XIX

---

⁴⁵² Исто, страна 84

столећа настале модерне нације, а са њима после француске револуције и савремене националне државе. Изузимајући Грке у коренима савремених балканских нација осим словенског и готског као преовлађујућег лако ће се наћи и романизовано илирско и трачко становништво, али и остаци Романа и Ромеја, као и етничке групе попут Албанаца први пут поменуте код Михајла Аталијата и Ане Комнине у XI веку пристиглих након слома краљевства двеју Сицилија са византијским војсковођом Георгијем Манијаком са намером да обезбеђују пут Via Ignatia од Драча до Солуна, наравно не повезујући их за ову прилику са Прокопијевим Табланитима и Теофановим Мирдаитама. Као што су у млетачкој Далмацији Срби чинили већину без обзира на своју вероисповест, тако је било и у новонасталој Наполеоновој творевини, за нас од битне важности да се за хиљаду година од како су нас о томе известили Ајнхардови „Анали краљевства Франака” ништа битно није променило, без обзира на сва пресељења становништа, а да су у два последња века Срби нестали из својих поморских земаља о којима пише Порфирогенит и остали аутори. Управо због свега тога Порфирогенитов спис о управљању царством нема само историјску вредност већ добија на актуелности, јер својим далматинским досијеом представља темеље западнобалканског етничког мешања и јасно одређује оквире ране историје сваког појединачног народа. Како смо у историји свакога дана суочени са новом стварношћу која већ сутрадан постаје историја, вредност Порфирогенитовог списка превазилази сва савремена политичка дешавања. Уколико је истина и тачно записано оно што стоји у царевом спису, он увек изнова баца светло на историјат балканских подела и не треба га ни у савремености заобићи. Стварности свакако нису исте, али да би боље разумевали данашњицу спис Порфирогенита је незаобилазан извор. Он је и тада био изнад балканских подела и данас га у том контексту и не треба злоупотребљавати да би се направиле нове поделе. Важно је знати ранију савременост, јер преко ње много тога од сутрашњице може бити разјашњено.

Намерно сам желео популарније издање Порфирогенита, јер сам га следио у његовој намери да пренесе знање свом наследнику кроз

поуке и мудрост, када је тек улазио у живот. Одлучио сам се за Томашићев превод, јер је, како је већ речено, превео како је написано, нови превод, поготову ако би био превођен и по смислу, довео би до нових компликација самог извора тако да врело не би било схваћено на прави начин те би се тиме даљим истраживачима направила непроцењива штета. Свесно сам желео да за Порфирогенитов спис заинтересујем шире културне кругове и јавност не желећи да спис постања северних народа остане само тема ускостручних византолошких и историјских расправа

Границе и вере се мењају, остаје истина, обично горка и сурова, али са истином једино ваља изаћи пред претке и потомке, не би ли једном за свагда затворили историјски дискурс који се вечито играо са балканским народима најчешће их газећи и претварајући у жртве. Од истине неће бити неке користи, али зашто уопште од ње корист и тражити? Мање више затвориће се поглавље заблуда, глупости, завера, владања над другима, а отвориће се могућности заиста искреног заједничког живота без онога што би се звало суживотом или животом једних поред других. У крви свих данашњих балканских народа налазе се примесе разних европских и азијских етницитета несталих, осталих или новонасталих у историји или кроз историју, можда ће истина једина допринети да се та крв не пролива узалуд као што је то до сада био случај.

Надам се да сада када је пред вама целина списа византијског цара да је ово почетак једног новог поглавља где ће и наша култура бити у прилици да на свом језику ужива у једном од најзанимљивијих и најнеобичнијих дела читаве историје писаном само у једном примерку за онога кога највише волите и коме остављате све што имате а то је ништа друго до знање, свакако највреднија ствар нашег несавршеног света, дело које је сплетом, сада срећних, околности сачувано за сва времена, па и ово наше скоро 1050 година касније.

Ђорђе САВИЋ

Константин VII Порфирогенит
ЗА СВОГА СИНА РОМАНА
(О управљању царством)

Издавач
Архив Војводине

Нови Сад, Жарка Васиљевића 2А
www.arhivvojvodine.org.rs

За издавача
Др Небојша Кузмановић, директор

Коректура
Лазар Јеремић

Лектура
Јелена Мартинец Тодоровић

Прелом
Дизајн студио Центра слободарских делатности

Штампа
САЈНОС
Нови Сад

Штампано у тиражу
хиљаду сто једанаест примерака
јула 2025. године
ISBN 978-86-6178-224-4

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

321.6:929 Konstantinos VII Porphyrogenetos, vizantijski car
94(495.02)

КОНСТАНТИН VII Порфирогенит, византијски цар, 905-959

[О управљању царством] / Константин VII Порфирогенит за свога сина Романа ; [превод Николе пл. Томашића] ; [редиговао и приредио за српско издање Ђорђе Савић]. - Популарно некритичко изд. - Нови Сад : Архив Војводине, 2025 (Нови Сад : Сајнос). - 218 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Библиотека Посебна издања / Архив Војводине, Нови Сад)

Изворник на старогрчком језику. - Тираж 1111. - Стр. 5-85: Порфирогенитова књига постања северних народа / Ђорђе Савић. - Реч приређивача: стр. 209-218. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-6178-224-4

а) Константин VII Порфирогенит, византијски цар (905-959) - "О управљању царством" б)
Византијско царство - Историја

COBISS.SR-ID 172759305